

Irodalmi Szemle

ÉBER | NYITOTT | ELEVÉN

HOL VOLT, HOL NEM VOLT

LVIII. évf.
5. szám
2015. május

Ára: 1,20 € / 600 Ft
Előfizetőknek: 1 € / 500 Ft

Irodalmi Szemle

Alapítás éve: 1958, LVIII. évfolyam

Alapító főszerkesztő:

DOBOS LÁSZLÓ

Főszerkesztő:

SZALAY ZOLTÁN

(szalzo@gmail.com)

Szerkesztő:

SZÁZ PÁL

(pali.100@freemail.hu)

Lapterv és tördelés:

GYENES GÁBOR,

SZABÓ ZSOLT,

VÁCLAV KINGA

Szerkesztőségi fogadóórák:

kedd 15:30–17:30,

Pozsony, Lőrincapu utca 19.

(Közért)

Főmunkatársak:

GREDEL LAJOS,

TÓZSÉR ÁRPÁD

Szerkesztőbizottság:

BALÁZS IMRE JÓZSEF (Kolozsvár),

BÁRCZI ZSÓFIA, CSANDA GÁBOR,

DARVASI FERENC (Budapest),

N. TÓTH ANIKÓ,

ONDREJČÁK ESZTER (Budapest),

PÉCSI GYÖRGYI (Budapest)

Szerkesztőség

Madách Egyesület, P.O.BOX 7

820 11 Bratislava.

ISSN 1336-5088

web: www.irodalmiszemle.sk

facebook.com/irodalmiszemle

skype: irodalmi.szemle

Katarína Macurová a pozsonyi Képzőművészeti Főiskola grafika tanszékén végzett illusztráció szakon Dušan Kállay műtermében. Jelenleg adjunktusként dolgozik a tanszéken. Számos tanulmányúton vett részt (Görögországban, Csehországban, Mexikóban és az USA-ban). Alkotó illusztrátori és pedagógusi tevékenysége mellett kutatással is foglalkozik, leghangsúlyosabb témája a Mexikóba kívándorolt Koloman Sokol örökségének feltérképezése. 2010-től a pozsonyi T-Galéria társkurátora Kristína Hečková mellett. Számunkban közölt illusztrációit a *Zajčková cesta* című könyvből válogattuk, mely 2015-ben jelent meg és elnyerte a Communication Arts Award of Excellence (USA) című díjat, továbbá jelölték a Brit Illusztrátorok Egyesületének díjára is.

TARTALOM

HOL VOLT, HOL NEM VOLT

3

LACKFI JÁNOS:

A világ legeslegrövidebb meséi (kisprózák); A fiúk; A lányok; Óda a lányokhoz; Óda a fiúkhoz; Vadiúj tananyag (versek)

12

AYHAN GÖKHAN:

Tinibugyi és cicalekvár (beszélgetés Lackfi Jánossal)

20

Rajzfilmes versek. Benke András: *Ostrom*; Ilyés Zsolt: *szisüphosztóképző*; Balázs Imre József: *A négy kijáratú ház*; Molnár Beáta: *rajzfilm helyett*; Fischer Botond: *Apafecnik (versek)*

27

Japán népmesék. *Ahol nincsenek istenek; A padlizsán és a hároméves szójarántás; A majomná változott uraság (mesék, Imre Viktória, Heilmann Cecilia és Zödös Zsolt fordításai)*

31

Norvég népmesék. *A pap meg az anyja; Ostoba férfiakról és agyafúrt asszonyokról; Az erdei udvarló (mesék, A. Dobos Éva fordításai)*

40

NYINA SZADUR:

Boszorkánykönnyek (novella, Gyürky Katalin fordítása)

45

BÁNKI ÉVA:

Majd kárpótol a képzelet (próza)

49

Z. NÉMETH ISTVÁN:

Egy királyficsúr különös kalandjai (meseregényrészlet)

51

ONDREJČÁK ESZTER:

„Mekkora a súlya egy puszinak?” (beszélgetés Vig Balázssal)

56

HALMI ANNAMÁRIA:

Jártatok már a világ partján? (tanulmány)

66

PETRES CSIZMADIA GABRIELLA:

A kortárs gyermekirodalmi antológiák posztmodern sajátosságai (tanulmány)

76

N. TÓTH ANIKÓ:

Újragondolt mesék (tanulmány)

ÍZLÉSEK ÉS POFONOK

86

PETRES CSIZMADIA GABRIELLA:

Egy mesekönyv, ami komolyan veszi a mesét (Tamás Zsuzsa Mesék a Teljességhez című kötetéről)

89

STEINMACHER KORNÉLIA:*Hallani a naplementét (a Hihetetlen mesék könyve című kötetről)*

92

BODNÁR GYULA:*A Bodrogek évszázadai mai versekben (Kulcsár Ferenc Kerek világ közepében című kötetről)*

96

Szerzőink

Irodalmi Szemle

ÉBER | NYITOTT | ELEVÉN

Számunkat Katarína Macurová alkotásaival illusztráltuk.

Kiadja a Spolok MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET (EV 153/08), nyilvántartási szám: 30807719.

A lap megjelenését támogatta a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala – a Nemzetiségi Kultúrák 2015 program keretében.

Nyomta a Rubiconprint Kft., Somorja.

Terjeszti a kiadó és a Slovenská pošta, a. s.

Megrendelhető a szerkesztőségben, ill. a következő címen: Slovenská pošta, a. s. Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4.

P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214.,

e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk

Megjelenik havonta (évente 10 rendes és egy összevont szám).

Egyes szám ára: 1,20 €. Magyarországon: 600,-Ft.

Előfizetőknek fél évre 6,- €, egy évre 12,- €,

Magyarországon fél évre 3000,- Ft, egy évre 6000,- Ft.

Szlovákián, ill. Magyarországon kívüli postázás esetén a postaköltséget felszámítjuk.

A lapban megjelent írások tartalmi/eszmei szempontból nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség véleményét.

Vydáva Spolok MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET (EV 153/08).

Šéfredaktor: Zoltán Szalay. Redaktor: Pál Száz.

Grafická úprava a obálka: Gábor Gyenes, Kinga Václavová, Zsolt Szabó.

Adresa redakcie: Madách Egyesület, P.O.BOX 7 820 11 Bratislava.

ISSN 1336-5088.

web: <http://www.irodalmiszemle.sk>

Adresa vydavateľstva:

Spolok Madách, P.O.BOX 7, 820 11 Bratislava.

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky – program Kultúra národnostných menšín 2015.

Tlač: Rubiconprint, s.r.o., Šamorín.

Rozširuje vydavateľstvo a Slovenská pošta, a. s.

Objednávky na predplatné prijíma redakcia a každá pošta Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a. s. Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4. P. O. BOX 164, 820 14 Bratislava 214., e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk.

Vychádza mesačne (10 riadnych a 1 spojené číslo ročne).

Cena jedného čísla: 1,20 €. Predplatné za polrok: 6,- €, na rok: 12,- €.

LACKFI JÁNOS

A VILÁG LEGESLEGRÖVIDEBB MESÉI

A világ legeslegrövidebb meséje Rapunzelről szól, aki leereszti haját a toronyból, a királyfi pedig nagyon megőrül ennek, de sajnos tornaórán is mindig egyest kapott kötélmászásból, ezért két fogás után szépen lepottyan, és lógó orral elkullog... Nem is, nem pottyan le, mert ötöst kapott kötélmászásból, de sajnos Rapunzelnek valami gumis anyagból van a haja, nyúlik-nyúlik, és a királyfi akármeddig mászik felfele, nem ér fel soha... Ha felért volna, akkor ez nem is lenne olyan gonosz mese.

*

Nem is, mert Piroskáról szól, aki bort és kalácsot visz a nagyinak, és találkozik a farkassal, aki elsírja magát, és Piroška nyakába borul, és azt mondja, hogy ne haragudj, te drága kislány, én aljasul meg akartalak enni téged is, meg a nagymamádat is, de most már képtelen lennék, és jó útra térek. Erre Piroška is elsírja magát, hogy hát ő ilyen édes-aranyos, ótvár bűdös egy farkast még nem látott életében. Erre a bokorból előjön sírva a vadász, hogy ő le akarta lőni a farkast, de úgy meghatódott, hogy ezen túl vegetáriánus lesz, és a puskáját is kidobja. Erre előkerül sírva és bottal sántikálva a nagyi is, hogy hol az a nyavalyás kaja, ő már majdnem megkrepált éhen, ezek meg itt pityognak az erdő közepében! Egy nagyit éhen halasztani, az aztán gonosz dolog!

*

Nem is, mert tizenkét kőművesről szól, akiknek hidat kellett építeniük. De amit reggel építettek, estére leomlott. Amit este építettek, reggelre leomlott. Rájöttek, hogy amíg el nem égetnek egy asszonyt, és a hamuját bele nem keverik a cementbe, addig nem is fog soha megállni az a híd. Kőműves Kelemen, aki a főnökük volt, és olyan okos, hogy még áfás számlát is tudott adni, töprengve vakarta a feje búbját. Mert-hogy az anyját mégse falazhatja be, az már milyen tahóság lenne! És a hűgát se, mert az még alig élt valamit! És a feleségét se, mert akkor ki főzne neki ebédet! Ezért aztán lefújta az építkezést, összehapokoltak és hazamentek, ami nagy gonoszság, mert az emberek azóta is állnak és integetnek és kiabálnak a folyó egyik partjáról a másikra meg a másiktól az egyikre, de átjutni, azt nem tudnak.

*

Nem is, mert egy baromállatira erős vitézről szól, akinek az izmairól majdnem lepatogott a páncél, és akinek a marka majdnem vizet facsart a kardja tökszáraz markolatából, és aki ilyen erősen találkozott egy másik, marharohadt erős vitézzel. És akkor megfeszítette az összes izmát, és ebelebe ubudamba potétó. Aztán akkorát rikkantott, hogy egy madár dögölten fordult le az ágról, és rőmbödömbö hamarama zirrzurr. Aztán letörölgette a kardjáról a vért meg a beleket, és dzangadang zorronda prikulics. Még jó, hogy ez a mese félig más nyelven van, mert amúgy iszonytató gonosz lenne.

*

Nem is, mert egy csigáról szól, amelyik eső után iszonyú gyorsan siklott az úton, csak úgy suhogtak mellette a házak, ijedezve sikoltoztak utána a lányok, mintha menő motorosiú lett volna, és ez tetszett neki, fenyegetőzve integettek utána botjukkal a nyugdíjasok, akiket majdnem elütött a nagy rohanásban, és ez is tetszett neki, vörös fejjel sípoltak utána a rendőrök, felhívták szíves figyelmét, hogy azonnal szíveskedjék megállni, de nem szíveskedett, és ez tetszett neki a legjobban. Aztán felébresztette őt a csigaanyukája, hogy muszáj suliba menni, vigyen magával csiganyálás fűszálat is uzsonnára, és most mehet csigalassan egy tök unalmas suliba, ez már aztán gonoszság!

*

Nem is, mert egy sátánian gonosz katicáról szól, amelyik így nevetett, hogy WAHHHAHAHHA, és már ennyitől mindenki majdnem hanyatt esett ijedtében, de még voltak egyéb trükkjei is, például előugrott a sötétből, és ráijesztett mindenkire, hogy majd szívbajt kaptak, de ez se volt neki elég, mert petárdákat durrantott váratlanul, és nem csak szilveszterkor, amikor szabad. Egyszer aztán valaki megelégtelte ezt a sok szívózást, és agyonnyomta szegény mocsok kis katicát. Na, ettől igazán gonosz ez a mese!

*

Nem is, mert egy néniről szól, aki voltaképpen bácsi, mert bajusza is van, és a kolbászt is szereti, de nem is annyira bácsi, mint inkább moha egy fa törzsén, igaz, a moha nem szereti a kolbászt, bár zöld bajusza, az van neki, persze ki látott már kávédarálót zöld bajusszal, ő ugyanis kávédaráló volt, legalábbis azt hitte, míg ki nem derült, hogy igazából egy nagyon csúnyán füstölgő kémény, amely valójában krokodil, és csakugyan zöld, és tényleg szereti a kolbászt, akkor is, ha néniből vagy bácsiból készül, és olyan éhes, hogy bármit felfal bármikor, még a kéményt is kávédaráló-mártással vagy a fatörzset mohakrémmel, bár ettől már kicsit elrontotta a gyomrát, le is feküdt gyorsan szunyálni.

*

Nem is, mert egy gödörrel szól, amely egy focipálya kerítése mellett tátongott és ásított az unalomtól, mert gödörnek lenni rémségesen unalmas, az ember reggel is gödör, este is gödör, meg éjszaka is gödör, aztán slussz. Se kóla, se csipsz, se számítógép, se buli... Egyszer viszont a focipályáról kirepült egy labda, és a gödör mélyén landolt. Nem sokkal később egy másik, majd egy-két nap múlva egy harmadik is. A labdák valahogy felfedezték, hogy oda be lehet pottyanni, és mire rájöttek, hogy gödörben dekkolni nem túl jó poén, már nem volt menekvés. Mostanra van vagy húsz labda odabenn, kész kincsesbánya, de sosem fogjátok megtalálni, bárhogy is keresitek. Leeresztenek, bekoszolódnak, kipukkadnak szépen, és soha senki nem rugdossa őket. Ilyen egy gonosz mese ez!

*

Nem is, mert egy fiúról szól, aki verembe esett, de hazaszaladt egy toronydaruért, és avval kihúzta magát, de sajnos fennakadt a daru horgán, jó, hogy volt a zsebében egy zacskó keksz, abból lépcsőt szerkesztett, és lecsámpázott a magasból, csak sajnos beleesett egy tóba, de a hajszálaiból tutajt ácsolt, és csodásan megmenekült, ekkor nyelte el tutajostul egy bálna, de ő addig csikizte a hal máját, míg az ki nem röhögte őt a partra, ahol sajnos megint beleesett egy verembe, és az egész kezdődött előlről.

*

Nem is, mert arról szól, hogy volt egyszer egy, aki kapta magát, beleadott apait-anyait, és olyan alaposan nekilátott, hogy hét határon túl nem lelni párját, és ezt már nem tűrhette zokszó nélkül, félt, hogy olyat tesz, maga is megbánja, nekibúsult hát, hej, Uram, teremtőm, most már jaj szegény fejemnek, ugyan mitévő legyek, s hát, lássatok csodát, uccu neki, fuss, esze nélkül tovaszaladt, és még ma is szalad, ha meg nem nyerte vagy el nem vesztette az olimpiát.

*

Nem is, mert egy vámpírról szól, aki az összes kamra összes befőttesüvegéből kiszívta az összes lekvárt... Nem is, egy zombiról szól, aki annyira csúnya véres volt, hogy az már szép, és belenézett a tükörbe, és úgy megijedt attól a sok szépségtől, amit ott látott, hogy rémületében feltámadt... Nem is, egy vegetáriánus vérfarkasról szól, aki az összes fa zöld vérét kiszürcsölte, és azok mind lekonyultak, mintha cipőfűzők lennének... Nem is, egy láncfűrészes gyilkosról, aki annyi fűrészport evett, hogy kész bútortalapok potyogtak belőle a végén... Nem is, hanem... Á, ezt már el se merem mondani!

*

Nem is, mert a világ legeslegrövidebb meséjét sajnos kidobták a világ leghosszabb meséjével együtt, amelynek az aljára valami macskakaparással oda volt írva.

A FIÚK

Beszólnak a tanárnak,
fölrakják a padra a lábukat,
zabálnak az órán,
a vállukat vonogatják,
direkt büfögnek, és ezt rohadt
viccesnek tartják, fingós hangot
adnak ki, és ezt rohadt viccesnek
tartják, hajunkba pöckölnek
mindenféle koszt, és ezt rohadt
viccesnek tartják, egyáltalán,
úgy hiszik, minden rohadt vicces,
amit csak csinálnak, és ez már
inkább rohadtul unalmas,
jogsi nélkül motort vezetnek,
cigiznek és piálnak,
de halál komolyan,
csapdossák a fenekünket,
és ránk tapadnak, hogy
NAGY ÖLELEÉES!, és a hátukra
kell ütni egy bikásat,
meg megszarolni őket,
hogy inkább azt fogdossák,
akibe szerelmesek,
mert úgyis mindent tudunk,
és véres húszasoznak,
addig pörgetik a pénzt,
amíg nem vérzik a kezük,
és azzal húzzák egymást,
hogy akinek nagyobb a tolltartója,
annak nagyobb a horgászbója,
és röhögnek egyfolytában.

A LÁNYOK

Simán bunyóznak ők is,
visítva tépik egymás haját,
csípőset csapnak egymás
combjára, hogy bevörösödik,
és bekenik a képüket alapozóval,
másik szemet rajzolnak a szemük köré,
de vajon minek,
és bűdös lakkal mázolják a körmüket,
és azt mondják, hogy ez illat,
és menjen ki, aki nem szereti,
órán mindig okoskodnak,
és bénán hátrafesztett ujjakkal
próbálják elkapni a labdát,
és csámpásan futnak,
és azt hiszik, hogy a fiúk
nem tudják, kibe szerelmesek,
és azt mondják, hogy senkibe se,
csak a kockahasú tiniénekesekbe,
pedig azok olyan nyálasak
mind, mint egy-egy protézis,
a lányok egész órán leveleznek,
és szünetben minden ok nélkül
sugdolóznak meg futkorásznak meg
pici szíveket rajzolnak,
és azt kérdezik, mi bajunk
a pici szívekkel, és különben is
minden, amit róluk terjesztünk,
hazugság, és tüntetni fognak
ellenünk, mert nekik egyenlő
jogaik vannak!

ÓDA A LÁNYOKHOZ

Meghalok, drágám, érted!
Előbb kinyírlak téged!

Ó, milyen szép a lábad!
Szaga is nagyon állat!

Gyönyörű az éneked!
Fejem tőle szétreped!

Olyan selymes a hajad,
Mikor többől kiszakad!

A termeted kígyózó,
Szép vagy, mint egy birkózó!

Szelíd vagy, mint egy gerle,
Legvonzóbb pofán verve!

Szeretem a lányokat!
Nyalják le a hátamat!

ÓDA A FIÚKHOZ

Meghalok, drágám, érted!
Szétkarmolom a képed!

Két karod olyan izmos,
Egy hangya megver, biztos!

Ilyen ész nincs senki más,
Legfeljebb egy óvodás!

Érdeklődésed színes:
Netes játék, focimeccs.

Divatos vagy aránylag,
Pont, mint akit lehánytak.

Bár egy zombi harapna
Sormintát a hátadba!

Csípem majd a fiúkat,
Ha az agyam kilyukad!

VADIÚJ TANANYAG

Feleltettek reppelésből,
de nem készültem semmit,
cigizés-órán köhögtem,
egyest kaptam, mint mindig.

Bézbólsapkám otthonmaradt,
az ördög villát elrontottam,
tök béna lett a káromkodás-dogám,
s a gördeszkázás se ment jobban.

A pléjsztésönt kettessel megúsztam,
jött egy uncsi óra: internet,
karatés játékban a tanárok
sajnos százszor is péppé vernek.

Az ebédlőben belém tömték
a chipset és a gumicukrot.
De nem ittam elég pálinkát,
így a jó jegyem máris ugrott.

Tévénézéskor nem figyeltem,
úgyhogy ezt rendesen benéztem,
rágózásból nem buktam még meg,
de állkapcsom szétment egészen.

Be kellett tolnom egy liter kólát
meg két hamburgert, mindjárt hányok!
Aztán meg számonkérés volt abból,
hogymitől dögösek a lányok.

A kajadobálást elrontottam,
leszúrt a tanár, elég gáz volt,
utána verekedni kellett,
azóta kicsit sántikálok.

Bunyóból hármásra lezártak,
mert akit ütöttem, végre vérzett,
de most már hazafelé tartok,
elfelejthetem az egészet.

Izmozhatnak már a tanárok,
ittthon nem látják, mit csinálok,
cseppet olvasok, matekozok,
titokban kicsit kémiaázok.

Ellopom apu lexikonját,
szolmizálok padláson bújva,
angol szavakat magolok gyorsan,
s ha lebukom, hát kezdem újra!

Gyümölcsöt eszem sok zöldséggel,
csak egészséges legyen, bármi!
Beethovenre, Bachra riszálók, és
takarítok, nem tudok leállni.

Mindent elmosogatok, ami csak van,
főzők, mosok, vasalok, s utána
azt hazudom, valaki más volt,
betört melózni a lakásba.

AYHAN GÖKHAN

TINIBUGYI ÉS CICALEKVÁR BESZÉLGETÉS LACKFI JÁNOSSEL

AYHAN GÖKHAN: Az egyik legismertebb és legtermékenyebb gyerek-könyvszerző vagy. Soha nem tartottál attól, hogy elfogy a téma, az ötlet? Legutóbb Máté Angi nyilatkozta, hogy többé nem ír. Az ettől való félelem téged soha nem fogott el?

LACKFI JÁNOS: Mindig több ötletem van, mint amennyit egyáltalán meg lehet írni. Füzet füzet hátán hever idehaza is, tele szövegfoszlányokkal, ötletekkel, és napról napra szembejönnek az újabbak. Például amikor Szatymazra tartok író-olvasó találkozóra, és az előttem haladó kamion koszos hátuljára egy szót írt valaki az ujjával: CICALEKVÁR. Miért pont ezt, miért pont oda? Szép, szeszélyes algoritmus, kompakt líra! És bár csak egy idétlen kis graffitiféle, legalább háromféle jelentésréteget feltár. Ha valami boszorkány tényleg lekvárt főzne a macskáiból, alighanem köpködni kéne a szőröket, míg eszegetjük. Lehet persze, hogy a cicalevár a cipőnkre ragad inkább egy macskák lakta kertben. De ha figyelembe vesszük, hogy teherautó hátról származik a lelet, talán az a legvalószínűbb megoldás, hogy a kocsik előtt átszaladó, de a túloldalra át nem jutó négy lábúakból lesz a cicalevár. Esetleg aszfaltmatrica. No, nem a macskarajongók érzéseivel szeretnék játszani, ez csak egy példa volt. Mondok másikat! Egypár földre pottyant almában igazán semmi

különös jelentés nem lakozik. Múltkor azonban azt mesélte valaki, hogy mikor baleset miatt leállt a forgalom, őt az rázta meg a legjobban, hogy a zebrán egy szatyor hevert szétszakadva, melyből mindenfelé elgurultak az almák. Íme a tragédia, rejtjelekben elmesélve. És napjában hányszor találkozok ilyesmikkel az ember! Nem is lehet mindet megírni. Szóval amikor a világ ekkora téma-tömegtermelésben tobzódik, nehezen tudom elképzelni, hogy semmi versbe vagy prózába kívánczó ne jusson az eszembe. Más kérdés, hogy vannak az írás folyamatában aszályosabb periódusok, de ez természetes. Nem mehet mindig minden ugyanolyan jól. Majd csak jön az esős évszak!

AG: Milyen gyerekkönyveken nőttél fel? Felnőttként hogyan értékeled azokat a könyveket?

LJ: Hatéves koromból emlékszem első olvasmányélményemre. Elolvastam egy hat és fél oldalas népmesét, iszonyú fáradt, felajzott és büszke voltam tőle. Móra Ferenc könyveitől, a Bambitól és hasonlóktól nagyon gyorsan eljutottam aztán a Verne-regényekig, Ransome, Walter Scott, Balzac, London, Csehov, Cooper, Karl May, Gárdonyi, Defoe, Tatay és mások világáig. Nyolcadik nyarán elolvastam a *Háború és békét*. Menekvés volt, kaland, utazás, álmodozás. Bevettem valahová magamat egy könyvvél, olvastam

hason, háton, fűbe dőlve, padon, széken, kanapén. Minden lehetséges pozícióban. Ez volt az én Káma Szútrám a könyvekkel. Emlékszem néhány fura olvasmányélményre. Nagymamától kölcsön kaptam Edmondo de Amicis jó szándékú, giccses novellagyűjteményét, a *Szív* című könyvet. Ebben csupa épületes történet van titokban becsületes és önfeláldozó emberekről, akik akár életüket is adják a többiekért. Jól széjjelbőgtem rajta magamat. Egyáltalán, vonzott a hősiesség, a rátermettségek minden példája és megnyilvánulása. Múltkor véletlenül majdnem becsaptam a boltost a visszajáróval, majd egy jól sikerült poént elsütve egyszerre lepleztem le akaratlan csalásomat és nevettem meg egy mögöttem sorban álló helyes hölgyet. Ekkor döbbsentem meg, hogy sikerült ennyi év után egy pillanatra megvalósítanom gyerekkoromból, olvasmányélményeimből hozott ideálokat. Úgy foglalnám össze a dolgot, hogy az a hős, aki mindig is lenni szerettem volna, egyszerre torokszorítóan becsületes és sziporkázóan spontán. Voltaképp életprogramnak se rossz.

AG: Az első gyerekversek, mesék írásakor milyen meglepő minták mentén indultál el, miket vettél figyelembe? Vagy igyekeztél a meseírói hagyományoknak hátat fordítani, s azonnal a saját hang megtalálása foglalkoztatott?

LJ: Kezdetben sem ez, sem az nem érdekelte igazán. Ahogy öt gyermekem sorban megszületett, én, az áhítatos lelkű és vérmesen komoly ifjú költő, felfedeztem, hogy milyen robbanékonyan nézik ők a világot, milyen elképesztő leleménnyel fedezik fel a nyelvet. Emellett rájöttem, hogy még igazából semmit sem írtam, ami őket és korosztályukat érdekelhetné. Mások verseit persze szavalgattam nekik elalvás előtt... csíjja, csicsíjja rózsza... fut-

robog a kicsi kocsi... iciri-piciri ökröske... Laci te, hallod-e... Volt egy egész hosszú menü, amiből választhattak. Ekkor lépett be a képbe az az elképesztő erős gyerekirodalmi hagyományunk, amellyel tudatosan addig nem vettem számot. Vagyis hogy legjobb költőink, Weöres (akinel gyerekként jártam is), Tamkó Sirató, Zelk, Szabó Lőrinc, Kormos, Kányádi, Csukás mind-mind írtak gyerekeknek, és nem esett le az aranygyűrű az ujjukról. Ahogy a nyugatosoktól automatikusan örököltük a sok lábon állás, a sokféle műfaj gazdagságát (tárca, fordítás, kritika, alkalmi vers, naplójegyzet, esszé, novella, egyperces, rögtönzés, kisszínes), ugyanígy hagyták ránk az elődök azt, hogy kölköknek írni nem irodalmi hübrisz, nem halálos bűn. Egyfajta irigységgel vegyes lenézés azért mind a mai napig létezik irodalmi körökben, de hát emberek vagyunk... Aztán később fokozatosan, a rengeteg gyerekeknek szóló író-olvasó találkozóval párhuzamosan bontakozott ki bennem, hogy a szinte kimeríthetetlenül gazdag magyar formakultúrát, a nyelv állandó faragását és a gyerekvilággal való élő kapcsolatot valahogy saját megszólalással ötvözhetem.

AG: Meséket, gyerekverseket korábban komoly szerző a szilencium idején írt, akár Pilinszky János vagy Nemes Nagy Ágnes. Emiatt is talán sokáig a gyerekirodalom megtúrt kategóriának számított. Milyen szerinted a mostani megítélése? A gyerekíró felzárkózott a felnőtt szövegeket alkotó szerző mellé, s a kettő közt nem tesz már senki különbséget?

LJ: A viszony ambivalens, az irodalmárok is éheznek és szomjazzák a dicsőséget. Korábban tizenegy író-költő-kritikus mellett minden évben egy-egy műfordító

és gyermekíró is kapott József Attila-díjat, igaz, többnyire olyan, aki ír „normális” verseket, prózákat. Ja, felnőtteknek is? Akkor mehet. Marék Veronika és Berg Judit jelentette az áttörést, ők kapták meg elsőként az elismerést csak gyerekeknek szóló munkáikért. Ehhez képest idén megint felülkerekedett a felnőtt íródüh: se műfordító, se gyermekíró nem kapott semmit. A gyerekirodalomnak nincsenek hivatalos tanszékei, kutatóintézetek, mint tőlünk nyugatabbra, nincs komoly állami díja, nincsenek ösztöndíjak, csak csupa magánkezdeményezés, partizánakció. Úgyhogy kicsit zabigyerek státuszban rostokol a magyar gyerekíró, egyedüli vigasza, hogy a kiadó vevő rá, az olvasó támogatja: komoly példányszámok, gyönyörű kiállítású könyvek vannak ezen a területen. És persze elkötelezett tanárok, könyvtárosok sokasága tartja a lelket az irodalomperemre szorított szerzőkben... Jó, legyenek azért igazságosak, az interneten egyre több a gyerekes fórum, komoly irodalmi lapok is indítanak virtuális gyerekmellékletet. Akadnak biztató jelek.

AG: Gyerekverseid, meséid szabad szájuak, nem irtóznak a kényes témáktól sem, amit több szülő eltitkolna a gyerek elől. Szerinted fontos mindent megosztani a gyerekekkel, legyen szó életről, halálról, hajléktalanságról, szegénységről, szexualitásról?

LJ: Ne legyenek képmutatók, ők ezzel mind bőségesen találkoznak. Nem az a kérdés, mikor fogjuk be gyermekeink szemét, mint a világ önjelölt biztonsági őrei, hanem hogy milyen fénytörésben mutatjuk nekik azt, amibe akarva-akaratlan úgylis belefutnak. Menjenek a suliba csövesmentes útvonalon? Lesötétített üvegű Lexus hátsó ülésén kaputól kapuig? Zárassuk az internetet, kódoljuk a

tévékapcsolót, vegyük ki őket a suliból, járassunk hozzájuk magántanárokat? És milyen világra nevelnénk így őket? Egy kedves tanárnő azt írta, már nagyon várják, hogy meghívhassanak a sulijukba, amint nyugdíjba megy az a veterán pedagógus, aki kijelentette, ide olyan költő nem teszi be a lábát, aki a szent papírra nem átalotta leírni azt a szót, hogy: PISI! Feltételezem, hogy az illető pórusain keresztül párologtatja a nevezett folyadékot, úgyhogy végét se látott soha közelről. Jó, nem állítom, hogy ilyen témákban kell tucskolni, tapicskolni reggeltől estig, csak azt, hogy nem szabad megfutamodni tőlük. Nyilván ezek verték ki a biztosítékot, amikor egy másik suliban az osztályfőnök közölte, hogy versmondóra bármit lehet tanulni, Lackfit is, Varrót is, csak jelzi, hogy ezekkel aztán nem fog továbbjutni a gyerek. Ami inkább kirívó eset, rengeteg helyen szavalják a verseket, nyernek is vele, de mutatja egyfajta idegenkedés maradványát. Szerencsére a szülők, tanárok, gyerekek jó részére nem ez a jellemző.

AG: Hogy érzékeled, a gyerekek mindig veszik a szövegeidben felbukkanó poént és fricskát? Vagy velük semmi gond nincs, s inkább a szülők háborodnak fel, mint azt a *Véletlen* című versed tankönyvbe kerülése alkalmával tapasztalhattuk?

LJ: Vicces eset volt, nagy port vert fel, s mint tudjuk, a negatív reklám is reklám. A *Morning show*-tól kezdve sok helyütt kérdeztek a dologról, mondhatni, nem jöttem ki rosszul belőle. Izgalmas politikai felhang volt az is, hogy több ízben baloldali olvasók támadták szélső-konzervatív állásponttal a (szerintük) mostani kormány létrehozta tankönyvet. Csakhogy a vers már évekkel ezelőtt megjelent a tankönyvben, úgy

látszik, valaki idén jutott el addig, hogy kinyissa. Kétféle szélsőség volt jellemző, az egyikfajta hozzászóló szemében egy állat voltam, akit irtani kéne, másik részük védelmébe vett, és zseninek kiáltott ki. Mármint ezt a verset kikalapáltam én tisztességgel, de zsenialitás nincs benne, afféle hangpróba, skicc, játék az egész. Belecsempészve némi társadalomkritika és egy szomorkás emberi portré. Volt,

aki azt írta az interneten: meglátta ezt a verset, és okádnia kellett tőle, aztán elhűlve tapasztalta egy tévéműsorban, hogy én értelmes lény vagyok, viszonylag művelt, és egyáltalán nem plázacica. Most akkor hogy van ez? Az egyik fórumon ellenem legjobban tájékozó két emberkének, miután a vihar a biliben lecsillapodott, írtam levelet magánban, mondván, úgy érzem, kérdéseik vannak

a kortárs irodalommal kapcsolatosan, ha rosszul gondolom, vegyék levelem tárgytalannak, ha ellenben van kedvük, szívesen válaszolok nekik. Zavartan, nyuszi módjára reagáltak, és alig futotta egy-két bátortalan kérdésre, holott a nagy nyilvánosság előtt nemrég még anyámba küldtek. Érdekes dolog ez a net! Egy biztos: az irodalom halála nem a szeretet, és nem is a gyűlölet, hanem a közöny, úgyhogy mindig öröm átugrándozni a mai magyar valóságtól elválasztó szakadékon. Ha egy-két szemétkedő komment az ára, ám legyen. Indulatok nélkül mit ér az egész vircsaft? Ülünk egy könyvtár mélyén, és csendben penészedünk. Az igaz, hogy a gyerekek többségének nem okoz gondot, ami a felnőtteknek olykor igen. Lazák, felszabadultak tudnak lenni a diákok, ha az ember szólhat hozzájuk, hathat rájuk.

AG: A szülők sok esetben azért akadnak fenn egy-egy szélesebb látókört igénylő szövegnél, mert az iskolai oktatás során nem tanulták meg az ironiában rejlő lehetőségeket, s a rétegzett olvasás helyett az azonnal magukat megadó szövegeket preferálták. Ezt erősítette az általános és középiskolai irodalomoktatásban gyakori szájbarágós tanítás. Mit lehet ennyi idő után tenni, hogy a szülők előtt megnyíljanak a kortárs szövegek, s akár a vagányabb gyerekszövegek is?

LJ: Sokszor a néma papír, a néma pixel okozza a félreértéseket. Ugyanezt a tündi-bündi nyelven megszólaló verset („csomizom a ruciba / a habtestem / tinibugyi gumija / bemélyedten”) Kubik Anna is szavalja, jellemzően konzervatív közönség előtt, Kárpát-medence-szerte. És arról számol be, hogy hatalmas a sikere. Én is rengetegszer tálaltam már a legváltozatosabb helyeken, és nem iga-

zán jöttek negatív visszhangok. A Színművészeti Egyetemre felvételizőknek különben volt állítólag egy olyan feladata, melynek során ugyanazt a mondatot kellett elmondani a lehető legtöbbféleképpen. Az egyik ilyen így hangzott: „Apa, küldj pénzt!”. Apai értelmezés: „a bűdös kölyke mit parancsolgat?” Mire az anya: „hát nem érzed, hogy könyörög szegény”. Az írott szó becsapós, és mivel a magyar oktatási rendszer jellemzően egykimenetű, az egyedül üdvözítő „helyes” megoldásra van kihegyezve, nem tanuljuk meg sokféleképp érteni a dolgokat. Vagyis zömmel nem azt keressük, minek mi az értelme, mik a lehetséges olvasatai, hanem hogy mit „jelent”, „mond”, még rosszabb esetben mit „üzen”, mi a „tanulása”. Márpedig ez alapos egyszerűsítés. Mert a legtöbb jó irodalmi szöveg sokkal többet sugall, jelez, célozgat, mint amennyit szájba rág. Azt, hogy „és választottunk magunknak csillagot”, lehet ábrándos naivitással vagy értelmi fogyatékos gyerekességgel szavalni, de lehet perverz sejtelmességgel vagy cinikus közömbösséggel, elárulva a hajdani lángolást. A giccs mindig megráz, érzelmileg zsarol, a képedbe fröcsög, hogy „hatódjál már meg, te állat!...” Azt mondja rögtön az elején, „millió, millió, millió rózsaszál”. Ez nem hárommillió rózsaszál plusz ÁFA, nem, ez milliómilliómillió! Tóth Árpád ezzel szemben mennyit finomkodik: „Billió mérföldekről jött e fény... jeges, fekete és kopár... terek sötétjén lankadatlanul... a jégen, éjen s messzeségen át... mért sírsz, te csillag?... küldözzük a szem csüggedt sugarát”. És a végére eléri, hogy kitörünk egy könnyet a szemünk sarkából, „ej, te Arpi, de megrikattál”. Addigra a millió rózsaszáltól már össze kellett bögjünk a teljes papírzsepikészletünket.

AG: A Lackfi-humor pimasz, szemtelen és vakmerő, de mindig szerethető. A humor az egyik legöregebb gyógyszer. Fontos, hogy éljen vele az ember, s testvérei, az irónia, a szarkazmus is megjelenjenek egy-egy szövegben?

LJ: A humor ezer árnyalatú, lehet harásny, abszurd, sejtelmes, közönséges, vásott, furfangos. Mindnek megvan a maga szerepe. Ha mechanikusan erőltetjük, akkor besül, falssá válik, erőltetetté. Ezért van, hogy jó pár humorista ellaposodik, mihelyt reflektorfény vetül rá, bekerül a humorgépezetbe, és kénytelen hétről hétre termelni, mindig viccesnek lenni. Annyi vicc nincs a világon. Ami engem illet, kicsit csalóka a látszat, hiszen szerepléseimen elég sok könnyedebb, viccesebb szöveget olvasok, ehhez képest a keletkező versek jelentős része nem feltétlenül vicces, még ha tartalmaz is nyomelemekben, egyes mozzanataiban humort. Nemrég nagyon jó élmény volt a Dumaszínházban Nényei Palival, Dragomán Gyurival írói sztendapolni. Ugyanakkor örülök, hogy korábban, amikor rendszeres együttműködésre kértek fel, nem szegődtem végül a humoriparhoz. Eredendően íróféle vagyok, még ha a vidámbb fajtából is. És ha kijelentem, hogy mostantól 100%-ban humoríró lettem, oda a meglepetés-effektus, az a kontraszt, ami egy hagyományos, búval aszott, elkalapált fejű költőkép és az én nagyjából kedélyes imidzsem között feszül. Vagyis senki nem lepődik meg rajta, hogy jó, az irodalom kedves, vidám, közvetlen dolog is lehet. Ha elvárás a vicceség, könnyen kényszerré válik.

AG: Szerinted mennyire bátor a kortárs gyerekirodalom? Külföldön mindenféle témát feldolgozó könyvet találhatunk, a leghajmeresztőbb és legextré-

mebb könyvek sorakoznak az angol, német, francia könyvesboltok polcain, míg nálunk kevés a bátor és merész kötet. Ha ez így van, mi az oka ennek, s szerinted vannak-e elmozdulások?

LJ: A külföldi gyerekirodalmak régebb óta úzik az ipart, az ingerküszöb is magasabban van, időnként nagyon agyatlant, kakikönyvet vagy kukikönyvet kell produkálni, hogy felfigyeljenek rá. Egyébként az extrém-kretén vonulat, amennyire én látom, csak az egyik, persze nyilván a leglátványosabb és nekünk legmeglepőbb szelete ennek a termésnek, a francia gyerekkönyv-felhozatal zöme nagyon jól körberajzolt pedagógiai célzattal, a korosztályt profin belőve és sokszor szerény nyelvi eszköztárral dolgozik. Cselekményes regények kevés szöveggel tizenkét és fél éveseknek. Regények tizenhárom és fél éveseknek. Ismeretterjesztés fontos kérdésekről kilenc és háromnegyed éveseknek. A sorozat összes kötete egyben olcsóbb... Satöbbi. A grafikai világok sokszor jóval merészebbek, mint a verbális teljesítmény. Persze sok jó író is dolgozik gyerekeknek, és biztos, hogy összességében a világ gyerekirodalma színesebb a magyarnál. Egyenként ezt már nem feltétlenül állítanám. De nagyon jó, hogy Nordqvist, Erlend Loe, Andrus Kivirähk vagy éppen Shel Silverstein művei bepörögnek a magyar könyvpiacra.

AG: Legutóbb *Szakimesék* címen jelentettél meg gyerekkönyvet, amit Margit lányod illusztrált. Számíthatunk-e még hasonló, közös munkákra, vagy ez egyszeri kísérlet volt?

LJ: Ez az együttműködés valaminek a kezdete volt, Margit intenzív képi világa nagyon inspirál, és persze nem kis büszkeség, hogy milyen csodákra képes, mit

kihoz az illusztrációkból. Mindenképpen tervezünk folytatást, már van is olyan könyv, amihez ő rajzol. És egy könyvsorozat tervéről is álmodozunk, ez se marad meg ötletszinten.

AG: Járod az országot, felolvasásokat, gyerekirodalmi esteket tartasz. Ezek az „utazások” is alakítják a szövegeidet? A sok élményedből kiemelnél egyet, ami nagyon meghatott?

LJ: Sokadszorra is megindító, amikor csak úgy, ismeretlenül az osztályterembe lépsz, és a nyakadba ugrik egy kicsi lány vagy egy kissrác. Sose találkoztatok előtte, de ő szoros érzelmi szálakon kötődik hozzád a szövegeiden keresztül, tudja, hogy csak jó ember lehetsz. Ez hatalmas felelősség, fel kell kötni a gatyát, és próbálni tényleg jó embernek lenni. Kimondottan büszkévé tett, mikor egy fáradt, péntek délután két órára parancsszóval berendelt körmeneti kiskamaszcapatot sikerült jó hangulatba hoznom, olyannyira, hogy feleségem beszámolója szerint az egyik srác az utcán hitetlenkedő elismeréssel mondta: „öcsém, ez hülyébb volt, mint gondoltam”. A tanárnők mesélték, hogy a gyöngyösi könyvtárban egy kislány a lépcsőn lefelé nagy komolyan magyarázta: „hát, ilyet nem sokszor láthat életében az ember”. Igazán hálás közönség, gyakorta kapok visszajelzéseket, most is megkeresett valaki, hogy a feleletéhez szeretné elkérni a gimijükben felolvasott egyik verset, nem találja a neten. Mikor pedig a jászberényi Lehel-gimnáziumban voltam érettségi tétel, a Facebookon az egyik lány átküldte, mit mondana, ha engem húzna. Írtam is neki, hogy nálam ez ötös, mondja nyugodtan a bizottságnak... Évi száz körüli fellépésem körülbelül fele szól gyerekeknek, havi három-

négyezer kilométert autózom, úgyhogy sok energiát visznek el, de még több erőt adnak ezek a találkozások. Mutatják, hogy az irodalom nem saját körébe zárt, öncélú multság, hanem közügy, sokak közös élménye is lehet.

AG: Hatalmas mesekönyvdömpinggel találkozik a felkészületlen szülő, ha belép egy könyvesboltba. Hogyan tájékozódhat, honnan kaphat információt a színvonalas, minőségi gyerekönyvekről és szerzőkről? Érdemes a megérzéseire hagyatkoznia?

LJ: Az olvasásnál jobb teszt módszert még nem találtak ki. Ha az első kezünkbe vett könyv nem tetszik, olvassunk bele egy másikba, ízlelgessük, nassoljunk, nyammogjunk, kíváncsiskodjunk. Nem fogjuk megbánni. Sok a gyűjteményes kötet is, én *Aranysityak*, illetve *Nini néni és a többiek* címmel két antológiát raktam össze mai gyerekversekből és mesékből. És ott van a Pagony Kiadótól a *Friss tinta* vagy a *Tejbegríz*, a Cerkabellától az *Érik a nyár* vagy az *Elfelejtett lények boltja*. Bármelyikből lehet horgászni új kedvenceket, akiknek nyomába eredhet az ember. Az irodalom nyitott játék, érdemes egy kis időt szánni a válogatásra, nagyon is megéri. Olyan a könyvpiac, mint a tenger, nem kiskanállal kell kimérni, hanem lubickolni benne.

AG: Az elkövetkező időszakban milyen gyerekönyveken dolgozol? Téged ismerve, nem véletlen a többes szám...

LJ: Felnőtteknek szóló regényen dolgozom most elsősorban, ez teljesen titkos terv, még a feleségem előtt sem fedtem fel, miről szól. Próbáltam kicsit tiltott gyümölcsöt tenni, hogy nagyobb kedvvel vessem rá magamat. Így, negyven munkanap és kétszázhuszezer leírt betű

után persze kapcsolatomban jóval kevésbé romantikus a művel, mint az elején, de működni látszik a dolog. Emellett persze valószínűleg jön majd a *Milyenek a magyarok?* nagy sikerű sorozatának negyedik kötete, az elmúlt öt év felnőttverseiből

összeálló könyv, plusz *A világ legrövidebb meséinek* folytatása, itt szerzőtársam Ijjas Tamás. Új kiadást ér meg hamarosan *Kövéér Lajos színre lép* című meseregényem és a Vörös Istvánnal közös, javított-bővített könyvsiker, az *Apám kakasa*.

RAJZFILMES VERSEK

BENKE ANDRÁS

OSTROM

A mások tere eleven, s azoknak csak fele hős,
 ki másokért is felelős. Ólomszín a szem héja,
 mögötte a mögöttes feledte a fölöttest.
 Kitörni vágyik, tette kész, mennyi fény,
 mennyi fénytelen éjben úszó kósza vész
 dönt: el, meg és fel. Át- és átjár, ki- és feltár.

Páncélt ér az akarat. Nagy falat, még nagy falat.
 Az ostromban bujkál a rom, az avarban az ősz,
 a varban a gennyet oldja az akarat, s újból nekifeszül.
 A páncélban a cél törik darabokra, recseg és hasad,
 valaki torz pillangókat ereget az éj leple alatt.
 S ha felrántja a leplet, megremeg és szállni kész,

hogy elrejtse a történet lényegét, ami nem az,
 mi mondható. Csak az indulat indítható újra, és újra
 bezárul az ólomkapu, s a kívül rekedt sok tanú
 egy másik térben eleven. Elindul később megint,
 de bent ragad az ismerős, ki másokért is felelős.
 Amit később ott talál, nem egy készen kapott táj.

(*Minuscule – La vallée des fourmis perdues*, 2013)

ILYÉS ZSOLT

SZISZÜPHOSZTÓKÉPZŐ

a délibáb egymásba nyíló
zsákutcákat foltoz
vadnyugatának
sárga kalapperemén
az aszfaltút csak
magához tér
lappang
hajtányokban a hópangás
fél
kezemben
tartom
kibiztosított sorsom

robban!

t á g u l ó s í n h á l ó b a n
ragad
az olvadó fémillat
elüt a vonat
autó ágyúgolyó
vagy éppen rakéta
s
a felgörgetett sziklával
zuhanok ismét
míg rámesik
a pörgetős füzet
következő sivataga
bevarrt
farkaséhbelem köveivel
szaladok
gyalog
mégis kerékbetörve
egy kakukkos óra képtelenében
egyetlen féknyomért

(Wile E. Coyote and The Road Runner)

BALÁZS IMRE JÓZSEF

A NÉGY KIJÁRATÚ HÁZ

Más időkbe lép ki, más alakban,
 csak a lépcső és a küszöb ugyanaz,
 ami kint is megmutatható.
 Lemegy a lépcsőn,
 átállít egy mutatót a kijáratí tárcsán,
 s gyalog indul el vagy repül,
 ahhoz igazítva arcát, ami várja kinn –
 szárnyakkal, pikkelyekkel,
 tollakkal és köpenyekkel védi magát,
 s ha nincs kedve védekezni,
 olajos cseppekben csurog le a székről,
 át a deszkapadló résein.

*

Mutasd az átkod: ó, ez nem veszélyes,
 néhány holdtöltén belül gyógyítható.
 Mutasd az alját, mi rakódott közben rá,
 pucold ki, töröldj vele, légy készen,
 figyeld a csengőt a négy bejáraton,
 másképp fog majd szólni, hogyha
 gyöngül, repedezik, halkul, ami akkor régi lesz.

*

A városok befelé nyíló útjain
 megsokszorozható mindegyik élet.
 Rejtett belső udvarok, titkos emeletekkel épült tömbházak,
 hangszerek testében kanyargó ösvények,
 szobákban burjánzó erdők lakója lehetsz.
 A levegőben messze fent pár harci gép kering,
 letről szinte szépek, letről szinte hihető,
 hogy játékból küldte fel őket valaki.

*

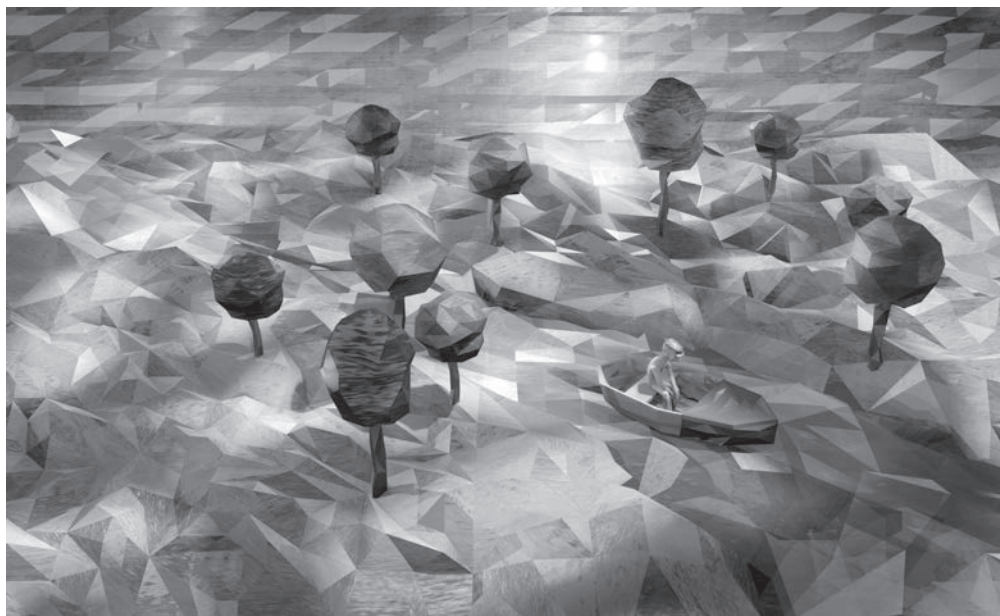

Bukdácsol, füstöl, gőzölög,
ahogy a láthatáron lépeget a vándorló kastély.
Egy varázsló otthona ne legyen légies.
Mutassa meg a csavarokat, küllőket és illesztéseket,
amelyekkel beépíthető a tájba,
hagyja szabadon a csatlakozókat
az összes lehetséges világ felé.

*

Elindul fölfelé a lépcsőn,
hogy megtudja valódi életkorát.
De nincs neki olyan: reggeltől estig
ötször változik, ha épp olyan a fény.
Ősz hajához ráncokat mutat a tükör,
máskor kisimult, még vadonatúj arcot,
s ősz hajára mondja majd, akit szeret,
hogy csillagfénye van.

(*A vándorló palota*, r. Hayao Miyazaki, 2004)

Elhittem neked minden mesét
amiket magadtól mondtál:
hogy most az enyém helyett
a tiéd fog vigyázni rám,
a te anyád, s hirtelen testvérek lettünk.
azt mondtad, hogy csak kis időre,
de három év alatt megdöglöttek
a halaim a zebrapintyekkel együtt,
a papagájoknak véletlenül mákot adott,
csak elaludtak, mégis eltemettük őket.

meséltél a halálról, hogy ugyanaz
lesz előtte és utána is, alhatok
tovább a Tom és Jerry-s ágyneműmben,
csak az illata lesz kicsit más, de
azt meg lehet szokni a hiánnyal együtt.
elhittem a jövőt, az őszülő türelmet,
a reggeli teába mártott hazugságokat,
hogy majd én, majd én.

hogy majd egyszer én is mesélhetek
és hazudhatok, üthetek serpenyővel,
mint te, mert úgyis mindenki feláll,
ha mellé fekszem, mindegy, milyen ágyneműben,
csak az érzés lesz kicsit más, de
azt meg lehet szokni, elhittem,
hogy bármikor eltűnhetek, ha bekenem magam
anya púdereivel, amiket a tükör előtt felejtett,
nem is tudom, neki hogy sikerülhetett nélkülük.

bár állítólag végig szép volt, biztos a púderektől
nem lett ránca, pedig elég sokáig feküdt ott,
s ti néztétek, hogy mikor tűnik el.
én nem láthattam, de azt mesélted, hogy
olyan volt, mintha csak aludna, mintha
nem is akarna eltűnni, csukott szemmel álmodott
nekem meséket, hol volt, hol nem volt, lehet
hogy csak elaludt, s ti mégis eltemettétek.

(Tom and Jerry)

FISCHER BOTOND

APAFECNIK

Én felkelek én ágyomból
testi-lelki koporsómból
kimosdok a bűneimből
kávét főzök, fogat mosok
félni kezdek betegségtől, váratlan haláltól
és akkor
ha megreccsen a szaxofon

utazás előtt tata mesélte
hogy a Fekete-tengeren nincs árapály
és oda se neki, ha egy kicsit rákos az a máj
és hogy a lónak hol van a szügye, a marja

egy konstancai moziba vittél
a jégkorszak kettőt néztük
van apukám, gondoltam
bementünk a moziba, süttött a nap
kijöttünk, már sötét volt, esett
és érezni lehetett a tenger szagát
sosem láttam a tengert, mert már nem
volt időd, hogy lesétáljunk a partra

multivitamin a vízben
kivirágzott akarat
napi harminc cigaretta –
szaxofon a hó alatt

zsíros lett a szaxofon a kezemtől
velőt ettem, pirítóssal
lecsúsztak az ujjbegyeim a billentyűkről
a velő és a kenyér beleragadt a lyukas fogamba
és a kihúzott fog helyén a lyukba
és zsíros volt a kezem a melleden
az ujjbegyem a mellbimbódon

az apukám

ujja sárga a nikotintól
kávézunk, cigizünk, végre együtt
mielőtt belehalna a tüdőrákba

a kisfiam

szívtart szív, rumot iszik, mert kubai
fordítva alszik, mint az oposszumok

a szentlélek

szaga pipadohány, pálinka, pina, szaxofon

gyerek helyett

villanyvasutat akartam volna nemzeni inkább
nem sikerült

az esti fürdetést vodkára cserélem

én lefekszem én ágyamba

testi-lelki koporsómba

három Márja fejem felett

három rák a fejem felett

három szaxofon

és egy férfihang odasodor a mozi elé

(Jégkorszak 2, 2006)

JAPÁN NÉPMESÉK

A HOL NINCSENEK ISTENEK

Egyszer a kispap meg az apát egy szertartásra indultak. Útközben a kispapnak könnyítenie kellett volna magán, így hát elkezdett alkalmas helyet keresni. Az apát így szólt:

– Itt ne, mert megláthat minket az utak istene.

Így hát továbbálltak. Az út menti tisztáson meg így szólt az apát:

– Itt se tedd meg, mert az aratók istene észrevehet.

Erre a kispap azt felelte:

– Én már nem bírom tovább, megyek, és a folyóba ereszttem.

De az apát ismét megállította:

– Vigyázz, mert a folyóban pedig a vizek istene lakozik.

A kispap mérgében odarohant az út menti Dzsizó-szoborhoz, amely a nők és a gyermekek védelmezője. Dzsizó erre így szólt:

– Te itt akarsz könnyíteni magadon, barátom?

Ekkor már nem bírta tovább a kispap, és egyszerűen célba vette az apát fejét.

– Hát te meg mit képzelsz? – háborodott föl az apát.

– A maga fején biztosan nincsenek istenek. Még a haj istene sincs – felelte, és folytatta a dolgát.

Imre Viktória fordítása

A PADLIZSÁN ÉS A HÁROMÉVES SZÓJARÁNTÁS

Volt egyszer réges-régen egy hegy, amelyen temérdek gomba termett. Az egyik évben különösen sok nőtt, sokkal több, mint annak előtte. Fenyőgomba, csiperke... S mivel kimondhatatlan sok volt, a falubeliek otthagyták munkájukat a földön, hogy összeszedjék a gazdag termést. Az őszi készülődés lassan kezdetét vette. A gyerekektől az öregekig, aki csak élt és mozgott, segédkezett, s a kosarak csakhamar meg is teltek. Történt azonban ebben az évben, hogy az eddig mindig finom gomba ízetlen lett. Így eshetett meg, hogy azokban a házakban, ahol gyakran ettek gombát, itt is, ott is egyre gyakrabban betegedtek meg az emberek. Nagy riadalom támadt a faluban. Szaladtak és hívták az orvost; elhozták a falu papját is.

Egy ilyen napon történt, hogy a fiatal Jataróhoz a szomszédból egy asszony sietett át.

– Jataró, gyere gyorsan!! Otae megbetegedett. Meg fog halni!!

Jataró felpattant, s úgy, ahogy volt, mezítláb rohant át az asszony lányához. Otae Jataró menyasszonya volt, akinek életét még a magáénál is százszorta többre tartotta. Amikor belépett a szobába, Otae ott feküdt iszonyatos kínok között a gyékényszőnyeggel borított szoba közepén.

– Nézz rám, Otae! Nyisd ki a szemed!

De hiába mondogatta, a lány nem válaszolt, még a szemét sem nyitotta ki.

– Ó, könyörületes Buddha, istenek, kérlek, segítetek! Mentsétek meg Otaét!

Jataró, aki egész eddig megfélekedezett a szent Buddháról s az istenekről, most szíve mélyéből imádkozott hozzájuk.

Egyszer csak szokatlan hangokra lett figyelmes: – Tip-top, tipi-top, top-top-top.

– Micsoda hangok ezek?!

S Jataró fülelni kezdett. „Ének?! Tánc?!“ Jataró elindult a hang irányába. Kilépett a házból. Még jobban hegyezte a fülét.

– Áháá...! – A furcsa hangok Jataró szegényes házának verandája alól jöttek.

– Tip-top, tipi-top, top-top-top!

– És, ha kísértet?! – Jataró hirtelen megborzongott. „De hiszen nem is félelmetes, inkább kellemes.“

S újra kezdődött:

– Tip-top, tipi-top, top-top-top. Szójarántás, padlízsan, így lesz biztos gyógyulás!

Jataró most már nem teketóriázott, összeszedte minden bátorságát, s lehajolt, hogy a veranda alá kukkantson.

– Ááá...

Mit gondoltok, mit látott?

A veranda alatt a gombák táncot jártak széles karimájú kalapjukban. A csiperke-gombák aprókat ugrándozva táncikáltak körbe-körbe. A többiek tréfálkozva utánózták társaikat, miközben nagyokat nevettek. A fenyőgomba kimért lépésekkel ropta.

– Tip-top, tipi-top, top-top-top. Szójarántás, padlízsan, így lesz biztos gyógyulás!

– S miközben hallgatta őket, Jataró is jókedvre derült. Halkan ő is dúdolni kezdett. De ahogy így nézte őket, hirtelen eltűszentette magát.

– Ha-ha-hapci!

A gombák egy csapásra abbahagyták a táncot és az éneklést, s hipp-hopp eltűntek mindannyian.

– Milyen érdekes nóta: Szójarántás, padlízsan, így lesz biztos gyógyulás! Szójarántás... – dúdolta magában, s még tapsolt is hozzá.

– ...a gombák azt mondták, hogy a padlízszánnal és szójarántással biztos a gyógyulás?!

Jataró egy pillanatra megtorpant, majd hirtelen Otae háza felé kezdett rohanni. Odabent fogott egy fazekat, behajigálta a gombákat s a padlízszánt, s a tűzhelyre tette. Ezután hozzáöntötte a hároméves szójarántást, és lassú tűzön főzni kezdte.

Mikor elkészült, Jataró óvatosan megetette vele Otaét.

– Minden hiába. Otae meg fog halni! – mondta szomorúan az édesanyja, s lehajtott a fejét. De egyszer csak Otae kinyitotta a szemét, és elmosolyodott.

– OTAE!!

Jatáró kitörő boldogsággal ölelte magához kedvesét.
Ettől az időtől kezdve készítik szójarántással a gombát.

Heilmann Cecília fordítása

A MAJOMMÁ VÁLTOZOTT URASÁG

Élt egyszer réges-régen egy gazdag földesúr a feleségével. Egy fagyos téli éjszakán történt, épp újév előtti nap, hogy az uraságékhoz különös vendég érkezett. Az uraság és a felesége minden évben ezen a napon pompás lakomát rendezett. Ilyenkor a ház apraja-nagyja kora reggeltől késő estig a konyhában sürgött-forgott. Ekkor történt, hogy valaki megzörgette a kastély kapuját. Az uraság sietve ajtót nyitott. Kis híján földbe gyökerezett a lába, mikor meglátta az előtte álló alakot. Ott állt egy tetőtől talpig teljesen átázott, rongyos ruhájú szerzetes. Mezítláb, a hidegtől teljesen átfagyva toporgott az ajtó előtt. Illedelmesen kérlelni kezdte az uraságot: – A nagy havazásban eltévedtem, csuromvizes vagyok, nem kaphatnék szállást éjszakára?

Az uraság azonban, anélkül, hogy végighallgatta volna a szerzetest, így szólt:

– A hozzád hasonló rongyos semmirekellőknek az én házamban nincs keresnivalója.

Azzal sarkon fordult, és becsapta előtte az ajtót. Nem sokkal később a szerzetes egy faluba ért, ahol a legszegényebb ház ajtaján kopogtatva ismét szállást kért. A házban egy öregapó meg a felesége éldegélt.

– Szegények vagyunk, de szívesen látjuk – mondta az apóka. – Ott, a tűzhely mellett megpihenhet éjszakára.

Amikor a szerzetes belépett az aprócska, széllel bélelt házba, csendesen az anyókához fordult:

– Kerítsen elő egy nagy kondért, tegyen bele valami zöldségfélét, és rakja a tűzhelyre.

Az anyóka sarkon fordult, és a konyhába sietett. A zöldséges edényben azonban fonnyadt levelek helyett halat, tésztát és más finomságokat talált. Meglepetésében egy szó sem jött ki a torkán.

– Na, anyóka, ebből készítsen ünnepi lakomát – mondta a szerzetes.

De az csak állt ott kővé meredten, egész életében nem látott még ehhez fogható csodát. Nem is hitt a szemének, de a szerzetes addig-addig rimánkodott, mire az anyóka olyan újévi vacsorát csinált, ami után megnyalták mind a tíz ujjukat. Miután jól belakmároztak, a szerzetes így szólt:

– Öreganyám, jótett helyébe jót várj, a vendéglátásért cserébe teljesítem egy kívánságokat.

– Mindenünk megvan, ami csak kell – válaszolták –, de ha még egyszer fiatalok lehetnénk...

Erre a szerzetes a tarisznyájába nyúlt, ahonnan egy sárga színű csodaszert vett elő.

– Miután elmentem – hagyta meg a szerzetes –, tegyék ezt a port egy dézsa forró vízbe, és fürödjetek meg benne.

Minden úgy is történt, ahogy a szerzetes meghagyta. Miután elment, a két öreg egy dézsa vizet forralt, beleszórt a csodaszert, vártak egy kicsit, majd beleültek a gőzölgő vízbe. Kis idő múlva nem akartak hinni a szemüknek. Ősz hajuk egyszerre csak feketévé változott, ráncos bőrük pedig kisimult. Az imént még sajgó derekú öreganyónak és öregapónak nyoma sem maradt. Szempillantás alatt fiatal párrá változtak.

Minderről hamar tudomást szerzett az uraság is, aki nyomban a szerzetesért küldetett, és a palotájába hozatta. Az aznapi vacsora maradékát vetette elé. Még le sem nyelte a szerzetes az első falatot, amikor az uraság türelmetlenül ráírvallt:

– Add elő a csodaszert, amitől örökké fiatal marad az ember!

A szerzetes szó nélkül teljesítette az uraság kívánságát. Ám ez a por vörös volt. Az uraság és a felesége, amint megkapták a csodaszert, azon nyomban elzavarták a szerzetest. Ezután gyorsan vizet forraltak, majd beleszórták a port. Zsupsz, beleugrottak a dézsába, és izgatottan várták, hogy mi történik. De lássatok csodát, egész testüket lassanként sűrű, fekete szőr lepte el. Egy szempillantás alatt majommá változtak.

Zödös Zsolt fordítása

NORVÉG NÉPMESÉK *

A PAP MEG AZ ANYJA

Volt egyszer egy falu, és mint minden más faluban, itt is élt egy pap és egy harangozó. A harangozó gazdag volt, a pap pedig szegény, és hiába volt tanult ember, pénze sose volt; de a talpraesett harangozó mindig feltalálta magát, ragadt hozzá a pénz.

Ebben a faluban az volt a szokás, hogy ősszel disznótort tartanak. A pap azt gondolta, hogy neki erre nincs pénze, de nem tudta, hogy bújjon ki a feladat alól; ezért magához hívatta a harangozót, hogy tanácsot kérjen tőle.

„Egy percig se törje a fejét, atyám, mi sem könnyebb ennél!”, mondta a harangozó. „Mondja azt, hogy tolvaj járt a paplakban, és ellopta a húst és a kolbászt. Így majd nem kell disznótort tartani.”

Megtetszett az ötlet a papnak; de a harangozó éjnek idején belopózott hozzá, és ellopta a disznóit. Mikor a pap megtudta, hogy lába kelt az összes disznájának, nem tudta, mitévő legyen, és ismét magához hívatta a harangozót. A harangozó azon nyomban ott termett.

„Mi történt, atyám?”, kérdezte a harangozó, mikor belépett a paplakba.

„Isten segítsen meg engem, szegény párát”, felelte a pap, „megtörtént, amiről beszéltünk.”

„Ugyan micsoda?”, kérdezte a harangozó.

„Ellopták a disznókat”, felelte a pap.

„Jól van, jól van”, mondta a harangozó. „Mondogassa csak tovább, hogy ellopták a disznókat, és nem kell lakomát rendezni.”

„Jaj, dehogy, nem azt mondom! Igazán tolvajok jártak nálam. Bejöttek a hátsó kapun, és elvitték a disznókat, nem maradt egy sem”, siráncozott a pap.

„Értem, atyám”, mondta a harangozó. „Mondogassa csak tovább, úgy, ahogy most nekem mondja, és elhiszik. Így aztán nem kell lakomát rendezni.”

„Hallgasson meg, jóember; úgy van, ahogy mondom, így igaz az utolsó szóig!”, mondta a pap. „Tolvaj járt abban a retkes...!”

„Igen, igen, atyám. De ne káromkodjon ám, tudom én, hogy volt. Nem lesz lakoma, ha jól értem”, mondta a harangozó, és hajtogatta a magáét. A pap meg hiába magyarázott, hiába bizonygatta az igazát, a harangozó nem tárgított és mindig ugyanazt felelte.

Nem sokkal később azon kezdte törni a fejét a pap, hogy mitől lehet a harangozó olyan gazdag, holott kevés a bére, ő maga pedig szegény, holott beszedte a tizedet és a perselypénzt és minden egyéb földi jót. Sehogy sem értette, de töprengés közben megfordult egy s más a fejében, és mintha azt beszéltek volna, hogy a harangozó asztalára gyakrabban kerül szalonna, mint máséra. Elég az hozzá, hogy a pap a végére akart járni a dolognak. Elhatározta, hogy azt mondja a harangozónak, hogy el

* Asbjørnsen és Moe népmesegyűjtők gyűjtéséből válogatva.

kell utaznia, és addig is nála hagyná a kincsesládáját. Pénz persze nem volt benne, ehelyett a pap görnyedt hátú, ráncos lábú, öreg anyja bújt meg a ládában, és egy darab száraz sajtot rágsált. Azt az utasítást adta neki a fia, hogy hallgatózzon, nem egy jószellem látogatja-e a harangozót, aki gazdaggá teszi, vagy tudja meg, mitől lett olyan gazdag. A kincsesládát beállították a szobába.

Este a harangozó gyerekei óriási sivalkodásba fogtak, és kérték a vacsorát.

„Nem tudtok csendben maradni, míg készíték valami ennivalót?“, dohogott a harangozó felesége.

„Adjon egy kicsit a pap szalonnájából, édesanya!“, ordították a gyerekek.

Amikor a pap anyja ezt meghallotta, megemelte a láda fedelét, és körbenézett, hol lehet a szalonna. Észrevette ezt a harangozó, de úgy tett, mintha nem látott volna és nem hallott volna semmit. De éjjel, mikor a többiek aludtak, felkelt, kinyitotta a kincsesláda tetejét, és baltával rácsapott az öregasszony homlokára, lenyomta a torkán a sajtot, és lecsukta a láda fedelét.

Másnap eljött a pap, és elmondta, hogy az utazást máskorra halasztotta; elvitte a ládát, és mikor hazaért, felütötte a fedelét, és így szólt: Nem látta, édesanyám, vajon a harangozónál van-e a szalonnám?

Az asszony nem válaszolt, csak feküdt tátott szájjal, a sajttal a torkában. A pap megijedt, mert azt hitte, hogy az anyja azért fulladt meg, mert nem fűrt légzőlyukat a láda fedelébe, és elfelejtett neki inni adni.

Ismét a harangozóért küldött, és megkérdezte tőle, el tudja-e csendben temetni.

„Megölték szegény édesanyját?“, kérdezte a harangozó.

Nem, felelte a pap, de igen szomorú, hogy ilyen hirtelen halt meg, és tíz tallért kínált a harangozónak, ha feltűnés nélkül eltemeti.

Rendben, mondta a harangozó, ha kap tíz tallért, akkor eltemeti. De magában ezt motyogta: „Most visszakapod, amit tenni akartál velem“, és felkapta az asszonyt, beletette egy zsákba, és elindult vele. Amint ment az úton, meglátott a fűben heverni egy ócskást. Az ócskás kacatokkal teli ládája mellett az igazak álmát aludta a szép napsütésben. A harangozó egy percig sem gondolkodott, felnyitotta a láda tetejét, és belegyömöszölte az öregasszonyt.

Nem sokkal ezután beállított az ócskás a harangozó udvarába, és megkérdezte, akarnak-e tőle venni valamit.

„Nem“, felelte a harangozó, „nincs egy garasom se, miből vehetnék én valamit? De a pap gazdag ember, menj csak el hozzá.“

Az ócskás elment a paphoz, aki nyomban venni is akart valamit, de mikor az ócskás kinyitotta a ládáját, és megpillantották a halott öregasszonyt, úgy megijedtek, hogy majdnem hanyatt estek. A pap ismét üzent a harangozóért.

„Mondd csak, nem temetted el az anyámat?“, kérdezte a pap, mikor belépett a harangozó a házába.

„Ó, hogyne temettem volna el“, felelte a harangozó, „de úgy látszik, megölték, mert visszajött a szelleme.“

„Nem ölték meg“, mondta a pap, de mégsem hagyta nyugton a dolog. Nem tett neki, hogy visszajár az anyja szelleme riogatni, ezért azt mondta a harangozónak, hogy fizet neki húsz tallért, ha csendben eltemeti az anyját.

A harangozó beleegyezett; betette az asszonyt a zsákba, és elindult vele. A faluban megtudta, hogy másnap a paplakban sütéshez készülődnek. Visszavitte hát éjjel az öregasszonyt, és beosont vele a konyhába, és reggel, mikor megjöttek a sütőasszonyok és nekiálltak volna a sütésnek, a pap anyja két öklére támaszkodva állt a dagasztótéknőnél, mintha a tésztát dagasztotta volna. A sütőasszonyok visítva rohantak ki a konyhából, mint az eszementek, a gazdasszonya pedig beszaladt a pap hálósobájába, és azt kiabálta, hogy addig nem nyúl sem a liszthez, sem a tésztához, míg a tiszteletes úr el nem viszi valahová az öregasszonyt, akár a mennybe, akár a pokolba.

„Am a pap nem tudta, mitévő legyen, és ismét magához hívatta a harangozót.

„Mondd csak, hogy is volt? Nem temetted el az anyámat?“, kérdezte a pap, mikor a harangozó belépett a paplakba.

„Ó, hát hogyan temettem volna el“, felelte a harangozó.

„De hiszen kint áll a konyhában, és tésztát dagaszt“, mondta a pap.

„Igen, igen, megölték szegény asszonyt, mert visszajár a szelleme és riogatja az embereket“, mondta a harangozó.

A pap hümmögött, köszörülte a torkát. Nem tetszett neki, hogy az anyja szelleme visszajár és riogatja az embereket, és azt mondta a harangozónak, hogy ad neki harminc tallért, ha csendben eltemeti az anyját. A harangozó azt felelte, hogy biztos megölték, de neki ez mit sem számít; ha megkapja a harminc tallért, ő eltemeti az asszonyt. Megkapta a pénzt, és ismét elindult az öregasszonnyal a hátán.

De amint leszállt az éj, a harangozó az öregasszonnyal a hátán belopózott a paplak istállójába, és levágta a pap legnagyobb bikája fejét. Aztán beállította a bikát a ketrecbe, ráültette az öregasszonyt, és úgy tette a kezébe a kaszát, mintha azzal vágta volna le a bika fejét. Reggel, amikor a tehénpásztorlány belépett az istállóba, és meglátta a bikát, annyira megrémült, hogy hanyatt-homlok rohant a pap ágyához és így kiáltott: „Atyám, atyám, az öregasszony az istállóban felült a bika hátára, és lakaszabolta a fejét; addig nem megyek be megetetni a teheneket, míg el nem viszi őt onnan.”

A pap nem akart hinni a fülének, de mikor bement az istállóba, és saját szemével látta, hogy igaz, amit a tehénpásztorlány beszél, ismét magához hívatta a harangozót.

„Mondd csak, hogy is volt, nem temetted el az anyámat?“, kérdezte a pap, mikor a harangozó belépett a paplakba.

„Isten látja lelkemet, én bizony eltemettem“, felelte a harangozó.

„De hiszen levágta a nagy bika fejét, és most a hátán ül“, mondta a pap.

„Jajaj, hát mégis megölték szegény asszonyt, mert visszajár a szelleme és riogatja az embereket“, mondta a harangozó. A pap hümmögött, köszörülte a torkát. Nem tetszett neki, hogy az anyja szelleme visszajár és riogatja az embereket, és azt mondta a harangozónak, hogy ad neki negyven tallért, ha szép csendben eltemeti az anyját. A harangozó egyre csak hajtogatta a magáét, hogy az öregasszonyt biztos megölték, de mikor megkapta a negyven tallért, megígérte, hogy tisztességgel eltemeti. Így aztán betette az öregasszonyt a zsákba, a zsákot a hátára vetette, és útnak eredt.

Másnap üzentek a papért, hogy jöjjön gyorsan, mert egy ember haldoklik. A pap magával vitte a harangozót is, mert utána a másik gyülekezetbe kellett menniük. A pap este elkészült, és kora hajnalban, még virradat előtt útnak indult. Útközben

betért a harangozóhoz. Egy kancán lovagolt, és csak ott vette észre, hogy a kanca után kocog a kiscsikója. Úgy gondolta, hogy a csikót kiköti a harangozó istállójába. Úgy legyen, mondta a harangozó, megfogta a csikó kantárját, és magához szólította a lovászfíút, hogy kösse ki a csikót az istállóban. Közben a lovászfíú fülébe súgta, hogy adja az öregasszony kezébe a sárkányölő kardot, kösse fel a csikó hátára, és engedje ki, mikor a pap elhagyta a házat, és a lova nyeríteni kezd. A harangozó ekkor felült a lovára, és a pap után eredt, de még utol sem érte, mikor a kanca prüszkölni és nyeríteni kezdett, mert hiányzott a csikója. A csikó is nyerített, mert hiányzott neki az anyja, de mivel a hátán ült az öregasszony, karddal a kezében, a csikó ide-oda ficáncolt. Amikor meglátta a pap, annyira megijedt, hogy ordítva ostromozta, csapkodta a sarkantyújával a lovat, hogy elmeneküljön. De az öregasszony úgy vágatott utána, mintha felemelt kardjával le akarna rá sújtani. A pap végképp nem tudta, mitévő legyen, és könyörgőre fogta; tegye már a harangozó valahogy a föld alá az anyját.

„Szegény asszonyt bizony megölhették, ezért riogatja és rémisztgeti ennyit a népet, ezért nem nyugszik, és addig el nem temetem, míg az atya el nem árulja, hogy is van a dolog.”

„Jó, jó, fizetek neked ötven tallért, odaadom a kancát és a kiscsikót, csak legyen már békességem, temesd el gyorsan és rendesen.”

Hogy mi lett a vége, és mi nem, nem tudni; hogy eltemette-e a harangozó vagy még mindig kísérti a papot az anyja, vagy hogy felakasztották és elpáholták-e a harangozót, vagy vígan élt-e halála napjáig, mint ahogy a hazug csalók szoktak. De megtudhatod, ha bejárod a falvakat, és kérdezősködsz, látta-e valaki az ügyefogyott papot és a minden hájjal megkent harangozót.

OSTOBA FÉRFIAKRÓL ÉS AGYAFÚRT ASSZONYOKRÓL

Volt egyszer két asszony, akik szüntelenül acsarkodtak, már ahogy az asszonyok szoktak, és mikor nem volt miről vitatkozniuk, elővették az embereiket: kettőjük közül melyikük az ostobább.

A vita során egyre dühösebbek lettek; végül már majdnem kontyra mentek. Mert tudjuk, hogy a haragot könnyebb elkezdeni, mint befejezni, és nagy baj, ha nem az ész az úr.

Az egyik asszony azt mondta, hogy nincs olyan dolog a világon, amit el ne tudna hitetni az urával, mert ha azt mondja, hogy valami így vagy úgy van, akkor azt az ő hiszékeny ura azon nyomban el is hiszi. A másik asszony erre azt felelte, hogy nincs az a dolog a világon, amit az ő ura meg ne tenne, mert ha azt mondja, hogy csinálja ezt vagy azt, akkor az ő ügyefogyott ura meg is csinálja.

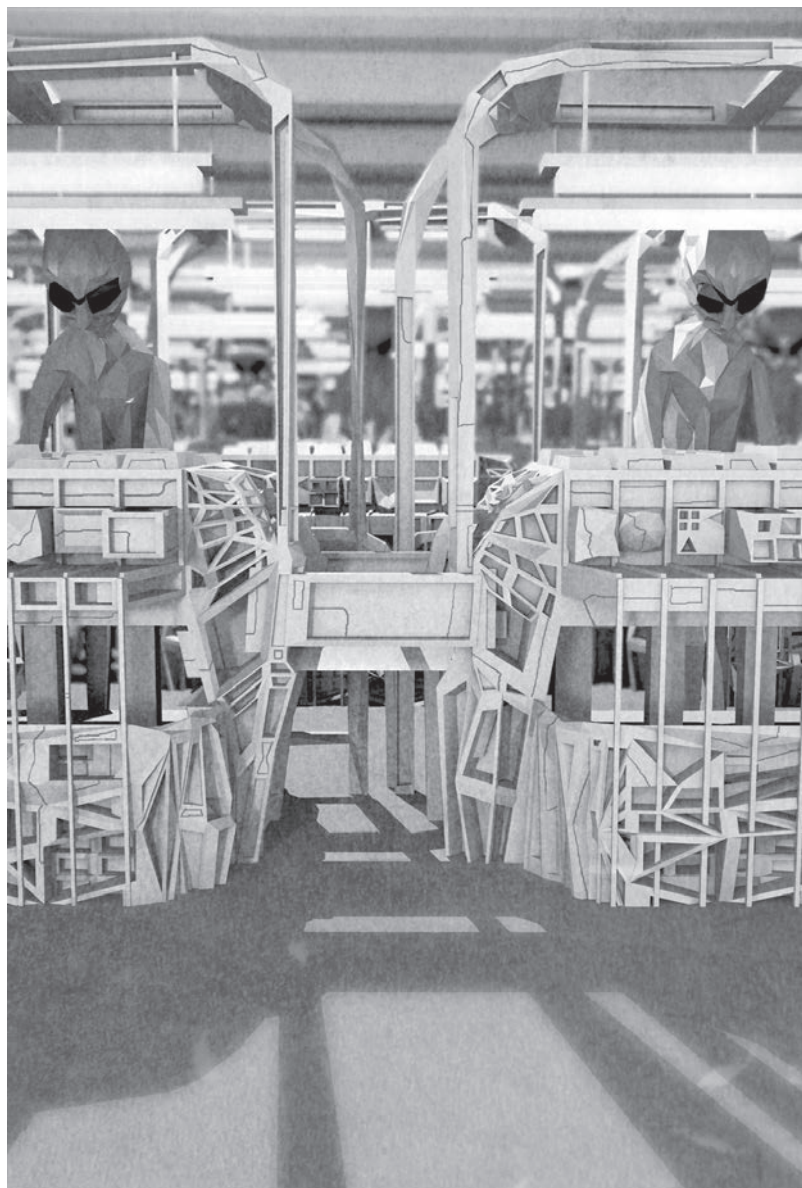
„Tegyünk próbát, és meglátjuk, melyikünk tudja jobban rászédni az urát, és kettőjük közül melyik az ostobább”, mondták és békében elváltak.

Mikor az első asszony ura hazajött az erdőből, így szólt az asszony:
„Jóságos Istenem! Mi lesz velünk; hiszen te beteg vagy, vagy tán már a halálodon vagy!”

„Egy jó tál étel és egy jó pohár ital majd elmulasztja a bajt”, mondta az ember.

„Édes jó Istenem!”, sópáncodott az asszony. „Egyre csak halványabb az arcod, úgy nézel ki, mint egy hulla; máris fekédj az ágyba! Jajjaj, nemsokára véged.”

Addig sopánkodott és tördelte a kezét az asszony, míg végül elhitette az urával, hogy ütött az utolsó órája. Az ember lefeküdt, összekulcsolta a kezét, lecsukta a szemét, az asszony pedig szépen rendbe tette, ráterítette a halotti leplet, és betette a koporsóba. De hogy az ember meg ne fulladjon, az asszony lyukakat fűrt a koporsó fedelébe, így az ember lélegezni tudott, és még ki is kukucskálhatott.

A másik asszony elővett két fésűt, és leült gyapjút fésülni, de egy jöttányi gyapjú sem volt előtte. Belépett az ura, és meglátta a bolondságot.

„Nem fon a rokka, ha nincs kereke, nem húzza a szálát a fésű, ha nincsen szösz az asszony kezibe”, mondta az ember.

„Hogy nincs szösz a kezemben?”, horkant fel az asszony. „Hát már hogyan lenne, csak te nem látod, mert igen finom a szála”, mondta.

Amint az asszony befejezte a gyapjút fésülést, elővette a rokkát, és nekilátott fonni.

„Bolondokat beszélsz, asszony”, mondta az ura, „itt ülsz és fonod a semmit, tönkremegy bele a rokkád, ha nincs benne szál.”

„Már hogyan lenne benne szál”, felelte az asszony. „Olyan finom a fonál, hogy a te vaksi szemed nem látja”, mondta.

Mikor befejezte a fonást, elővette a szövőszéket, megsodorta a fonalat és megszótta a vásznat. Aztán levette a szövőszékről, felcsavarta, kiszabta és megvarrta belőle az urának a gúnyát, és mikor elkészült, felakasztotta a padlásra. Az ember nem látta sem a vásznat, sem a gúnyát, de ekkor már abban a hitben élt, hogy a vaksi szemével hogy is láthatná a lehetőfinom kelmét.

„Hát bizony, ha ilyen finom kelme, nincs mit tenni.”

Aztán egy szép napon így szólt hozzá az asszony:

„Ma tartják a halotti tort. A szomszéd gazdát temetik. Öltsd fel az új gúnyádat.”

Jól van, gondolta az ember, elmegy a torra. Az asszony felsegítette rá a ruhát, mert az olyan vékony volt, hogy ha maga akarta volna felölteni, akkor bizony el is szakadt volna.

Mire az ember a halottasházhoz ért, ott már javában folyt a pálinkázás, és nem hinném, hogy gyászba borult volna a népség, mikor meglátta az embert az új ünneplő ruhában. Mikor megindult a menet a temető felé, a halott kinézett a koporsó fedelén és hangos kacagásba kezdett.

„Mindjárt megpukkadok”, hahotázott ki a lyukon. „Csak nem Ole, a szomszéd gazda bandukol mögöttem anyaszült meztelen?”

Amikor a halottas menet meghallotta, gyorsan levették a koporsó fedelét, és az új ruhában lépkedő ember így szólt:

„Hogy lehet, hogy a koporsóban beszél és kacag a hulla, akit éppen temetnek? Jobban tenné, ha sírna.”

„A sírás nem hoz vissza senkit a sírból”, felelte a másik gazda. Szó szót követett, végül kiderült, hogy az egész turpisság az asszonyok műve volt. Erre hazamentek a gazdák, és hogy mit tettek a két asszonnyal? A legbölcsebb dolgot, amit valaha is cselekedtek. És ha valaki kíváncsi arra, mi volt a legbölcsebb dolog, kérdezze csak meg a nyírfahusángot.

AZ ERDEI UDVARLÓ

Volt egyszer egy ember és annak volt egy lánya. Gyönyörű volt a leány, hetedhét határon túl, sok királyságban híre ment a szépségének, és se szeri, se száma nem volt a kérőinek. Az egyik kérő azzal dicsekedett, hogy gazdagabb, mint a többi. Jóképű, módos legény volt; igen tetszett neki a lány, így aztán gyakran eljárt hozzá udvarolni.

Kis idő múltán meghívta a leányt, jöjjön el hozzá, nézze meg, hol lakik. Nem jöhet el érte, mondta, és nem kísérelheti haza, de azon a napon, mikor érkezik, borsót szór az útra egészen a háza kapujáig. Nem tudni, hogy s mint történt, de a legény egy nappal hamarabb szórta el a borsót.

A leány elindult és sokáig bolyongott erdőn-mezőn, míg végre egy hatalmas, díszes palotához ért, amely egy zöld tisztáson állt az erdő közepén. Ám a legényt nem találta otthon, és a házban egy teremtet lelkét sem látott. Bement a konyhába, de ott csak egy furcsa madár gubbasztott egy kampóra akasztott kalitkában. Azután benyitott a szobába, és csak ámult-bámult, mikor meglátta a sok drága, finom berendezést. Amint ment volna tovább, a madár utánakiáltott:

„Szép szűzleány, légy bátor, de óvakodj!”

A következő szobában ismét utánakiáltott a madár. Ebben a szobában kincsesládák sorakoztak; a lány kihúzta a ládafiókokat, és teli voltak arannyal, ezüsttel és más drága kincsekkel.

Amikor a következő szobába lépett, a madár ismét utánakiáltott:

„Szép szűzleány, légy bátor, de óvakodj!” A szoba összes falán cifra női ruhák lógtak sorba felakasztva.

Amikor a leány belépett a harmadik szobába, a madár hangosan utánakiáltott:

„Szép szűzleány, légy bátor, de óvakodj!” A szobában vérrel teli edények álltak sorban.

De amikor a leány az utolsó szobába ért, a madár fülsiketítő rikácsolásba kezdett:

„Szép szűzleány, szép szűzleány, légy bátor, de óvakodj!” A szobában holttestek és női csontvázak heverték szanaszét. Elborzadt a lány, és hanyatt-homlok rohant volna kifelé, de csak addig a szobáig jutott, ahol a vérrel teli edények álltak. A madár így kiáltott:

„Szép szűzleány, szép szűzleány, bújj be gyorsan az ágy alá; mindjárt érkezik a gazdám!”

A leány villámgyorsan bebújt az ágy alá, ahogy a madár mondta. Bekúszott egészen a falig – úgy rettegett, hogy ha lehetett volna, akkor akár a falba is bebújjik.

Ekkor megérkezett a legény, egy idegen szűzleányt vezetett kézen fogva. A leány könyörgött, rimánkodott, hogy kímélje meg az életét, és soha senkinek nem fogja őt elárulni. De minden könyörgés hiábavaló volt; a legény letépte a leány ruháját és az arany ékszereit, még a gyűrűt is le akarta húzni az ujjáról. De mivel a gyűrű nem akart lejönni, levágta a lány ujját, és az begurult az ágy alá. Az ágy alatt meghúzódó leány a gyűrűért nyúlt és a zsebébe rejtette. A legény szólt a kisleánynak, akit magával

hozott a szobába, hogy bújjon be az ágy alá és hozza ki a levágott ujját. A kisfiú lehalsalt és bekúszott az ágy alá, hozzáért az ott rejtőzködő leányhoz; az erősen megszorította a kezét, és a kisfiú megértette, mit akar.

„Messzire gurult, nem ér be a kezem odáig”, mondta, „várjuk meg, míg megvirrad, akkor majd előhozom.”

Másnap kora reggel a legény ismét útnak indult. A kisfiú otthon maradt, hogy vigyázzon a házra, és fogadja a szűzleányt, akit aznapra vártak. De a gazdája a lelkére kötötte, hogy semmi áron ne engedje őt be a két szobába, amikről tudott.

Amikor a gazdája az erdőbe ért, a kisfiú belépett a szobába, és szólt a leánynak, hogy előbújhat.

„Szerencséd, hogy korábban jöttél, mert különben megölt volna téged is, mint a többieket”, mondta.

A leány egy percre sem vesztegette az időt, szaladt haza, ahogy a lába bírta. Mikor az apja megkérdezte, merre járt, és miért jött ilyen hamar haza, a leány elmesélte, miféle szerzet az udvarlója, és mit látott, mit hallott nála.

Kis idő múlva a szép leány udvarlója ismét megjelent, csak úgy sugárzott róla az elégedettség és a gazdagság, és megkérdezte, miért nem jött el hozzá a leány, ahogy megígérte.

Közbejött valami, mondta az apja, de ha már eljött, maradjon náluk estére, mert nagy lakomára készülnek; eljegyzés lesz a háznál.

A vendégek asztalhoz ültek, ettek-ittak, és ekkor a szép leány elmondta, hogy két napja furcsa álmot látott. Ha hallani akarják, elmondja az álmát, de mindenkinek meg kell ígérnie, hogy ülve hallgatja végig.

Igen, igen, ülve hallgatjuk végig, mondták a vendégek, mindenki megígérte, még a leány udvarlója is.

„Azt álmodtam, hogy egy széles úton járok, és mikor már jó messzire értem, borsó volt leszórva a földre.”

„Igen, ez olyan, mint az az út, amelyik hozzám vezet”, mondta a legény.

„Aztán egyre keskenyebb lett az út, és erdőn és pusztaságon át vezetett a távolba.”

„Ez a hozzám vezető út”, mondta a legény.

„Aztán egy zöld tisztásra értem, és megpillantottam egy magas, díszes palotát.”

„Akárcsak az én palotámat láttad volna”, mondta a legény.

„Beléptem a konyhába. Embert nem láttam sehol, de a mennyezetről lógott egy kalitka, és egy furcsa madár gubbasztott benne. Mikor a szobába léptem, utánamkiáltott a madár: »Szép szűzleány, légy bátor, de óvakodj!«”

„Hajszálra olyan, mintha nálam lettél volna”, mondta a legény.

„Bementem a szobába. A madár ugyanazt kiáltotta utánam. A szobában ládák sorakoztak, és mikor kihúztam a fiókokat és beléjük néztem, teli voltak ezüsttel és arannyal és egyéb drága kincsekkel.”

„Ez nálam volt”, mondta a legény. „Az én kincsesládáim mind teli vannak ezüsttel, arannyal és drága kincsekkel.”

„Aztán bementem a második szobába. A madár ismét utánamkiáltott, és ugyanazt mondta, mint az imént. A szobában minden falon gyönyörű női ruhák lógtak.”

„Igen, ez nálam volt”, mondta a legény. „Temérdek selyem- és bársonykelme van a szobában felakasztva.”

„Amikor a következő szobába értem, a madár hangos rikácsolásba kezdett: »Szép szűzleány, szép szűzleány, légy bátor, de óvakodj.« Ebben a szobában hordók és teknők álltak sorban a fal mellett, mind színültig tele vérrrel.”

„Jaj, jaj, iszonyatos lehetett; nálam nincs ilyen szoba”, mondta a legény; ijedten pattant fel az asztaltól, és ki akart szaladni.

„Csak az álomat mesélem”, mondta a leány, „maradj csak a helyeden és hallgasd végig.”

„Amikor bementem a következő szobába, a madár ugyanazt rikácsolta, mint az imént: »Szép szűzleány, szép szűzleány, légy bátor, de óvakodj!« A szobában holttestek és meggyilkolt emberek csontvázaai heverték szanaszét.”

„Ez ugyan nem nálam volt”, mondta a legény, és ki akart rohanni a házból.

„Ülj csak vissza”, mondta a leány, „hiszen ez egy álom, hallgasd csak végig. Magam is megrémültem, és ki akartam szaladni, de csak a második szobáig értem, ahol a vérrrel teli hordók álltak; ekkor azt kiáltotta a madár, hogy bújjak az ágy alá, mert mindjárt megjön a gazdája. Hamarosan megjött a legény, és kézen fogva vezetett egy olyan szépséges lányt, akihez foghatót sohasem láttam. Sírva könyörgött az életéért. De hiába kérlelte, a legény egy pillantásra se méltatta; letépte a ruháját, és mindenét elvette, nem kegyelmezett neki. De a lány bal kezéről, a gyűrűsujjáról nem tudta levenni a gyűrűt; ekkor levágta az ujját, és az az ágy alá gurult.”

„Ez bizony nem nálam történt”, mondta a fiú.

„De bizony nálad! Itt van az ujj, és itt van a gyűrű, és itt ül az a gazember, aki levágta!”, mondta a lány.

Ekkor nyakon ragadták az álnok udvarlót, és addig verték, míg ki nem szállt belőle a lélek, az erdei tisztáson álló palotáját pedig felgyújtották.

A. Dobos Éva fordításai

NYINA SZADUR

BOSZORKÁNYKÖNNYEK

Csöndesen, mintha csak levegőt venne, úgy recsegett a régi járda deszkája. Ordinszkban még megmaradtak ezek a fából készült járdák. Ezt mondták a lánynak: először a Szibirszkaja utcán menj végig, egészen az elárusítóbódéig, ott fordulj balra a „mi házaink” felé, és egy zöld ház lesz a boszorkány háza. A lány előkészítette a tizenöt rubelt, valamint a fiú fényképét. A fénykép egy fiatal katonát ábrázolt, még azelőttől, hogy a lánnyal megismerkedett volna, enyhén göndör hajjal, nevetésre görbülő, telt ajakkal.

A boszorkány címét a lány a barátnőjétől kapta meg, természetesen titokban. Galja azt mondta Nágyának, hogy késő este menjen az öregasszonyhoz, amikor már közeleg az éj, és feltétlenül vigyen magával pénzt.

A járda váratlanul véget ért, és a lány a földet tapodta. A távoli homályban ott derengett az újságárus bódé. Amikor odaért, balra kanyarodott, ahol a zelnicemegglyel és juharral sűrűn borított faházak kezdődtek. Haladt tovább a sötét utcán, az óvatoss hallgatásba burkolózó házak mentén, amelyekben – legalábbis neki ezt mondták – sok tatár ember lakik. A tatárok nem engedik meg a gyönyörű lányaiknak, hogy orosz férfiakhöz menjenek férjhez.

Nemrég itt még vér folyt.

A lány úgy gondolta, hogy ebben a sötétben nem lehet megtalálni a zöld házat, de hirtelen mégis rátalált, és rájött, hogy ez az a bizonyos zöld ház, még akkor is, ha most ugyanolyan fekete, mint az egész utca.

Bekopogtatott. Még egyszer bekopogtatott. És még egyszer.

Valaki sóhajtott. Akkor se hagyott fel a kopogtatással, amikor már az egész teste remegett, és egyre jobban nyomta a bal vállához a lapos fehér táskát, amelyben a tizenöt rubel és a fotó lapult.

Az udvaron egy pajta állt. A pajtát egy disznó lakta – az sóhajtott. „Nyilván megbabonázták – következtetett a lány, amikor meghallotta, hogyan rőffent a disznó. – A boszorkány nyilván nincs itthon, elment valahová vendégségbe” – vélekedett, amikor látta, hogy nem nyitnak ajtót. De amikor már teljesen kétségbeesve épp arra gondolt, hogy távozik, az ajtó halkan kinyílt, főtt hagyma szaga csapta meg, és, miután beprézelte magát a résnyire nyitott ajtón, a félhomályban meglátta a boszorkányt.

Az semmit se kérdezett, futólag vetett rá egy pillantást, majd azt követően, hogy félig nyitva hagyta a lánynak az ajtót, hátat fordított neki és bement a szobába.

Nágyának nem maradt más hátra, mint bemenni, anélkül, hogy invitálták volna. Miközben a szívét a táskájába zárta, átlépett a küszöbön, a háta mögött pedig azonnal, nagy dérral-dúrral becsapódott az ajtó, mintha haragudna rá.

„A huzat” – gondolta Nágya, és vette magának a bátorságot, hogy szétnézzen az egyébként teljesen normális lakószobában. Középre ment, az asztalhoz, amely szép, frissen mosott terítővel volt letakarva, és megállt, az anyóka szemét keresve.

Ebben a pillanatban valami megrázkódott a kezében, egyre forróbbá vált, ijedten lélegzett, kitepte magát, és ellibbent a szeme előtt.

– A táskám! – kiáltott Nágya, és ijedten nyújtotta a kezét afelé a fehér galamb felé, amivé a boszorkány – ezennel megkezdve rakoncátlankodását – a táskáját változtatta.

Nágya a háta mögül nevetést hallott, és ő is elnevette magát: a galamb a finoman domborodó szárnyaival és a kicsi, kerek fején lévő bodros bóbitájával nagyon aranyos volt.

– Ül le, lányom – mondta a boszorkány, és rámutatott az asztal melletti, bükkfából készült székre. Nágya leült, és nézte a boszorkányt, aki egy egyszerű öregasszony benyomását keltette, és nagyon furcsa, nagyon világos, nagyon lehangoló lenruhában volt, amelynek hatalmas zsebei hosszan, szomorúan hulltak rá a szoknyarész fáradt berakásaira.

Eközben a galamb az asztalon járt-kelt, és egyáltalán nem félt tőlük. Nágya csak most vette észre, hogy a galamb melle lüktet, és hogy egy valódi, tényleg valódi – Nágya ebben nem kételkedett – szívecske húzódik össze benne. És bár nem volt érthető, hogy miért – hisz a galambot még csak meg se ijesztették –, Nágya számára a leggyanúsabb módon a kis szív közepén egy vérvörös folt jelent meg. A folt erősnek és domborúnak látszott, olyan volt, mint a medálban lévő kis kő. Amikor a lámpa fénye ráesett, vékony válaszsugarat bocsátott ki magából...

A boszorkány járkálni kezdett a szobában, valamin gondolkodott, és úgy tett, mintha észre se venné Nagyát. A lány viszont, aki önkéntelenül is elkapta megbabonázott tekintetét a galambról, a boszorkányt kezdte bámulni. A számára igencsak különösnek tetsző ruháján kívül a boszorkányon még fehér gyerekzokni és bár olcsó, de valahogy mégis elegáns, széles szíjából álló női szandál volt. A boszorkány arca sápadt volt, nagyon öreg, és olyan síkfelületű, mintha rajzolták volna. És az egész lénye, ez a magas, sovány és nagyon lapos alak mintha egy kartonlemezéből lett volna kivágva. Halkan járkált a szobában, befelé koncentrált, nem is nézett Nagyára, és semmit se kérdezett tőle.

Nágya is hallgatott. Ijedten, alázatosan nézett a boszorkányra.

Hirtelen meglibbent az ablak sárga függőnye. Az ablak nem volt bezárva, csak be volt függönyözve.

„Nagyon meglehet, hogy a szél mozgatta meg a függőnyt” – gondolta a lány, és összehúzta magát. Valami ott a függöny mögött nyüzsgött, mozgott, lökdösődött, és pityergő hangot hallatott. A virágok. A fehér habokba öltöztetett virágok súlyos fűrtjei nekiverődtek az ablaknak és panaszosan gügyögtek. Kis homlokukkal makacsul lökdösték a függőnyt, és rámasztak az ablakra.

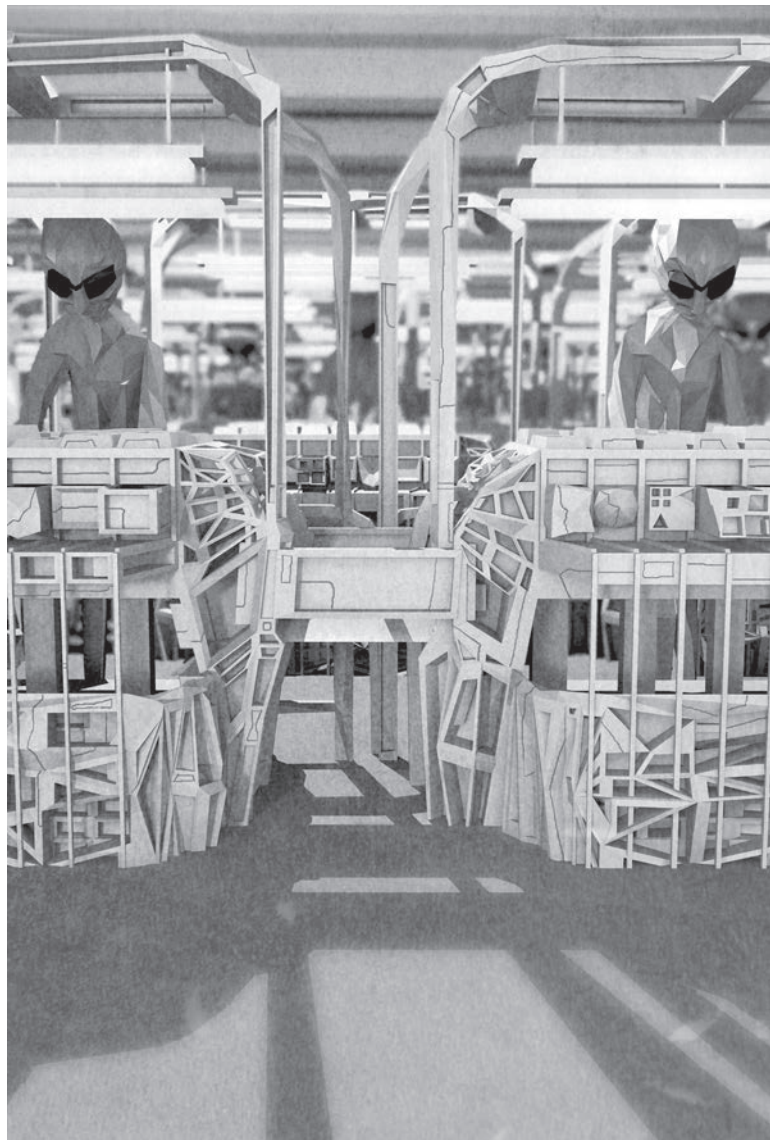
– El innen, el innen! – kiabált a boszorkány, toppantott egyet a lábával, meglengette feléjük a kezét, és a virágok eltűntek.

Ezek a virágok teljesen úgy néztek ki, mint a derűs, piciny csecsemőfejek. Hogy meg ne haljon félelmében, a lány összeszorította a térdét, rányomta az öklét, és felszegte az állát. Eszébe jutott: „Azért vagyok itt, hogy Vitykának, az én katonámnak bajt hozzak a fejére. Ezt meg kell mondanom, azonnal oda kell adnom a pénzt, minél hamarabb, minél hamarabb...”

Erre a boszorkány felé fordítja a fejét, kinyitja a száját.

– Hallgass, hallgass – int felé a boszorkány. A keze nagy, szeplős.

És ekkor félelmetes dolog történik. Nágya tudja, hogy ez történik, és azt is tudja, hogy hol – az asztalon. És hogyha odanéz, a szíve meg fog szakadni, ezt nem bírja ki, de nem tud nem odanézni, mint ahogy az az életben általában lenni szokott: ami vonz, az elpusztít bennünket. És a tébolyodott, réveteg tekintetét a terítőn található fénykör vonzza. Galamb... A galamb ekkor megdermedve, fejét oldalra hajtva, egyhelyben áll. A bodros fehér bóbitája mintha gipsz lenne vagy szappanhabból volna, olyan, mint amikor gyerekkorban haját mostál, és a tükör előtt, mosás közben régi-

módi frizurát készítettél magadnak... A galamb alszik. És nem is sejti, mi következik: a galambnak, úgy, hogy nem is érzi, hisz nem érez nyugtalanságot sem, nőni kezd a csőre, egyre hosszabb lesz, meghajlik, a kis arany szív felé vonzódik, amely megdermed a szörnyű várakozástól. „Nem fogok odanézni, nem fogok odanézni” – mormogja a lány, miközben a szemét mereszti, és fél, és tudja, hogy most mi fog következni. Bár ne tudná. A csőr kitapogatta a szívet, könnyedén beleszúródott egy vérvörös csöppbe, és kiitta... Ez nem egy kis kő volt, hanem vér egy vékony hártában, a csőr átütött rajta, kiitta a cseppet, és egy olyan üres gödröt hagyott maga után, mint amilyen a gyűrűben keletkezik a kis kő után. És azonnal megremegett, megdermedt a szív, a galamb pedig, miután végzett magával, ráesett az asztalra, a szárnyát kiterjesztette, és a csőrét, amely ismét olyan rövid volt, mint annak előtte, félig kinyitotta.

A lányban azonnal megrendült a hit a szándéka helyességét illetően, és olyan gyengeséget érzett az egész testében, mint egy betegség után. De lelkileg erős volt.

– De azért mégis – mondja határozottan. – Bajt akarok hozni rá. Megcsalt, nem vett feleségül, a gyereket pedig elvettem. Bajt hozok rá.

– Állj meg – mondj a boszorkány, és a lány megáll. – Azt fogod csinálni, amit mondok. Ha csak egy szót is szólsz, nem fog sikerülni. Add ide a fotót. – A lány elvette az asztalról a fehér táskáját, elővette a képet, és futólag rápillantott: a fiú annyira fiatal még rajta, egy tisztaszemű kiskatonára.

– Nincs a szívedben önzés? – kérdezte a boszorkány.

Nágya már készült volna mondani, hogy nincs, de eszébe jutott, hogy hallgatnia kell, és hogy a boszorkány szándékosan kérdezi, hogy a dolog ne sikerüljön, mint a csendkirályos játékban. Ilyet gyerekkorában játszottak. És a lány hallgat, bár jobb volna azt gondolni, hogy önző is, és nem csak fájdalom és kétségbeesés jellemzi. Áll, és átnyújtja a férfi arcát ábrázoló képet a boszorkánynak, az elveszi, és még csak rá se néz, hanem behajítja egy kis lábasba, abba a feketébe, abba a kormosba, és füvet tesz bele, vizet önt rá, és hirtelen a lábas alól gyenge kék láng és fojtogató pára csap fel. A boszorkány áll, miközben a lábast búvöli, morog valamit, végighúzza rajta a kezét és ásítani kezd – mondták Nágyának, hogy ezekkel a jellegzetes mozdulatokkal veszi kezdetét nála valakinek a megidézése és megbűvölése. És akkor oldalt megjelenik egy kis felhő, a felhőben áll egy kis emberke, körül néz, integet. De hisz ez a fiú!

Az egésznek vége van, a boszorkány többet nem ásít, utoljára végighúzza a kezét, és minden eltűnik. Bevitte a lábast a konyhába, visszajött, leült Nágyával szembe, és most átnéz rajta, sápadt, olyan, mintha épp álomba merülne. Imbolyog a széken, gondolkodik. Már ráhozta a bajt a fiúra? Már el lehet menni? De a lány hallgat, mert tudja, hogy nem szabad beszélnie.

– Most menj a folyóhoz. A folyónak háttal fogsz menni, nem nézel körül, csak hátrálsz, egyre hátrálsz, amíg azt nem mondom, „állj”. Ott leveted a zoknidat a bal lábadról, és akkor fogja a fiút baj érni...

Nágya feláll, kimegy az utcára, a boszorkány vele tart. Háttal megy a folyóhoz, nem néz körül, egyre csak hátrál, hátrál, és nézi a boszorkányt, aki rámered, ráirányítja üres tekintetét. Nágya mindent megtesz, hogy a fiúra bajt hozzon? Milyen féltelmes! A tatárok lakta utcákon mennek végig, ahol vér folyt, és ahol a tatárok nem engedik, hogy a lányaik orosz férfiakhoz menjenek férjhez... Az egyik utcai lámpa világít, a másik nem, az egyik világít... a boszorkány rámered, és ő hátrál, ahogy az

mondta, ahogy parancsolta, úgy lesz: a boszorkány üldözi, ő pedig hátrál. Az utcának vége szakad, és a lány hátát megcsapja a folyó felől fújó friss szél. Víz, mocsár, és pakuraolaj szaga terjeng a levegőben. Valahol egy gőzhajó dudál. Nágya lába alatt már homok van. Vajon felnézhet? De inkább hallgat. Fentről fénylenek, pislákolnak a csillagok, őt nézik, amint bajt hoz a szerelmére. Ó, hogy szerette a fiú, milyen kedves volt, milyen szenvedélyes, micsoda szavakat suttogott... És ő most bajt hoz rá... De hogy gyötörte! Mit csinált vele? Most megáll, leveszi a zokniját a bal lábáról... Vitykának senyedni, sorvadni kezd a szíve, elsorvad – és akkor meghal. Másokkal sétált. Többé nem fog sétálni. És ha most megállna? A csillagok reszkettek az égen, riadalmat keltettek benne, azzal, hogy vajon onnan jeleznek neki? Gyorsan, gyorsan... Minden ómiatta van. Mennyi gyötrelmet okozott neki, mennyi félelmet keltett benne. Most hát gyorsan. A fiú nem lesz többé... Soha... Ő... soha... De akkor ki miatt fog szenvedni, és nem lesz, akit megátkozzon. Üresség lesz a világban, egy merő éjszaka...

Még nem késő, meg kell állni. Vagy mondani valamit. És akkor nem lesz ki miatt szenvedni.

A lába már a vízben van, ó, megállni... hideg a víz, gyorsan haza kéne menni, ott tej lenne mézzel és alvás a könnyeivel áztatott párnán... a víz már a lábát, a hasát kószolgatja, már a mellét hűsíti. Jó volna otthon aludni Murka macskával az ágyban, és az álmos szemhéján keresztül nézni, ahogy a pelargónia nő az ablakban... Reggel pedig munkába, aztán moziba menni. A víz már a torkáig ér... Soha nem szabad senkit se megölni!

– Anyóka, én...! – bugyborékolás.

– „Ó, Marekjare, Marekjare!” – kurjantgatták a gőzhajón. Boldog fénycsillámok úsznak tova. Innen nem látni, ahogy ott áll a parton a fehér öregasszony, felfelé fordított arccal és erőtlenül lelógatott karokkal. Aztán lassan tovavánszorog. Otthon fény gyúl az üres szobában, rendet tesz maga körül, a székeket a helyükre teszi, és leül az ablakhoz. Vár. Az ablakon túl nyögés hallatszik, és bemászik az ablakon egy nedves kísértet, ingben, átázottan, és vizet köhög fel.

A kísértet térdre borul, és az öregasszony fehér keze után nyúl.

– Megöltél engem. Engem öltél meg, és őt nem. Árts neki! Akkor hát árts neki is!...

– Menj, neked most ott van a helyed a folyóban, és a folyó villanófénye, a világítóhajó felett fogsz repülni, a gőzhajókat kíséred, a bóják őreit ijesztgeted... Ott a helyed. Ott a te szabadságod.

A kísértet odakúszik az öregasszony lábaihoz, és kéri az ártást.

– Menj, vajon a te szerelmeid is kérnék rád a bajt?

A kísértet elrepül, az öregasszony szárazra törli a padlót, ismét odaül az asztalhoz, nem vár semmire. Sír. Sajnálja a szegény lányt, aki olyan fiatal. A kiskatona viszont nyugodtan alszik, nem tud semmiről, és senki nem fog most már bajt hozni rá.

Jó a jólelkű embernek: tiszta, őszinte, nincs mitől félnie – és ebben van az egyetlen öröme. De amikor a szenvedés gonoszságba fordul, ki tudja, milyen kínokat hoz a felszínre, miközben a fájdalom és az igazságtalanság pórázán vezetve vándorol?

Gyürky Katalin fordítása

BÁNKI ÉVA

MAJD KÁRPÓTOL A KÉPZELET

De már nem volt visszaút. Ez a sok-sok lány csípő, ez a versekből megismert szerelmi udvar foglyul ejtette.

Engem nők védelmeznek, mindig a nők: lány ruhaujjak, puha-fehér mellek, térdhajlatok, combok. De lehet-e a szelet felitatni? Vagy vörösbort önteni egy harisnyába? A tengert akarni – csak úgy, rosszaságból? Szakadékokat kínálsz cserébe, rejtelmeket, a női szív titkait. És én barangolhatnék benned fel-alá, hölgyem, hegyre fel, völgynek le, hágót, meredélyt kerülgetve: míg te elmeséled mindenkinek: ezt a fiút is megszelídítette a szerelem.

Az ember nevetne, mikor nem lenne szabad.

Inkább nyomozni kéne, nem léha versikékbe belemerülni. Hiszen hamarosan rövidebbek lesznek a nappalok, könnyörtelenebbek a szelek. És ki tudja, ezek a szigetlakók mivel fűtenek?

Talán nem is fűtenek, töprengett Illighaen.

Az Aldobaranhoz: hirdette a következő vers.

Novemberben kiszáll ő is a hintójából:
őszvégi csillag, szerény és mégis szemkápráztató.
Megáll az égboltozat legszélén, figyeli a sürgést-forgást,
a szenvedélyes jövés-menést. De mást mond a szív,
és mást mond a reggel. Még vár egy kicsit,
aztán visszafordul a jéghideg, az időtlen semmibe.
Én a földön vagyok, ő túl korán érkezett.

Vajon kik olvassák ezeket a verseket?

Ahol ő él, a vizek feketék és könnyörtelenek.
A jóságos, csacska nőket már elejtette az éjszaka.
Ki emlékszik a boldog anyákra, ha az enyészet
felfalta a testüket? De ő itt van, ő velem van,
nyugtalan ujjai engem cirógnak. Megitat,
hogy szomjas legyek. Meggyógyít, hogy megsebezzen.
Meg kell halnom, hogy a fiának nevezzen.

Redves, mocskos, félelmetes... Illighaen nem is a versektől ijedt meg, hanem attól, hogy szép lassan kilobbant a fáklyája – talán szégyenében. A saját anyjára már egyáltalán nem emlékezett, de erre a fekete anyjára igen.

Kitántorgott a folyosóra, hogy valami alvóhelyet keressen.

A sok kiállhatatlan szokás közül az volt a legutálatosabb, hogy a szigetlakók ott tértek nyugovóra, ahol az álom utolérte őket. Talán a szorgoktól tanulták, töprengett Illighaen, vagy a köd már elevenen elrohasztotta őket. Elvackolták magukat a palota konyhájában vagy a romos folyosókon, és nyugtalan álomba merültek.

Pedig férjnek a feleség mellett volna a helye. Az úrnak és úrnőnek az ágyon, a kisgyereknek a bölcsőben, a cselédnek a sarokban. Persze senki nem felelős az álmaiért, no de milyen álmokra számíthat az, akit kutya-futásban nyom el az álom? Illighaen kikerült egy hortyogó cselédlányt, egy tátott szájjal alvó öreget, aztán a nagyterem felé lopakodott. Tanult krónikás volt, de nem akart nyugovóra térni ennyi romlott kézirat között.

No de ezen a szigeten nehéz volt betartani bármilyen fogadalmat. Talán az éhezés miatt, vélekedett Illighaen. Hisz reggel szárított halat esznek, ebédre valami gyanús főzelékből főtt levest, vacsorára egy kis darab kecskesajtot frissen szedett madárbegygyel. És közben hallgatják Bandemag ömlengéseit: mi vendégszeretők vagyunk... mert hiszen a vér nem válik vízzé, a bátorság talpnyalássá... Illighaen megpróbált tőle érdeklődni a szigetlakókat sújtó betegségekről, Halix király hajdani hadjáratáról, a sziget nevesebb eseményeiről, de akárha egy bódult vízilovat faggatott volna. A felséges király nem ér rá beszélgetni, a felséges király most a kislányával kergetőzik... A felséges király szédül, émelyeg, holnap fog a rendelkezésére állni... No de ha a szigetlakók csak birkatejet és poshadt ízű vizet isznak, akkor miért tűnnek állandóan bódultnak?

Talán az öröm miatt. Hetente két-három alkalommal felszáll a köd, megtelnek kékes-lilás fényekkel a tócsák, a napfény boldogan szikrázik. A szigetlakók ujjongva vonulnak le a sziklákra, a szél rózsaszín fergeteget sodor feléjük, és a tenger..., no, igen, Illighaen sem látta soha a tengert ennyire fiatalnak, mint ezekben az órákban. Mintha egy ragyogó asszony lépne ki a habokból az alattvalói közé.

Aznap – hogy jóllakjon a nevetéssel, *legalább* a nevetéssel – Illighaen is ott ténfergett közöttük.

– Ha figyelsz rám, testvér, mesélek valamit!

Illighaen kelleetlenül hátrafordult, mire megpillantott egy inas, csapzott fiatal férfit.

Fargein volt az, Halix király fogságba esett hajdani katonája.

– Gyere hátra azonnal! Mindent elmondok!

Mindent! Illighaen kelleetlenül utána indult. Már sokszor megpróbálta ezt az inas kis katonát szóra bírni, de nem boldogult vele.

Nemmm tudom Nemmmm láttam Nnnnem emlékszem.

– Gyere hátrébb! Még meglátnak minket!

A kunyhók közt már nyoma sem volt a tündöklő rózsaszín permetnek. Ahogy nyoma sem volt ajtóknak vagy kerítéseknek. Ezen a nyomorult szigeten bárki beköl-

tözhet a másik életébe. Talán bele is költöznek, álmukban, meglehet, egymás nevét hordják, gondolta Illighaen.

– Ha segítesz megszökni a lányommal, akkor minden titkukat elmesélem.

Illighaen nagyot nézett. A palota előtti téren gyakran látta a felcicomázott, három-négy év körüli kislányt, Bandemag király büszkeségét.

– Rioldának hívják, ugye?

– Az az én az eleven lányom! – hadarta Fargein. – A születése napján elrabolták.

Elrabolták? No hiszen! Kinek kell még több éhes száj ezen a nyomorúságos szigeten?

A szikláknak csapódó permet most mintha megint női alakot öltött volna: női alakot, egy hatalmas, rózsaszín asszonyét.

– Neked is segítened kell!

– Ugyan miben? – Illighaennek kényszerítenie kell magát, hogy a partról idehangzó üdvözlő hang közben a katonára figyeljen.

– Hogy irányíthatnám a tutajt egy gyerekkel a kezemben? És a pénz! A megélhetés! A szárazföldön nemcsak álmokból élnek az emberek. Egy nagyúr kíséretéhez akarok tartozni Normandiában, hogy fölnevelhessem a gyerekeket.

Illighaen megrázkódott. Ezek a szavak visszavetették az otthon hagyott életébe. De talán túlságosan megszerettem ezt a szigetet, nyilallt belé.

– És mondd, mi történt a többi katonával?

– A többivel? – Fargeint talán megnyugtatta, hogy a saját múltjáról beszélhet. – Ki ne tudná, hogy Halix király bolond volt? Még álmában is csak átkozódott: Ki vagy terohadtanyabasógennyesszájúszerencsétlen? – Ügyetlenül megróbálta a király rikácsolását utánozni. – Ha egy férfi ezt hallgatja egy hosszú hajóúton, könnyen megbetegszik. Még ha erős is a teste, a lelkét rögtön odaadja a legelső betegségnek.

Illighaen még soha nem hallott ilyen magyarázatot. Vagy ha hallott is, nem egy katona szájából.

Most már a szedett-vedett kövekből összetákolt kunyhók mögött jártak.

– És hogy tudtak ezek a nyomorultak legyőzni egy hadsereget?

– Ez az ő szigetük – felelte Fargein. – Szeretnek itt élni.

– Belehaltak a fogoly katonák valamilyen fertőzésbe?

– A szegénység is betegség – mosolygott Fargein. – Csak az ilyen élőhalottak, a szigetlakók viselik el. Telente összekapaszkodva alszanak, és néha-néha feltérdelnek, hogy valami fakérget rágcáljanak. Aztán elfogy a fakéreg. Talán egymás szagából táplálkoznak.

– És hogyan szerzel tutajt vagy csónakot ezen a szigeten?

Fargein rábökött a sziklák mellett magányosan ácsorgó királynőre, Urracára, akit eszelőssége és csúfsága miatt még a bolond szigetlakók is kiközösítettek.

– Ő fog segíteni nekem.

Illighaen megrántotta a vállát. – És kik ezek a szorgok? Talán valami háziállatok?

– Ha most mindent elmesélek, Illighaen, akkor mi okod lenne, hogy segíts nekem?

Illighaen elmosolyodott: a szegénység nemcsak képzelegni tanít, hanem gondolkodni is. Számítón, kitarítón.

De megpördült, mert a láрма a háta mögött már-már elviselhetetlenül eleven lett.

A mai nap valami különös ünnep lehet. A part menti sziklák megrezzentek, mint-ha egy tengerről érkező úrnő most lépne a pallóra a kíséretével. Illighaen nem látott semmit. De még ebből a távolságból is érezte, mit látnak a többiek.

A felcicomázott kislány kitépte magát Bandemag karjából, és a partmenti sziklák felé vetette magát: – Anya, anya! – sikoltozott.

Nem lesz könnyű megszökni innen. Egy világ a képzelet határán.

– Ne higgy nekik! – dohogott Fargein. – Akik ennyit éheznek, azokat kárpótolja a képzelet.

Z. NÉMETH ISTVÁN

EGY KIRÁLYFICSÚR KÜLÖNÖS KALANDJAI (RÉSZLET A MESEREGÉNYBŐL)

– És most mi lesz? – kérdezte Hóköményke. – Elcsábítottál a töpröncök unalmas házikojából, megszabadítottál a Drótszakállú Hercőgtől, a tükrincáktól, megmentettél a Hétnejű Sáríkan fogságából. Felülünk a kétütemű lódarázsra, és meg sem állunk az Égig Éró Szállodaig?

– Nem tudom – vakarta a fejét a királyficsúr. – Most az következne, hogy elveszlek feleségül, és boldogan élünk, amíg...

– Amíg?

– Amíg csak el nem válunk – bökte ki Tutálibe. – Manapság ez a divat.

Leült Hóköményke mellé az árokspartra, egy kövér fűszálat tett a foga közé, azt rágszálta. A nap ragyogott a fejük felett, aransárga búzatáblát ringatott a könnyű nyári szellő, a magasban madarak keringtek békésen. Hóköményke a haját igazgatta, majd hanyattfeküdt a puha fűben, és az eget bámulta.

– Nem lehetne most rögtön elválnunk? – kérdezte. – Egy csomó időt megspórolhatnánk vele, amit aztán jobb dolgokkal töltenénk el, mint a házasság. Például hálából, hogy folyton hagyom magam megmenteni, befizetnél egy egész napra a Hűdejó Divatszalonba, te pedig addig felkeresnéd Grimmanót, adjon tanácsot, merre tovább a göröngyös úton. Végül is a mesénket ő írja, nem?

A királyficsúr szíve heveset dobant.

– Hóköményke, én szer...

– Igen?

– Szeretném neked elmondani, hogy szer...

– Igen?

– Szerencsésnek tartom magam, hogy megismerhettelek, és időközben megszer...

– Igen?

Tutálibe alig láthatón elpirult. Aztán égővörössé változott az arca.

– Megszerveztem kettőnknek egy kirándulást a Nászutasok Ananászkastélyába, hogy ott elmondjam, mennyire szer...

– Igen?

– Szeretem a magányt.

Hóköményke felállt, leporolta a ruháját.

– Akkor viszlát. Pedig én szer...

– Igen? – csillant fel a királyficsúr szeme.

– Szervuszt szoktam köszönni.

Ekkor érkezett a derült égből a villámcsapás. Pontosabban a derült ég igaz, ám villám helyett egy igazi geriffmadár érkezett, csőrével elkapta Hóköményke gallérját,

és mint a tollpihét, úgy emelte magasba egyre erősebb szárnycsapásokkal. A szeme tűzben égett, karma feketén ragyogott a napsütésben, tolla zöldesbarnán izzott.

– Segítség!!! Királyficsúr, ments meg!

Hóköményke rémült hangja egyre halkult, ahogy a geriffmadár alakja egyre kisebb lett a nyugati égbolton. Tutálibe idegesen toporgott a poros földút közepén.

– Na, mi lesz már?

Ilyenkor ugyanis Grimmanó általában gondoskodott arról, hogy a geriffmadár üldözőbe legyen véve, hajszolva egy kicsit északnak, egy kicsit délnek, ki a fátyolfelhőből, be a hóval terhes fellegek közé, egészen a Tűhegyes Bércek Múzeumában található fészkéig, ahol a hősies szabadítók fantáziájára volt bízva, hogyan szerzik vissza tőle a jogtalanul kölcsönvett leányzókat.

Szóval általában gondoskodott. Ez azt jelentette, hogy nem mindig. Most például nem.

A királyficsúr kétségbeesetten kémlelte az eget, hátha feltűnik valahol Alfagyula, a hadihattyú, vagy Nereszkess, az égi szekeres, netalán Majdkicseng, a maga repülő pimpimpárnájával, hősünk tán még a Kétfejű Böszörkény segítségét is elfogadta volna, csak jöjjön már valaki. De minden jel arra mutatott, ez a mese nem úgy lett megkomponálva, hogy Tutálibe Málibe elégedetten csettintessen a végén.

– De hát nem győzhet a geriffmadár! – méltatlankodott, és tehetetlen dühében kavicsokat dobált az ég felé. Nem ment vele semmire, a kövek visszahullottak, és a távolban az Éjszaka Setét Kerálynője már készülődött, hogy fekete fátylát ismét Me-seországra borítsa.

A királyficsúr földhöz vágta kardjának markolatát, meg ami még a pajzsból maradt, és három iszonyú nagyot dobbantott a jobb lábával, miközben ezt kiáltotta:

– Grimmanó!!!

Ez, úgy látszik, hatott, mert a távolban gyönyörű, hatlovas hintó tűnt fel, s az országúton nagy port kavarva sebesen közeledett. A királyficsúr kiállt az út közepére, és mindkét karjával integetni kezdett:

– Hahó! Hahó! Itt vagyok!

Aztán becsukta a szemét, és hozzátette:

– Kéretik nem rámlépni, ha lehet!

A hintónak végül sikerült az utolsó pillanatban megállnia. Hat hófehér ló kapálta patájával az út felverődött porát, és rázta türelmetlenül színezüst sörényét a lemenő nap fényében. Mögöttük, fenn a bakon egy apró emberke ült, bozontos szemöldöke alól kivillantak huncut, zöld szemei.

– Beszállás! – kiáltotta oda foghegyről a királyficsúrnak, aki alig helyezkedett el a kényelmes, párnás üléseken, máris nagyot rándult az aranyozott jármű, és szélesebben elindult ismeretlen célja felé.

ONDREJČÁK ESZTER

„MEKKORA A SÚLYA EGY PUSZINAK?”

BESZÉLGETÉS VIG BALÁZS MESEÍRÓVAL

„Szeretke is tárcsázott egy idegen számot. Először egy géphang azt mondta neki, hogy a hívott számon előfizető nem kapcsolható. Másodszor egy kedves néni szólt bele a telefonba.

– Halló! Csókolom. Itt Szeretke hercegnő beszél. Elraboltak a Panelpalotából, a kádból, a pótlefolyón keresztül, egy nagy kalózhajóval. Itt vagyok a tenger közepén két barátommal. Az egyik egy torzonborz rózsájú kisfiú, Bújócskának hívják. A másik pedig egy kenguru, az ő neve Damil, és nem beszél. Egy telefont találtunk az erszényében, arról telefonálok. Tetszik tudni követni?

– Igen, mondjad csak, kedves.

– Na mármost, a kalózhajón, amin fogva tartanak, nincs már kint a halálfejes kalózzászló, ugyanis valaki ruhát varrt nekem az anyagából. Helyette egy rózsaszín úszósapka a lobogója, ami még a csatornában akadt rá.

– És a tengeren belül hol vagytok? – érdeklődött a néni, mintha minden, amit eddig hallott, a lehető legtermészetesebb lenne.

– A közepén – tippelt Szeretke.

– Nem láttok szárazföldet valamerre?

– Nem, mindenhol csak vizet látok.

– És azt tudod, hogy melyik tengeren vagytok?

– Sajnos nem. De az talán segít a néninek, hogy ennek a tengernek nem sós a vize, hanem édes.

– Ó! Olyan tengert sajnos nem ismerek. Így még akkor sem bukkanhatnak a nyomotokra, ha a keresésekre indulnék.

– Akkor csak annyit kérek, hogy tessék elmenni a Panelpalotába, és tessék megmondani Öregkirálynak vagy Szépkirálynénak, hogy itt vagyok az édesvízű tenger közepén, és jól vagyok, és lett két új barátom. És igyekszem hazakeveredni, ne agódjanak.

– Persze, édesem. És mondd csak, merre van az a Panelpalota?

– Mindenki tudja, hogy merre van a Panelpalota.

– Én sajnos nem.

– Ó! De kár. Akkor minden jót a néninek. Csókolom.

– Szervusz, és üdvözlöm a kis barátaidat is. További jó játékot!

Szeretke hercegnő letette a telefont. Bújócska és Damil már korábban közel húzódtak hozzá, így minden szót jól hallottak.

- Megpróbáljunk valaki mást?
 - Inkább ne. Pihentessük a telefont. Már kezd lemerülni az aksija. Ahogy az enyém is.
- És akkor a telefon pityegett egyet. Üzenetük érkezett. Valaki SMS-t írt nekik!”

Vig Balázs: *Puszirablók* (Hatodik fejezet – részlet)

ONDREJČÁK ESZTER: 2014-ben az Ünnepi Könyvhétre jelent meg a Móra Könyvkiadónál harmadik meseregényed, a Puszirablók. Miben különbözik ez a mese a korábbi köteteidtől?

VIG BALÁZS: Ha azt veszem, hogy a *Három bajusz gazdát keres* nyerte el a legtöbb felnőtt tetszését a gyermekolvasók mellett, *A rettegő fogorvos* pedig, ha minden igaz, a legnagyobb példányszámban elkelt könyvem, akkor a *Puszirablók* egyértelműen a gyerekek kedvence. Egyébként nagy szerencsémre remek illusztrátorok (Kárpáti Tibor, Kalmár István és Radnóti Blanka) segítettek a könyveimet vizuálisan. Mindhárman nagyon ismert és elismert művészek, akik kreatívan, párbeszédbe lépve a szöveggel alkották meg a műveiket. A *Puszirablók* Szeretke hercegnőről szól, aki a Panelpalotában lakik. Egyik éjjel nem kap jóéjtpuszt, és elrabolják egy nagy kalózhajóval a kád pótlefolyóján keresztül. Ott egy kengurura (Damil) és egy fürdőgatyás fiúra (Bújócska) bukkan. A kalózkapitány fel sem tűnik, csak SMS-ben közli a követeléseit. Váltásdíjúl nem kincset vagy aranyat kér tőlük, hanem egy mázsza puszt. Ennek a begyűjtése sok-sok vicces kalandot eredményez, például egy szerelmes pár első csókját lopják el, egy rossz gyerek meg sem érdemelt puszi-jait, valamint az is kiderül, hogy mennyit ér egy celebpuszi. Tehát egy nagyon játékos történetről van szó, aminek már a műfaja is sokrétű. Merít a klasszikus mesékből, de

folyton csavar is egyet rajtuk, parodizálja a romantikus lányregényeket. Van benne szeretet és érzelmi szál is. Ha pedig valaki krimiként próbálja olvasni (ami kínálja magát), akkor csalódnia kell, mert a végén nem derül ki, hogy ki volt a rosszfiú. Rengeteg üres hely van a történetben, és a sok megválaszolatlan kérdés szinte követeli, hogy az olvasó is íróvá váljon, a fantáziája teljes felhasználásával közelítsen a meséhez. Gyermekkönyvről lévén szó, ezt a közönség nagyon hálásan fogadta. Az első két mesém lezárt történet volt. A *Három bajusz gazdát keres* a keretes szerkezet miatt, *A rettegő fogorvos* pedig az egyfelvonásos bohózat jellege miatt. A *Puszirablók* viszont szabadon továbbgondolható. Anélkül, hogy meg kívánám válaszolni a nyitva hagyott kérdéseket, már dolgozom a folytatáson. Az író-olvasó találkozókon rendre felteszik a gyerekek a kérdést, hogy lesz-e még puszirablós, szeretkés mese? Dolgozom rajta, hogy legyen.

OE: Kérlek, mutasd be nekünk első két meseregényed is.

VB: 2010-ben debütáltam a Móra Kiadónál a *Három bajusz gazdát keres* című meseregényemmel. Ez egy népmesei elemekkel is eljátszogató, keretes szerkezetű vidám mese, melyben három bajusz egyszer csak leugrik gazdája orra alól és világgá megy. Kunkori koma a faluszéli tejivóban kis híján a szomorú zsványok bajuszának szegődik, Harcsa szomszéd a legkisebb rozsmárlány bajuszával megíz-

leli, milyen is egy rossz házasság. Kedves bajusz pedig trombitásként próbál szerencsét a művészvilágban. Tehát a vidám bajuszfigurák, a mesei köntös, a humoros történetmesélés tulajdonképpen komoly témákat is feszeget. Ennek a mélyebb tartalomnak is köszönhető, hogy nemcsak a gyermek, hanem a felnőtt olvasók tetszését is elnyerte. Egyébként 2010-ben, mikor a mesekönyv megjelent, még nyoma sem volt a hipszter bajuszkultusznak a divatban, ami később talán extra figyelmet is irányított a mesére. 2012-ben *A rettegő fogorvos* című mesekönyvem a Móra Kiadó felújított „Már tudok olvasni” sorozatában jelent meg. A sorozatot nagy betűméret, sok rajz jellemzi. Valódi célja, hogy az elsős korosztály első önálló olvasmányélménye lehessen. Ez a mese rövidebb is például a *Három bajusz gazdát keresnél*. Olyan, mint egy egyfelvonásos bohózat. Míg az előző mesémben sorra változtak a helyszínek, az idősíkok, több elbeszélője is volt a történetnek, itt egy fogorvosi rendelőben játszódik az egész mese. Fognyűvő doktor a főszereplő, aki annyira fél a bátor gyerekektől, hogy meg sem meri vizsgálni őket, hanem inkább bebújik a fogorvosi széke alá félelmében. *A rettegő fogorvost* várótermi mesekönyvnek szántam, nevetéssel segíti oldani a szorongást, ami felnőttest, gyermeket egyaránt elfog, mielőtt belépne egy orvosi rendelőbe. Nagyon boldog lennék, ha néhány szülő nem a telefonját adná a gyermeke kezébe várakozás közben, hanem akár ezt a mesekönyvet. A Kossuth Rádió felkérésére rádióra alkalmaztam mindkét mesét, a Thália Színház színészei bújtak a szereplőim bőrébe. Néhány név a teljesség igénye nélkül: Molnár Piroska, Mohai Tamás, Papp János, Széles László,

Vida Péter, Egri Bálint és Pindroch Csaba. Mindkét mesejátékot Kőváry Katalin rendezte. Nagy öröm és megtiszteltetés volt számomra a közös munka.

OE: Mikor kezdte el mesét írni, és mi vezetett ehhez a műfajhoz?

VB: Szerintem nem az az érdekes, hogy miért kezd el valaki meséket írni, hanem hogy miért marad meg a meséknél. Én ebben a mesei köntösben találtam magamra, a saját hangomra. Segít távolságot tartani a témától, ami írástechnika-ilag nagy segítség. Tetszik az is, hogy a gyerekek nem cinikusak, tehát nagyon nagy energiákat képesek generálni magukban egy-egy történet kapcsán. Többek között ezért tudnak jobban rajongani valamiért, mint mi, felnőttek. Nagyon jól emlékszem, hogy milyen voltam gyermekként, sok témám is van abból az időből, valamint emlékszem az akkori képzetársításokra és fantáziálásokra. Tulajdonképpen a történetpszichézisésem szorosan erre épül a mai napig.

OE: Fontosnak tartod a példázatosságot?

VB: Szerintem nem baj, hogyha egy mese tartalmaz valamiféle becsomagolt erkölcsi tartalmat vagy didaktikus mondanivalót. De csak akkor, ha ez harmonikusan következik a történetből, tehát olyan tanulság, amit az olvasó maga tud levonni a mese megismerése után. Végül is az üzenet csak akkor rögzül, hogyha mi magunk csodálkozunk rá. Én még valamit szoktam alkalmazni a meséimben (ahogy az író-olvasó találkozóiimon is): bevonom a felnőtteket. A történeteim tele vannak kikacsintásokkal a felnőttek felé. Egyrészt olyan humorral, ami több síkon értelmezhető, mást mond a gyermeknek

és mást a szülőnek. Másrészt igyekszem a figyelmüket felhívni néhány szerintem manapság hiánycikknek számító dologra, amire borzasztó nagy szükség volna. *A Három bajusz gazdát keresben* a vásárnapi ebéd utáni családi beszélgetésekre, *A rettegő fogorvosban* a várótermi szorongás oldására. *A Puszirablókban* pedig az esti mese fontosságára és a jóéjtpuszi elmaradhatatlanságára. (Figyelem! A gyerekek az író-olvasókon többször elmondták, hogyha egy veszekedés után este nem kaptak jóéjtpuszt, arra gondoltak, hogy már nem szeretik őket a szüleik.) De persze félreértés ne essék, nem erkölcsködexe a könyveim. A puszi egy végtelenül szórakoztató, kötetlen, szabad, könnyed téma, számtalan szálon el lehet vele indulni. Mindenki hozzá tud szólni, mindenkinek vannak emlékei róla, igazi közkinccs. Nem hiába fáj rá a kalózkapitány foga...

OE: A könyveid megjelenése után tehát személyesen keresed fel a közönséget. Milyen tapasztalatokkal gazdagodsz ezeken az eseményeken?

VB: Az első könyvem megjelenése óta rengeteg író-olvasó találkozón részt vettem. Tavaly például 105 előadásom volt, mintegy 5000 gyerekkel találkoztam. Ami nagyszerű! Gyermekkoromban egyáltalán nem vittek minket az iskolából könyvtárba, kortárs írókat sem láttunk, azt sem tudtuk, hogy vannak 3D-s szerzők, akik azon kívül, hogy nekünk írnak, szívesen elbeszélgetnének velünk. Pedig megrögzött könyvtárba járóként, aki falta a könyveket, nagyon örültem volna ennek. Ezért igyekszem eleget tenni a felkéréseknek, megadni a gyerekeknek azt az élményt, amiből nekünk nem jutott ki. Az olvasásnépszerűsítő programok különösen

fontosak manapság. A rémhírekkel ellentétben azt tapasztalom, hogy a gyerekek igenis nyitottak az olvasásra, szeretik a könyveket. Igaz ugyan, hogy egy figyelemre érdemes alternatívaként kell bemutatni őket egy tablettel vagy a Facebookkal szemben. Igyekszem partnerként tekinteni a gyerekekre, ezért az író-olvasó találkozók nagyon vidámak, játékosak, interaktívak. Minden kreatív ötletükre nyitott vagyok, és igyekszem leereagálni azokat, beépíteni az előadás menetébe. Ezáltal nemcsak külső megfigyelők, hanem tevékenesen belefolyhatnak abba, ami történik. Budapesten, nagy városokban is vannak fellépéseim, Szekszárdra egyenesen hazajárok most már, de kisebb falvak könyvtáraiban, iskoláiban is rendszeresen megfordulok. A honlapomon (www.vigbalazs.com) igyekszem is dokumentálni ezeket a találkozókat képekkel, naplójegyzésekkel, illetve ez egy olyan fórum, ahol a gyerekek is megtalálhatnak, írhatnak nekem. Sok-sok szívet melengető üzenetet kaptam már. Az is nagyszerű, hogy a pedagógusok sok helyen elolvasásra, feldolgozásra érdemesnek találták a könyveimet, kiegészítik velük a tananyagot, mert a gyerekeket érdeklik. A könyvtárosok is arról számoltak be, hogy a találkozók után a gyerekek kölcsönzik, keresik a könyveket. És ha a saját könyveim mellett sikerül a többi kortárs mesére, szerzőre is felhívnom a figyelmüket, vagy a számomra fontos klasszikusokra, akkor az mindenképp siker.

OE: Korábban jelentek már meg műveid folyóiratokban is? A mesén kívül más műfajban alkottál valaha?

VB: Egyetemista koromban rengeteg novellát írtam, ezek egy része az ÚjNautilus irodalmi portálon jelent meg.

Épp tíz éve, 2005-ben a Napút folyóiratban is megjelent néhány novellám. De hiába küldözgettem a szövegeket, valahogy nem passzoltam egyetlen folyóiratba sem. Olyan dolgokat kértek számon rajtam a szerkesztők, amivel nem is állt szándékomban foglalkozni, tehát nyilvánvalóan másként olvasták az írásaimat, mint aminek én szántam őket. Már akkor is a történetközpontú próza állt hozzám közel. Azon kevesek közé tartozom, akik sosem írtak verset, nem volt ritmusérzésem, hallásom hozzá. Regényekkel, felnőtt prózával viszont mindig szívesen kísérletezem. Most is dolgozom egy regényen, de csak lassan haladok vele. Mások mesét írnak mellékesen két regény között, én pont fordítva, nekem most a mesék a fontosabbak. 2014-ben a Csimota Kiadótól felkérést kaptam, hogy írjak egy mesét az *Egyszervolt* című meseantológia felújított, átdolgozott változatába. Paulovkin Boglárka illusztrálta a könyvet, klasszikus és kortárs mesék

kaptak benne helyet. Máté Angi, Dragomán György, Lázár Ervin, Márton László, Baraczka Gergő, Borbáth Péter, Elekes Dóra, Csepregi János, Both Gabi, Kollár Árpád és Dávid Ádám meséje mellett szerepelek. Ez egy nagy volumenű vállalkozás volt, sikeres a könyv, jó volt benne részt venni.

OE: Mit várhatunk tőled a közeljövőben?

VB: Eddig páros évben jelentek meg meséim, ez a tendencia most változni fog, ugyanis 2015 szeptemberében szintén a Móránál jön a *Todó kitálal az oviról* című mesém. Ez egy „igazmondó mesekönyv” lesz. Feje tetejére állítottam az ovis témát, öröm volt dolgozni rajta, én is nagyon élveztem. Fontos számomra, hogy az egész családot megszólítsam a meséimmal. Tehát a legkisebbektől kezdve a nagytetvéig, de a szülők, nagyszülők is jól szórakozzanak. Örölnék, ha kedvük támadna megbeszélni egymással az olvasottakat.

HALMI ANNAMÁRIA

JÁRTATOK MÁR A VILÁG PARTJÁN?

PILINSZKY JÁNOS MESÉI

¹ Pilinszky János: *Aranymadár. Verses mesék.* Budapest, 1957, Magvető.

² Pilinszky János: *A nap születése. Verses mesék.* Budapest, 1974, Magvető.

Pilinszky Jánost, a huszadik század egyik legnagyobb magyar költőjét a világháború utáni egzisztencialista irodalom egyik főalakjaként ismerjük. Leggyakrabban a vallással és a kereszténységgel kapcsolatos viszonyáról, holokausztértelmezéséről és -lírájáról, valamint esztétikájáról, művészetfelfogásáról gondolkodik a szakirodalom, s bár megannyi nézőpontot, megközelítést felhalmozott az évtizedek során, azt aligha lehet állítani, hogy a szerző életműve kimeríthető, vagy értelmezői szemszögből a kiaknázottság veszélye fenyegetné. Tanulmányomban oeuvre-jének egy kevésbé tárgyalt szegletéhez fordulok: ez Pilinszky meséinek világa. Azoké a szövegeké, amelyek talán a legutolsóként jutnának eszünkbe a megannyi monumentális erejű verset jegyző költő említésekor.

Mint ismeretes, pályakezdő kötete, az 1946-os *Trapéz és korlát* megjelenését követően több mint egy évtizedig nem jelentkez(het)ett könyvkiadvánnyal, soron következő verseskötete az 1958-as *Harmanapon*. Kissé a feledés homályába látszik merülni azonban, hogy 1957-ben jelentette meg először verses meséit, *Aranymadár* cím alatt.¹ Ebben az első gyűjteményben az *Aranymadár* mellett *A naphajú királyleány*, *A nap születése* és az *Ének a kőszívű királyról* volt olvasható. A következő ehhez hasonló megjelenés az 1974-es *A nap születése*² volt, amelyben az előbb felsoroltak mellett szerepelt *A madár és a leány*, valamint a *Kalandozás a tükörben* is. Az *Ég és föld gyermeke* elsőként az 1992-es összegyűjtött kiadásban szerepelt, s azóta a válogatott kötetekben ez a hét verses mese lelhető fel. Miféle verses meséket tartogat az a líra, amelynek legtöbbet tárgyalt elemei a lágerélmény feldolgozása, az isteni igénylésének bizonytalansága? Az a líra, amelynek mozgatórugó-

ja az emberi létező és a feltételezett isteni instancia kapcsolata, amelynek az evangéliumi beszédmód a meghatározó pozíciója?

A felsorolt tematikus és poétikai elemekhez képest a mesék szférája esetleg alsóbbrendűnek tűnhet fel, de joggal állítható talán, hogy a Pilinszky-életműben semmi sem súlytalan – nem minden eleme képviseli ugyanazt a minőséget vagy gyakorolja ugyanazt a hatást (és persze mindezek leginkább az értelmezői pozíciótól függnének), de egy ilyen koncentrált, voltaképpen egyenletes pálya esetében nehéz egyes műveket elhanyagolhatónak bélyegezni. Egyes nézetek szerint a következőekben tárgyalandó verses mesék semmivel sem képviselnek eltérő minőséget a líra többi szegmenséhez képest. „A mese az életmű részévé teljesedik, miközben új formákat és tartalmakat próbál ki, el-elbukva a kísérletekben, hogy végül csúcok és csapdák tépett vendégeként eljusson a végletes meséig és a mese végzetéig.”³

A mesék, amelyek az összegyűjtött kiadásokban rendszerint különálló fejezetben kaptak helyet, illetve megjelentek önálló kiadásban is, rendszerint az ismert magyar és európai folklórból, hagyományos mesei fordulatokból táplálkoznak. Összességében elmondható róluk, hogy mindemellett meg is törlik a tradíció folytonosságát, különböznek a megszokott történetektől, szüzsétől, cselekményelemektől. „Pilinszky meséi [...] nem egyszerűen versformákba szorított népmesei ihletésű történetek vagy gyermekmesének álcázott súlyos filozófiai költemények, hanem egy sosemvolt fantáziavilág kíméletlen logikával végiggondolt, mégis álomszerűen lágy krónikái.”⁴

Az életműre jellemzően szerves kapcsolat mutatkozik a verses mesék és a líra egésze között: a Pilinszky-korpuszból megannyi kulcsfontosságú elem megjelenik: a tengerpart, a kő, a fény-árnyék játék, a ráncok – ráadásul ezeknek nemcsak a felbukkanása, de a hozzájuk kapcsolódó jelzők vagy jelentések is emlékeztetnek a Pilinszky-kánon jól ismert fordulataira. Habár nyelvi értelemben is felhasználják a mesékre jellemző fordulatokat, hasonló sűrítés, képiség és metaforika tapasztalható bennük, mint a „felnőtt” versek szövegében. Számptalan ponton szinte egyes, lírájából ismert sorok megismétlése vagy kismérté-

³ Kovács Lajos: *Kinek mesélt? Pilinszky János meséi az életműben*. Új Forrás, 1997/10. 44.

⁴ Ficsor Benedek: *Pilinszky hallgatása közben*. Litera, 2008. november 20. (o. h.)

⁵ Zóka Katalin: *A mesetradíció újraértelmezése a huszadik századi magyar irodalomban*. Doktori értekezés. 2006, ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola. 39.

kü álalakítása történik; elmondható, hogy a verses mesék olyan színvonalat képviselnek, amelyben nem az önisméltás kényszere érezhető, inkább érdemként tűnik fel, hogy a meglévő poétikai és nyelvi fordulatok integrációja sikeresnek bizonyult egy eltérő kontextusban, a mesék műfajában.

A *naphajú királyleány*, bár a népmesei hagyományból leginkább merítő mesék egyike, tulajdonképpen a tradícióból történő építkezés mellett más utakat is megnyit. Egyszerre merít Orpheusz és Euridiké történetéből és emlékeztet Perszephoné kalandjaira az alvilágban – mindazonáltal a Grimm testvérek gyűjtésében ismert Aranyhaj meséjét is, ha távolról ugyan, de megidézi. A szövegben jól tetten érhető tehát az epikum és a mesékre jellemző fordulatok sora, azonban már *A naphajú királyleányon* is érezhető, hogy ezekben a történetekben nem a cselekményesség van a fókuszban, s legfőbb erényük sem a történetszövés maga. A cselekmény szintje legalábbis egyenrangú az esztétikum síkjával, s bár megtalálhatóak benne az archetipikus mesei fordulatok, panelek, nem a tipikus, tradicionális meseiség uralja őket.

Mint már említettem, a lírai életműben nagyon fontos és hangsúlyos jelenség a fény–árnyék dinamika, illetve az ehhez kapcsolódó poétikai eljárások. *A naphajú királyleány* esetében a főszereplő legfontosabb attribútuma nem társadalmi státusza, értéke, de még csak nem is egyéni tulajdonságai – mintegy a fény manifestációjaként van jelen, s ezzel a dolgok láthatóvá tételéért, „előállításukért”, jelenlétükért felelős. Fény nélkül a dolgok, a világ, az azt benépesítő egyének stb. a láthatatlanság mezejébe szorulnak vissza, s bizonyos értelemben létük, illetve létüknek egy vetülete kerül felfüggesztésre. „A mese indítása eltér a hagyományostól, Pilinszky elhagyja a ráhangoló mesekezdő formulát, megtöri a linearitást, felcseréli az események sorrendjét: a kiinduló helyzet a már felbomlott harmónia, a fény nélküli, elembertelenedett világ kimerevített képe. Ez a magányosságba zárt ridegség következmény, a fény, az élet hiányának következménye.”⁵ Bár a cselekmény ágense Áron, a hős, mégsem ő a tényleges főszereplője, s látszólag a tét a királyleány élete, mégis más-hogyan alakulnak az „erőviszonyok” a megszokott

panelekhez képest. Áron kijelölt hős létére a történet egy idejére cselekvésképtelenné válik, s tulajdonképpen bizonytalanságban marad sorsának további alakulása. A griffmadár váratlan megjelenése azonban már a mesékben kötelező jelleggel előforduló váratlan, a cselekmény folyamatát kedvezően befolyásoló fordulat, s ez vezet aztán a hős próbatételéhez, a sárkány legyőzéséhez, hogy aztán, mint ahogy azt mindannyian jól ismerjük számtalan más történetből, elnyerje a királylány kezét és a rá váró boldogságot. Az archetipikus mesékhez képest azonban *A naphajú királylány* felmutat egy kardinális különbséget: a királylány megmentése döntő hatással van a történetben szereplő világ és az azt benépesítő emberek sorsának alakulására. A hagyományos mesei keretek között a királylány általában a cselekményt lényegében nem alakító, csupán a bonyodalmat előidéző tényezőként van jelen, s rendszerint ő maga a jutalom a megpróbáltatáson átesett királyfi, a szerencsét próbáló ifjú hősies tetteiért. Itt azonban, mint ahogy arról a mese felütéséből értesülünk, a királylány eltűnése saját világának mintegy kudarcához vezetett: rajta áll vagy bukik környezetének alakulása, s habár ebben a történetben sem aktív szereplő, igen fontos jelenségek kapcsolódnak hozzá.

Mint ahogyan az a soron következő verses mesék olvasásakor is látható lesz, számtalan motivikai egyezést találunk, amelyek ennek a lírának az alappillérei, s többnyire változatlan jelentésekkel folytonos párbeszédbe, ha úgy tetszik, körforgásba írják magukat a költészet többi elemével. *A naphajú királylányban* olyannyira erős ez a tendencia, hogy néhány sorpár szinte egyes korai versek teljes szűzsjére emlékeztet.

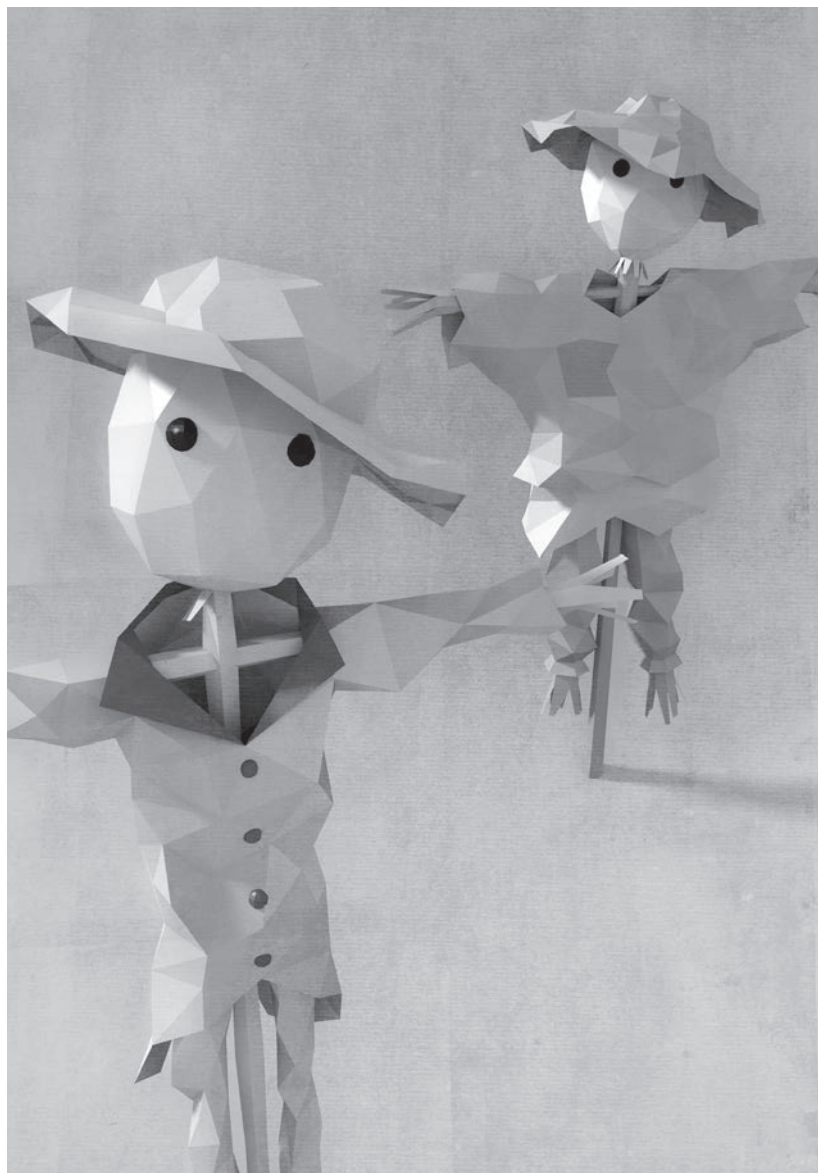
„a koromsetét éjszakában
fáznak az árva csillagok”

és

„Csillagok
rebbennek csak, mint elhagyott
egek vizébe zárt halak”
(*Halak a hálóban*)

Hasonlóképp jár el a szöveg a hóval, a jeges táj leírásával, amellyel párhuzamban szintén idézhetnénk az azt megelőző szöveganyagból.

A madár és a leány leginkább felütése, valamint a madár által „megénekelt” tájak, látványok, események leírásában emlékeztet a mesei hagyományra, felépítését tekintve pedig a refrénes szerkezet

utal rá. Másban azonban merőben eltér tőle: nincs klasszikus értelemben vett cselekménye, képek és állapotok sorozata, ciklikus folyamatokat sejtetve. Hangoltságában, jellegében sokkal inkább például a balladai hagyományt idézi fel, semmint a népmeséséget. Mint ahogyan a Pilinszky-líra egészében, ebben a szövegben is igencsak hangsúlyosak a kozmikus képek, a kozmosz mint hangulatteremtő erő és központi elem használata. *A madár és a leány* a magányosság, mondhatni a kozmikus egyedüllét érzetének fabulája, amely szintén alapvetően határozza meg az életmű egészét. Megint csak könnyedén lehetne allúziókat, egymásra rímelő alakzatokat, képeket, sorokat idézni a korpusz számtalan helyéről: *A madár és a leány* legnagyobb mértékben talán az *Apokrif* elhagyatottság-képét idézi, igaz, egészen más kontextusban és eltérő dimenziókban. A madarak ritkán jelennek meg ugyan a többi versben ilyen jelentékeny szerepben, de talán érdemesnek mutatkozik kitérni arra, milyen egyéb képzetek társíthatók hozzájuk. A korpuszban leginkább a végítélet pillanatával kapcsolhatóak össze, s azt is fontos kiemelni, hogy megannyi szöveghelyen a statikus képiséggel kontrasztban éppen a madarak vonulása képviseli a mozgást. *A madár és a leány*ban így a madár mintegy a fel- és kiszabadítás, feloldozás médiumaként jelenik meg, a leányt megszabadítani vágyván magányától. S valóban, a történet állandóságának (a leány elhagyatottsága) síkjában a madár képviseli az elmozdulás, a cselekvés erejét, amely végül aztán elégtelennek bizonyul: a madár továbbáll, a leány pedig marad az örökös elhagyatottság állapotában.

Az *Aranymadár* egyszerre használja fel a magyar népmesei tradícióból ismert hétfejű sárkányt s az egyiptomi mitológiában gyökerező főnixmadár alakját, s egyesíti a három kívánság gyakran alkalmazott fordulatával (amelyhez számtalanszor az aranyhal kötődik motívumként). Ebben a szövegben ugyan a „klasszikus” útkereső legény/fiú alakjával találkozunk, aki a vakszerencsének köszönhetően, csodás véletlenek nyomán heroikus tetteket visz véghez, ismét csak fel kell hívnunk azonban a figyelmet a királylány alakjára, ugyanis az *Arany-*

⁶ Erről persze megoszlanak a vélemények, Tüskés Tibor monográfiájában például éppen azt állítja, hogy a tematikus keretek megkötik, mintegy leszűkítik mondanivalójukat, és megragadnak a gyermekversek kategóriájában. „A mesék méltóak »felnőtt« költészetéhez, s a mesék szövetén is áttetszik, hogy roppant igényes verskultúrájú, nagy műgonddal dolgozó költő alkotásai, de az a körülmény, hogy gyerekekhez szól, alapvetően megszabja témáját és mondanivalóját.” Tüskés Tibor: *Pilinszky János alkotásai és vallomásai tükrében*. Budapest, 1985, Szépirodalmi. 138.

⁷ Tarbay Ede: *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*. Budapest, 1999, Szent István Társulat. 229.

madár esetében valóban cselekvő résztvevőként, az eseményeket döntően alakító tényezőként van jelen – még akkor is, ha nem saját maga jutott az aranytollhoz. Ez a szokatlan pozíció mindenképpen megkülönböztetetté teszi a mesei szüzsé szempontjából, hiszen ahogyan arra a fentiekben már történt utalás, a királylány rendszerint cselekvőképtelen, a történetek alakulásába nincs beleszólása, tulajdonképpen mozdulatlan és tehetetlen. Ezzel szemben az *Arany-madárban* ő idézi elő Mihály feltámadását, s segíti ezzel mindkettejüket a boldog(?) végkifejlethez.

Az *Ének a kőszívű királyról* szövegében a magyar szépirodalmi kánon és történelem egyes elemei legalább olyan érvénnyel visszhangoznak, mint a mesei tradíciók. A vers első szakaszának zord királyfigurája, valamint maga a szöveg hangzása, illetve képei is az egyik legklasszikusabb magyar nyelvű balladát, a *Walesi bárdokat* elevenítik fel, a fenyegető, hatalmas sereg képe pedig mintha csak a Mátyás regnálása idejéből ismert fekete sereg mesebeli párja lenne. Az önazonosság, önismeret témakörében szolgálhat érdekes következtetésekkel: hogyan kerül egy (névleges) gyermekmesébe egy, az önmagunktól való különbözőség, még inkább a tükörkép és az önazonosság dilemmája?

Pilinszky meséi legfeljebb csak a felszínen mesék, gyermekirodalom.⁶ „Ezek a mesék a magányosan olvasó gyerekek – a meseolvasó korra figyelve – megközelíthetetlenek. Mélységükben felismerhetetlenek. Még azt is meg lehet kockáztatni: nyelvi-leg megemészthetetlenek.”⁷ Valójában ugyanolyan vagy hasonló problémákat tárnak fel, mint amelyek Pilinszky szövegeire átfogóan jellemzőek. Ilyen az én, az alany önmagával történő szembenezésének kudarca, a tükörbe nézés tragikuma is. Így az előbbiekben taglalt magányosság, kiszolgáltatottság, a világba vetettség, a „földből kimeredés” érzete. Különbség közöttük, hogy a mesei keretezésnek köszönhetően itt a szövegek legtöbbször megtörténik a konfliktus, a feszültség kezelése, s a történetek megkapják a maguk sematikus, boldog lezárását (igaz, erre is akad kivétel, mint ahogy azt *A madár és a leány* is mutatja). Az *Ének a kőszívű királyról* tulajdonképpen egy vezekléstörténet, amely során a

főhős sikeresen teljesíti a bűnbánás feladatát, s korábban elkövetett bűneiért önnön kitaszítottaságával, identitásának meghasadásával fizet. A vezeklés motívuma végigkíséri Pilinszky egész líráját, akár vallásos, akár szekuláris kontextusban vizsgáljuk, s az egyéni, valamint a kollektív vezeklés fogalmai egyaránt fontosnak bizonyulnak benne. Kovács Lajos jegyzi meg cikkében igen találóan, hogy „[a] gyakorlott meseolvasó azért nem érzi az epika hiányát, mert ez a realista szimbolika idézi meg benne minden korábbi meseélményét”.⁸ Vagyis: ezekben a szövegekben a mesei keret és tematika csupán segédeszköz, sőt palást: valójában olyan kérdések és igazságok rémlenek fel bennük, amelyeket a Pilinszky-líra gyakorlott olvasója már jól ismer – az attól idegen embert pedig bevezetheti annak alapdilemmáiba.

A nap születésében visszatérnek a kozmikus képek, s ez az első olyan a verses mesék csokrából, amely elhagyja a rímes formát. Röviden megfogalmazva *A nap születése* a bibliai teremtetéstörténet mesei, mondhatni játékos változata, amely a Genézisben foglaltakat bizonyos mértékben parafrázálja. Tulajdonképpen a legkevésbé epikus mind közül: tanítás a nap születéséről, amely azonban nem másolja a bibliai előképet, csupán követi annak egyes elemeit. „Dialektikus szemléletű a mű, hiszen az álmos homály téziséből, a nap születése ünnepének antitéziséből új keletkezik: az idő ritmusa által megszabott rend, ahol helye van a fénynek és sötétségnek egyaránt, ahogy az éjszakát a nappal, az életet a halál követi.”⁹

A Kalandozás a tükörben egyfajta metafikciós gesztust is hordoz, amennyiben maga a szöveg tulajdonképpen a mesék által megteremtett imaginárius világba való átjárásnak a leképezése, valamint a tükör és a látszat, a képmás viszonyáról is számtalan reflexióval szolgál. Mi több, bizonyos, az individualításra vonatkozó következtetések levonására is sarkall.

Pilinszky költészetében alapvetően fontos szerephez jutnak a látványok, a képi impulzusok, így a tükör is, mint tematikus és poétikai szervezőelem. Mint ahogyan arról már az *Ének a kőszívű királyról* kapcsán esett szó, a tükör motívuma legfőképpen az

⁸ Kovács: i. m. 45.

⁹ Zóka: i. m. 58.

¹⁰ A műalkotás mindenkor tragikum alatt annak úgymond haszontalanságát, használhatatlanságát értem: a műalkotás nem rendelkezik praktikus, pragmatikus funkciókkal, ezért a legtöbb befogadója marginálisnak vagy periférikusnak, a haszonelvűség értelmében valódi értékkel nem rendelkezőnek tartja.

¹¹ Hárs László (szerk.): *Csupa mese. (Ötvenegy új magyar mese)* Budapest, 1974, Móra.

¹² Például az Andersen-féle *Kis hableány* vagy a Grimmek gyűjtéséből ismert *Hófehérke* is melankolikus vagy éppen elborzasztó véget ér.

önidentikusság kérdése felől bizonyul jelentősnek, a *Kalandozás a tükörben* viszont, úgy tűnik, az úgynevezett valóság és fikció végérvényes elválasztásának eszköze. Kérdéses, hogy ezt a gondolatmenetet követve a történet végkifejlete a fikció „bukására”, avagy újbóli megközelítésének kudarcára vonatkozik-e, esetleg a fikció és valóság síkjának összemosására indított kísérlet (a Kislány fiktív alakjának áttemelése a Kisfiú által lakott valós térbe) kivitelezhetetlenségét mutatja – a *Kalandozás a tükörben* tulajdonképpen az imaginárius világ s így mindennemű művészi alkotás autonómiájának, ugyanakkor inhere ns tragikumának lenyomata.¹⁰ S *A madár és a leány* hoz hasonlóan negatív végkicsengésű: végképp nem nyújt hagyományos, feloldással és megkönnyebbüléssel járó mesei befejezést. A szöveg különlegessége, hogy rendelkezik egy prózai átíráttal is, amely 1974-ben jelent meg a Móra Kiadó egy meseantológiájában.¹¹ Tulajdonképpen másolja a verses változat történetét, azonban a szöveget erősítő megjegyzésekkel egészíti ki. Az egyik leglényegesebb eltérés a két szövegváltozat lezárásában keresendő: míg a vers egy szentenciaszerű mondattal zárul („Soha többé nem térhetett vissza Tükörországba.”), az elbeszélés túlmutat elődje síkján. A prózában a főhős megkérdőjelezi tapasztalatai valóságát, azonban a befejezés tovább igyekszik fokozni az ismert történet tragikus jellegét. „De később, ahogy évről évre öregebb lett, mintha ismét üzenetek, igaz, egészen apróka jelzések érkeztek volna a tükör mélyéből. Halk sírás és hullámok zaja.”

Az *Ég és föld gyermeke* szintén balladisztikus hangoltságú, emlékeztethet egyes, ma már a mesekultúra alapköveiként ismert történetek korai, kezdetben tragikus lezárású változataira.¹² Szintén (nép)mesei elemek tarkítják, középpontban a csodás átváltozás motívumával, de ismét csak mély filozófiai dilemmáknak nyitja meg az utat, úgy, mint az önazonosság, az egyéni szabadság vagy a közösségből való kivetettség, az örökös egyedüllét (a mindkét világhoz vonzódó kisfiú képében) kérdései.

Összességében elmondható, hogy habár Pilinszky meséi szervesen felhasználják a mesei, esetenként a mitológiai hagyomány elemeit és fordulatait,

számos szempontból meghaladják azokat. Rendszerint szinte melankolikus hangoltságúak, a tragikum és a dezillúzió érzete sokkal inkább jellemzi őket, semmint a megszokott mesei „megkönnyebbülés” és feloldozás típusai. Hozzá kell tenni, hogy talán ez a mesecsokor az, amely a legnagyobb népszerűsége és olvasottságra tarthat számot a teljes életműből: több alkalommal kiadásra kerültek már különálló könyv alakjában, beleértve egy lemezkiadványt is, amelyen a szövegek szavalt és megzenésített formában egyaránt hallhatóak,¹³ illetve színházi előadás is született a mesék alapján.¹⁴ Népszerűségük gyermekirodalmi besorolásuknak köszönhető, bármennyire is távol álljanak ettől a címkétől. Természetesen lehetséges őket gyermekversekként, illetve szigorúan verses mesékként olvasni, mindemellett összetett lenyomatait a Pilinszky-líra legjellemzőbb vonásainak, amelytől nehézkes lenne különálló szövegkorpuszként kezelni őket – és talán nem is szükséges.

IRODALOM

Ficsor Benedek: *Pilinszky hallgatása közben*. Litera, 2008. november 20. (<http://www.litera.hu/hirek/pilinszky-hallgatasa-kozben>)

Kovács Lajos: *Kinek mesélt? Pilinszky János meséi az életműben*. Új Forrás, 1997/10. 44–49.

Pilinszky János: *Összes versei*. Budapest, 2006, Osiris.

Pilinszky János: *Mesék*. Budapest, 2007, Osiris.

Tarbay Ede: *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*. Budapest, 1999, Szent István Társulat.

Tüskés Tibor: *Pilinszky János alkotásai és vallomásai tükrében*. Budapest, 1985, Szépirodalmi Kiadó.

Zóka Katalin: *A mesetradíció újraértelmezése a huszadik századi magyar irodalomban*. Doktori értekezés. 2006, ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola.

¹³ Pilinszky János: *Aranymadár. Verses mesék Cseke Péter és Káld Artúr előadásában*. Budapest, 2007, Kossuth Kiadó. 2007.

¹⁴ Dóczy Péter (rend.): *Ég és föld gyermeke*. Veszprémi Petőfi Színház (bemutató: 2011. október 24.).

A KORTÁRS GYERMEKIRODALMI ANTOLÓGIÁK POSZTMODERN SAJÁTOSSÁGAI

¹ Lackfi János – Vörös István: *Apám kakasa*. Budapest, 2009, Noran.

² Lackfi János (szerk.): *Aranyisítyak*. Budapest, 2010, Csodace-ruza Bt.

³ Lovász Andrea (szerk.): *Navigátor*. Budapest, 2011, Cerkabella.

⁴ Banyó Péter – Csányi Dóra – Edinger Katalin – Kovács Eszter (szerk.): *Friss tinta!* Budapest, 2012, Pozsonyi Pagony – Csimota.

⁵ Lovász Andrea (szerk.): *Érik a nyár*. Budapest, 2013, Cerkabella.

⁶ Lovász Andrea (szerk.): *Elfelejtett lények boltja*. Budapest, 2013, Cerkabella.

⁷ Lovász Andrea (szerk.): *Tejbegríz*. Budapest, 2013, Cerkabella.

⁸ Győri Hanna – Kovács Eszter (szerk.): *A kalóz nagypapa*. Budapest, 2013, Pozsonyi Pagony.

⁹ Halász Csilla (szerk.): *A titokzatos csizmaevő szörny*. Budapest, 2014, Látóhatár.

Az utóbbi néhány év leforgása alatt meglepően sok kortárs gyermekirodalmi szövegeket tartalmazó antológia látott napvilágot (*Apám kakasa*¹, *Aranyisítyak*², *Navigátor*³, *Friss tinta!*⁴, *Érik a nyár*⁵, *Elfelejtett lények boltja*⁶, *Tejbegríz*⁷, *A kalóz nagypapa*⁸, *A titokzatos csizmaevő szörny*⁹). A felsoroltak közül két antológia, az *Apám kakasa* és a *Navigátor* XX. századi alkotásokból is válogat. A többi összeállítás sajátossága abban található, hogy nem csupán ízelítőt nyújtanak a kortárs gyermekirodalom szövegvilágából, hanem annak keresztmetszetét is kínálják; átfogó képet nyerünk általuk a mai gyermekvers- és gyermekpróza-irodalom tendenciáiról, műfaji és nyelvi sokszínűségéről.

A kortárs gyermekirodalmi antológiák korpuszait háromféle válogatási elv – téma, népszerűség és műforma – szerint gyűjtik össze. A tematikus elrendezésű összeállítások többnyire az alcímükben is jelzik a válogatás vezérelvét: *Érik a nyár – Mai szerzők nyári antológiája* (nyár témájára felfűzött művek); *Elfelejtett lények boltja – Mai szerzők ünnepi antológiája* (karácsonyi tematikájú gyűjtemény); *Tejbegríz – Fínom irodalom gyermekeknek és felnőtteknek* (irodalom és gasztronómia kapcsolatát tematizáló összeállítás); *A kalóz nagypapa* (alcím híján itt a cím ad némi támpontot a kötet témakörére, a család problematikájára). A népszerűségi szempontot követő összeállítások közé olyan művek tartoznak, amelyek – a

kortárs szerzők alkotásai mellett – a legismertebb és legnépszerűbb XX. századi gyermekszírók tollából származnak. Ezt találjuk az *Apám kakasa* és a *Navigátor* című antológiákban, amelyek tágabb időbeli távolságot átívelve tekintik át a kiemelkedő magyar gyermekirodalmi alkotásokat. A műforma alapján elrendezett antológiák három csoportba sorolhatók: gyermekversgyűjtemények (*Apám kakasa*, *Aranysítyák*, *Friss tinta!*), gyermekpróza-összeállítások (*A titokzatos csizmaevő szörny*), illetve verses és prózai alkotásokat vegyesen kínáló antológiák (*Navigátor*, *Érik a nyár*, *Elfejtett lények boltja*, *Tejbegríz*, *A kalóz nagypapa*).

A válogatási szempontok különbözőségétől függetlenül tanulmányomban azokra a jelenségekre hívom fel a figyelmet, amelyek tendenciaként jelennek meg a kortárs gyermekirodalmi művekben. A szövegek legalapvetőbb közös jellemzője, hogy nyelvfelfogásukban, a nyelvi és tematikai tabuk feltörésében,¹⁰ maszkos megszólaláshoz való vonzódásukban a posztmodern irodalom szövegterében foglalnak helyet. Ez a kijelentés megerősíti azt a feltevést, hogy a gyermekirodalmi szövegek narrato-poétikai sajátosságaikban, felépítésükben nem térnek el a szépirodalom többi területétől, illetve nem választhatóak le a kortárs irodalmi tendenciáktól,¹¹ csupán nyelvezetükben, struktúrájukban, illetve a valóság és fikció egybemosódásában és az eukatasztrófa¹² bekövetkezésében alkalmazkodnak a befogadók életkori sajátosságaihoz. Ez az alkalmazkodás elsősorban szerepjátékként, a maszkos identitás megszólalásaként valósul meg, ami a posztmodern beszédmód egyik legjellemzőbb megnyilvánulása.¹³ A kortárs gyermekirodalmat ugyanakkor olyan műfaji gazdagság jellemzi, amire a szakirodalom nem szentel kellő figyelmet, és nagyrészt csupán a tágnak és üresnek ható gyermekvers és műmese kategórianevekkel dolgozik. Az említett antológiák nagy szerepet játszhatnak abban, hogy a műfaji árnyalatokra felhívják a figyelmet, hiszen a válogatások műfaji sokszínűsége is törekednek.

Tanulmányomban a posztmodern gyermekirodalom jellegzetességeibe kínálok betekintést. Az írás rövidsége miatt nem áll módomban valamennyi

¹⁰ Gombos Katalin: *A gyermek-líra reneszánsza*. In *Iskolakultúra*, 2007/5. 44.

¹¹ Kiss Judit: *Bevezetés a gyermekirodalomba*. Kolozsvár, 2008, Ábel Kiadó. 14., 22.

¹² Az elkerülhetetlenül bekövetkező pozitív mesezárlat. Lásd: Lovász Andrea: *Jelen idejű holnemvolt*. Budapest, 2007, Krónika Nova Kiadó. 13.

¹³ Németh Zoltán: *A posztmodern magyar irodalom hármasság-stratégiája*. Pozsony, 2012, Kalligram. 12.

¹⁴ Jeney Zoltán: *Miért szeretek otthon ebédelni*. In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbegríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 114.

¹⁵ Gombos Katalin: i. m. 54.

¹⁶ Keresztesi József: *Mit eszik a micsoda?* In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbegríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 41.

¹⁷ András Sándor: *Őskori malac*. Uo. 44.

¹⁸ Garaczi László: *Kúnó, a zöld diómanó*. Uo. 50–51.

¹⁹ Havasi Attila: *A főszakács és a kilenc kukta balladája*. Uo. 63.

²⁰ Jász Attila: *Apuka, a rossz pálinka és Vakond úr*. Uo. 88.

szöveggyűjteménnyel behatóan foglalkozni, ezért a *Tejbegríz* című válogatást kiemelve, annak szövegein keresztül mutatom be a kortárs gyermekirodalmi antológiák tendenciáit. Ez a kötet alkalmasnak bizonyul az átfogó vizsgálatra, mivel a legújabb összeállítások egyike, kizárólag mai szövegeket tartalmaz, gyermekversek és gyermekprózai művek egyaránt szerepelnek benne, és egy konkrét témakör köré gyűjti szövegeit.

GYERMEKI NÉZŐPONT ÉS MASZKOS IDENTITÁS

A kortárs gyermekirodalom korpuszában paradigmaváltásként észlelhető, hogy a szövegek modalitásának egy jelentős részét a gyermeknyelvhasználat és gyermeki perspektíva közvetítése határozza meg. Ez a tendencia egyrészt a nyelvi tabuk szétfeszítését szolgálja, melynek értelmében a gyermeklírát uraló irodalmi nyelvhasználatot és felnőtt perspektívát a gyermek hétköznapi beszédmódjának imitálása és nézőpontjának közvetítése váltja fel, másrészt a maszkos identitásképzés eszköze, ami a felnőtt-gyermek oppozícióját, az alá-fölérendeltségi viszonyokból fakadó elidegenítő hatást kívánja eltüntetni. Ennek értelmében a korábbi „gyermekről gyermeknek” elv dominanciáját a „gyermek beszél gyermeknek” szerephelyzet váltja fel. A gyermeknyelv imitációja a szöveget író felnőtt és a szöveget befogadó gyermek közti távolságot kívánja áthidalni, és a maszkos identitás megszólalását, a gyermeki perspektíva felértékelődését közvetíti.

A gyermeki perspektíva dominanciája, az én-megszólalás preferálása elsősorban a lírai alkotásokat jellemzi: a *Tejbegríz* kötet 21 verséből 13 gyermeki maszk mögül beszélő én-szöveg, vagyis a „gyermek beszél gyermeknek” vershelyzetet teremt meg (Jeney Zoltán *Miért szeretek otthon ebédelni*¹⁴ című verse csak címében jelzi a gyermeki maszkot). A többi vers kettős olvashatóságú beszédmódot¹⁵hoz létre (*Mit eszik a micsoda?*;¹⁶ *Őskori malac*;¹⁷ *Kúnó, a zöld diómanó*;¹⁸ *A főszakács és a kilenc kukta balladája*;¹⁹ *Apuka, a rossz pálinka és vakond úr*;²⁰ *Gyermekkori disznótoros-*

sorok²¹), vagyis olyan beszédhelyzetet teremt, amely elkerüli a gyermek-felnőtt nézőpontjának megjelenítését. A felsoroltak közül két vers te-formulát/önmegszólító beszédhelyzetet alkalmaz, amely öniróniát kölcsönöz a szövegeknek: Mészöly Ágnes *Ballada az egyszerű kis vacsorákhoz (és a főzni alig-kedvelő anyákhoz)*²² című versében egyes szám első személyben szól önmagához/a felnőttekhez, Varró Dániel *Lecsöppenő Kecsap Benőjében*²³ pedig a rossz tapasztalatokkal rendelkező én-elbeszélő a ketchup-fogyasztás veszélyeire hívja fel az olvasó/jövőbeli önmaga figyelmét.

Az irodalmi mesében már kevésbé domináns a gyermeki maszk felöltése, és arányosan jelennek meg a gyermeki és felnőtt nézőpontú, illetve a kettős olvashatóságú, semleges elbeszélői pozíciót betöltő narratívák. Az elbeszélői pozíció megválasztása összefügg a szöveg műfajával és célcsoportjával. Az én-elbeszélés alkalmazása elsősorban a novella vagy esszé műfajába hajló szövegtípusokban dominál, és a kamasz vagy felnőtt befogadókat célozza meg (a 18 prózai alkotásból 7 sorolható ide: *Vega vagyok*,²⁴ *Mi a túró az a túró csusza*,²⁵ *Bivalymozzarellák a salátaágy fölött*,²⁶ *Luna*,²⁷ *A vaczak szottya – a lecsóról*,²⁸ *Az első szerelmes étel*,²⁹ *A maradék*³⁰). A gyermekprózában tehát kevésbé jellemzően jelent gyermeki álarcviselést az én-perspektíva választása, mint a gyermeklírban.

Felnőtt elbeszélői pozícióval elsősorban az irodalmi mesékben találkozunk – úgy tűnik, mintha a mesélés tevékenysége erősebben kötődne a felnőtt perspektívájából történő megszólaláshoz. Ezekben az esetekben többnyire gyermekekről szóló történeteket olvashatunk, amelyek mögül kikacsint a mindentudó elbeszélő, azonban nem teremt alá-fölérendeltségi helyzetet, hanem a gyermekekkel cinkos mesemondó maszkját ölti magára. A mesemondói tradíció közvetlen modalitását, spontán kiszólásait a szövegek nyitó- vagy kezdőformulái őrzik, amelyek egyes szám első személyben, tanúságsszöveggént indítják vagy zárják a történetsszöveget. A tanúpozíció jelzését látjuk például a *Málnafolt* című szöveg zárlatában: „Azóta a szája sarka egy csöppet málnás, de hogy mitől, azt ők hárman senkinek sem

²¹ Zalán Tibor: *Gyermekkori disznótoros-sorok*. Uo. 88–89.

²² Mészöly Ágnes: *Ballada az egyszerű kis vacsorákhoz (és a főzni alig-kedvelő anyákhoz)*. Uo. 79–80.

²³ Varró Dániel: *Lecsöppenő Kecsap Benő*. Uo. 107.

²⁴ Szécsi Noémi: *Vega vagyok*. Uo. 26–27.

²⁵ Nyulász Péter: *Mi a túró az a túró csusza?* Uo. 82.

²⁶ Podmaniczky Szilárd: *Bivalymozzarellák a salátaágy fölött*. Uo. 96–97.

²⁷ Demény Péter: *Luna*. Uo. 100–101.

²⁸ Cserna-Szabó András: *A vaczak szottya – a lecsóról*. Uo. 103–104.

²⁹ Grecsó Krisztián: *Az első szerelmes étel*. Uo. 111–112.

³⁰ Turi Tímea: *Maradék*. Uo. 114.

³¹ Lackfi János: *Málnafolt*. Uo. 14.

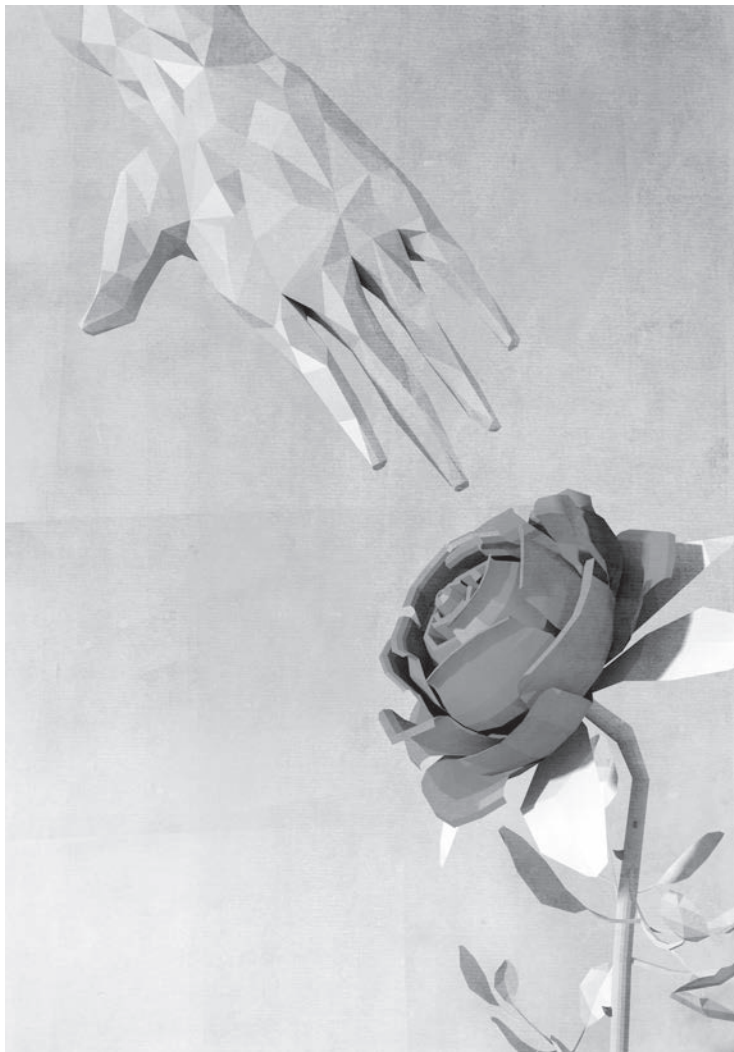
³² Zágoni Balázs: *Tortás mese*. Uo. 18.

³³ Finy Petra: *A citromtündér*. Uo. 47.

³⁴ Böszörményi Gyula: *Lopotnyik és a nyaminyamm-nyavalya*. Uo. 52–55.

³⁵ Scheer Katalin: *A bonbonkirálykisasszony*. Uo. 35–39.

árulják el, ez az ő közös titkuk. Meg most már a tiétek is! Úgyhogy pszt!”³¹, vagy a *Tortás mese* nyitómondatában: „Anyáknapiján történt, amit most elmesélek.”³² Az ide sorolható szövegeken túl (*A citromtündér*,³³ *Lopotnyik és a nyaminyamm-nyavalya*,³⁴ *A bonbonkirálykisasszony*³⁵) az irodalmi mesék egy másik csoportjában semleges pozíciójú mindentudó elbeszélővel, vagyis a felnőtt vagy gyermeki perspektíva eltüntetésével találkozunk (*Dínom-dánom*

partiszerviz,³⁶ *A kalifa és a tűz*,³⁷ *Evéke eszik*,³⁸ *Elvont kolbász*,³⁹ *A nyamm*⁴⁰), ami a tündérmesei tradíció legjellemzőbb elbeszélés-technikáját tükrözi.

A GYERMEKNYELV-IMITÁCIÓ TECHNIKÁI

Az antológiákat legmarkánsabban átjáró, a poszt-modern nyelvhasználat stratégiáit a befogadók életkori sajátosságaival összekapcsoló sajátosságként a humor kiemelt pozíciója figyelhető meg. A kortárs gyermekirodalmi szövegek humor iránti érzékenysége abból az elvárásból fakad, hogy a befogadók a szórakoztató funkció dominanciáját kívánják meg a mai szövegektől. Az antológiákat átjáró humor a következő formákban jelenik meg: nyelvi humor és gyermeki nézőpont működtetése, paródia, pastiche és ironia alkalmazása.

A nyelvi humor elsősorban a gyermeknyelv imitációjában, a roncsolt grammatika és a nyelvrontás technikájának használatában gyökeredzik. A gyermeknyelv alkalmazása nemcsak az én-megszólalások preferálását foglalja magában, hanem a gyermeknyelvhasználat imitációjából fakadó humort is, amely az anyanyelvtanulás egyes fázisainak szövegben történő tükrözéséből következik. Ide soroljuk a metatézis⁴¹ jelenségét, ami egy-egy hang vagy időtartam felcserélését foglalja magában; a renyhe artikulációból fakadó szóhatár-eltolódásokat, az életkori pöszesség sajátosságait, a szórendtévesztésből fakadó félreértéseket, illetve az analóg mintára történő toldalékolástévesztéseket. Mivel ezeket a jelenségeket a kortárs gyermekirodalmi alkotások tudatosan integrálják és a jelentésmódosítás játékos eszköztáráként használják, ezt az eljárást a roncsolt grammatika jelenségének nevezzük. Roncsolt grammatikai elemeket – szórendeltolást, toldalékolástévesztést – találunk például a következő idézetben: „Répát nem eszek, karalábét igen, dinnyét igen, / eper tejszínnel eszem habbal.”⁴² Egy másik példa az élőnyelv-használatot imitáló szóhatár-eltolódásra: „Mert rosszat minek igyon a Zember!”⁴³

³⁶ May Szilvia: *Dínom-dánom partiszerviz*. Uo. 28–32.

³⁷ Parti Nagy Lajos: *A kalifa és a tűz*. Uo. 48–49.

³⁸ Vörös István: *Evéke eszik*. Uo. 58–59.

³⁹ Darvasi László: *Elvont kolbász*. Uo. 66–70.

⁴⁰ Lugosi Viktória: *A nyamm*. Uo. 72–77.

⁴¹ Neuberger Tilda: *A spontán beszéd sajátosságai gyermekkorban*. Budapest, 2014, Eötvös Kiadó. 44.

⁴² Kukorelly Endre: *Répátne*. In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbe-gríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 9.

⁴³ Jász Attila: i. m. 88.

⁴⁴ Kiss Ottó: *A tortagyilkos éjszakaija*. In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbegríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 23.

⁴⁵ Jász Julcsi: *Fűszerda*. Uo. 57.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ May Szilvia: *Dínom-dánom partiszervíz*. In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbegríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 29–32.

Az imitált gyermeknyelv-használat további eszközének a nyelvrontás alkalmazását tartjuk, ami szintén az anyanyelv elsajátításának természetes fázisát képezi le, és a népetimológia működési elvét követi. A nyelvrontás lényege, hogy a gyermeknyelven, többnyire egyes szám első személyben megszólaló lírai én a számára ismeretlen jelentésű és hangzású szavat lecseréli egy hasonló hangsorból álló, ám számára ismert jelentéssel bíró szóval. Ezek a szócserek többféle módszerrel keletkeznek: az összetett szót elemeire bontva megfosztják eredeti jelentésétől (például „hányt az inger”⁴⁴), összetett szó tagjai egészében értelmetlen, de elemeiben értelmes tagszavakra cserélődhetnek (például fűszernövény helyett fülszőrnövény⁴⁵), valamint két értelmes szóból szóösszevonással, szótagátvitellel új szót képezhetnek (például a fűszer és szerda összevonásából születik meg a fűszerda⁴⁶ kifejezés). A gyermekirodalmi művekben alkalmazott nyelvrontás vagy szótorzítás technikája gyakran metaforikus jelentésképzeteket indít el, így a többsíkú jelentés megformálásának domináns eszközévé válik.

PARÓDIA, PASTICHE ÉS IRÓNIA

A nyelvi humor mellett a paródia, a pastiche és az irónia alkalmazása is megfigyelhető az antológiákban. A paródia elsősorban egy-egy műformára vagy műfajra és azok szerkezeti elemeire irányul, és a megszokott struktúra megsértésével kizökkentő hatást kíván elérni.

A tündérmese funkcióira irányuló paródiájelleg képezi May Szilvia *Dínom-dánom partiszervíz*⁴⁷ című irodalmi meséjének az alapját, melyben három disznó – felrúgva a mesebeli szerepkörüket – átveszi és alaposan összekeveri a hagyományos mesehősök ételeit. A tündérmesei struktúra parodizálását erősítik a szöveg metafiktív rétegei, melyekben a történet önnön meseiségére reagál (például „Tudni kell, hogy ha egy mesébe kifejezetten nem írta bele az írója, hogy milyen ételek szerepeljenek benne, akkor azt a szereplők választhatták meg, ezért találko-

hatsz egyedül ebben a mesében a rebarbara tortával.”⁴⁸). Markó Béla *Sárkányebéd*⁴⁹ című gyermekversében a sárkány szerepkörét parodizálja ki, amikor a hétfejű, gonosz ellenfél sztereotípiájából a hét szájon át való étkezés problematikájával küzdő, önmaga csapdájába eső szerencsétlen – és egyáltalán nem féltelmes – figurát fabrikál.

Szintén népmese-paródiával találkozunk Parti Nagy Lajos *A kalifa és a tűz*⁵⁰ című aktualizált meséjében, amely egy konkrét népmesét mesél újra mai nyelvre és korra lefordítva. Az átírat megőrzi a népmese szerkezetét, motívumrendszerét; paródiajelleg a nyelvi rétegek önkényes keverésében rejlik: a köznyelvi és nyelvjárási elemek mellett olyan nyelvi elemek is beépülnek a szövegbe, amelyek a kortárs tárgykultúrát, gondolkodásmódot, életritmust, technikát tükrözik. Az archaizálásra rájátszó parodisztikus szöveghatást a különböző nyelvi elemek kiszámíthatatlan egymás mellé illesztése képezi. Például: „Egy téli estén ültek a tévé előtt, akkorjában még a régifajta, faszenes tévé járta, nem a plazma, ültek, fűtőzőkődtek, mártogatták a nyelvüket a nádrumos teába. Egyszer csak azt mondja a kalifa: idefigyelj, cimborám, kutya hideg van odaki.”⁵¹

A tündérmese műfajának megidézésén túl a választott kötetben a ballada műfaja is előtérbe kerül. Garaczi László *Kúnó, a zöld diómanó*⁵² című művében balladaparódiával találkozunk, amely Arany János *V. Lászlóját*⁵³ idézi meg (a király beteges rettegetése, a mérgezés motívuma, baljóslatú sejtetések). Havasi Attila *A főszakács és a kilenc kukta balladája*⁵⁴ című műve egy dajkarímfajtaból, az ujjkiolvasó műfajából épít balladát, ahol tragikus zárlat helyett a főhős evésbe öli bánatát. Mészöly Ágnes *Ballada az egyszerű kis vacsorákhoz*⁵⁵ című alkotásában a Villon-féle balladaformát idézi meg – a mű érdekessége, hogy a felnőtt lírai én önironikus hangon beszél.

Önirónia járja át Kiss Ottó *A tortagyilkos éjszakája*⁵⁶ című alkotását is, melyben a lírai én a habzsolást követő rosszullét szűrőjén keresztül vet számot falánk-ságával. Az ironia legmarkánsabban azonban azokban a művekben érvényesül, amelyek a felnőttek alakoskodását kívánják leleplezni: az *Apuka, a rossz*

⁴⁸ Uo. 30.

⁴⁹ Markó Béla: *Sárkányebéd*. In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbe-gríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 42–43.

⁵⁰ Parti Nagy Lajos: *A kalifa és a tűz*. Uo. 48–49.

⁵¹ Uo. 48.

⁵² Garaczi László: *Kúnó, a zöld diómanó*. In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbe-gríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 50–51.

⁵³ Arany János: *V. László*. In *Arany János balladái*. Budapest, 1997, Kairosz. 97–101.

⁵⁴ Havasi Attila: *A főszakács és a kilenc kukta balladája*. In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbe-gríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 63.

⁵⁵ Mészöly Ágnes: i. m. 79–80.

⁵⁶ Kiss Ottó: *A tortagyilkos éjszakája*. In Lovász Andrea (szerk.): *Tejbe-gríz*. Budapest, 2013, Cerkabella. 24.

⁵⁷ Jász Attila: i. m. 88.

⁵⁸ Jeney Zoltán: i. m. 114.

⁵⁹ Jász Attila: i. m. 88.

⁶⁰ Gombos Katalin: i. m. 44.

*pálinka és a költészet*⁵⁷ című gyermekversben az önzés toposzának kifigurázásával találkozunk, a *Miért szeretek otthon ebédelni*⁵⁸ vagy a *János bácsi, a spenót és a költészet*⁵⁹ című alkotások pedig a gyermek–felnőtt időnkénti hamis alá-fölérendeltségi viszonyát és az ebből fakadó tudálékosságot leplezik le.

A pastiche-jelleg az irodalmi mesék azon csoportjában figyelhető meg leginkább, amelyek saját-mesékként vagy ellenmeseként eredeti történetet teremtenek, de valamelyik népmesetípus struktúráját képezik le, illetve írják felül. Ezt láthatjuk *A bonbonkirálykisasszony* című ellenmesében, amely a tündérmese tradíciójára épít, azonban a boszorkány és a királylány szerepkörét megsértve a hagyományostól eltérő funkciókkal látja el őket; illetve *A citromtündér* című sajátmesében, amely az eredetmese mintájára alapozza szövegszövegét.

ÖSSZEGZÉS

A kortárs gyermekirodalmi antológiák – szöveg-szervező eljárásaikból és narrato-poétikai sajátosságaikból kifolyólag – a posztmodern szövegtér szerves részét képezik. A legdominánsabban a gyermeki perspektíva és beszédmód betüremkedését észleljük bennük, melyek a maszkos identitás megképződésének helyéül szolgálnak. A roncsolt grammatika, a nyelvrontás, a nyelvi és tematikai tabuk szétfeszítése, az intertextuális kapcsolatok kialakítása, a paródia, a pastiche, az irónia alkalmazása a gyermekirodalmi paradigmaváltás eszközeiként értelmezhetők. Nyelvi és narratológiai sajátosságaikból fakadóan a kortárs gyermekirodalmi szövegek – főként a gyermeklíra egyes alkotásai – jócskán eltávolodnak a pedagógiai diskurzus elvárásaitól, vagyis nem céljuk a különböző erkölcsi tanulságok közvetítése, ami a posztmodern tilalomelvető tendenciáira vezethető vissza. A pedagógiai diskurzusból történő kilépés azonban csak akkor lehet sikeres, ha a szövegek „magas esztétikai mércével mérhető kontextusban nyilvánulnak meg – sajátos, hogy ezt a gyakorlatban legtöbbször a szerző személye garantálja.”⁶⁰

IRODALOM

- Arany János: *V. László*. In *Arany János balladái*. Budapest, 1997, Kairosz. 97–101.
- Banyó Péter – Csányi Dóra – Edinger Katalin – Kovács Eszter (szerk.): *Friss tinta!* Budapest, 2012, Pozsonyi Pagony – Csimota.
- Gombos Katalin: *A gyermeklír reneszánsza*. In *Iskolakultúra* 2007/5. 42–58.
- Győri Hanna – Kovács Eszter (szerk.): *A kalóz nagypapa*. Budapest, 2013, Pozsonyi Pagony.
- Halász Csilla (szerk.): *A titokzatos csizmaevő szörny*. Budapest, 2014, Látóhatár.
- Kiss Judit: *Bevezetés a gyermekirodalomba*. Kolozsvár, 2008, Ábel Kiadó.
- Lackfi János – Vörös István: *Apám kakasa*. Budapest, 2009, Noran.
- Lackfi János (szerk.): *Aranysityak*. Budapest, 2010, Csodaceruza Bt.
- Lovász Andrea (szerk.): *Navigátor*. Budapest, 2011, Cerkabella.
- Lovász Andrea (szerk.): *Érik a nyár*. Budapest, 2013, Cerkabella.
- Lovász Andrea (szerk.): *Elfelejtett lények boltja*. Budapest, 2013, Cerkabella.
- Lovász Andrea (szerk.): *Téjbegríz*. Budapest, 2013, Cerkabella.
- Németh Zoltán: *A posztmodern magyar irodalom hármas stratégiája*. Pozsony, 2012, Kalligram.
- Neuberger Tilda: *A spontán beszéd sajátosságai gyermekkorban*. Budapest, 2014, Eötvös Kiadó.

N. TÓTH ANIKÓ

ÚJRAGONDOLT MESÉK

GIMESI DÓRA SZÍNPADI MESEADAPTÁCIÓI

A színházi nevelés ideális esetben már óvodáskorban kezdődik, leginkább bábszínházi előadások révén, majd az általános iskolai tanulmányok során folytatódik akár a család, akár az oktatási intézmények szervezésében. A báb-, gyermek- és ifjúsági színházak éppen emiatt különböző korosztályoknak szánt előadásokat tartanak párhuzamosan a repertoárjukon. Előfordul, hogy a „felnőtt” színházak is vállalkoznak egy-egy gyermek- vagy ifjúsági darab bemutatására – főképp a vidéki színházak, hiszen így nemcsak a specifikus generációs igényeket elégítik ki, hanem a nézővé nevelést/válást is előmozdítják.

Magyarországon az utóbbi időben virágzik a bábszínházi kultúra olyan társulatoknak köszönhetően, mint a Budapest Bábszínház, a pécsi Bóbita Bábszínház, a debreceni Vojtina Bábszínház, a győri Vaskakas Bábszínház, a kecskeméti Ciróka Bábszínház vagy a szombathelyi Mesebolt Bábszínház (a lista természetesen nem teljes). Ezek az alkotói műhelyek közismert és közkedvelt tradicionális meseátdolgozásokat és irodalmi mesék dramatizált változatait állítják színpadra. Az előadások szöveggönyvei általában belső használatra készülnek, de a világhálónak köszönhetően egyre több válik hozzáférhetővé szerzői-dramaturgi honlapok, blogok keretében. Így találtam rá Gimesi Dóra forgatókönyveire, melyek jelentős része meseadaptáció.

Gimesi Dóra ma az egyik legfoglalkoztatottabb bábdramaturg. 2008-ban végzett a Színház- és Filmművészeti Egyetem színháztudományi szakán. Számos gyermekszínházi társulattal dolgozik. 2012 óta a Budapest Bábszínház dramaturgja, ahol olyan nagy sikerű előadások fűződnek a nevéhez, mint a *Rózsa és Ibolya*, *A hétfejű tündér* vagy a *Hajnali csillag peremén*. Sokoldalúságát bizonyítja a Janne Teller ifjúsági regényéből készült *Semmi* vagy a felnőtteknek szóló *Iglic* című Caryl Churchill-regény színpadi adaptációja. Munkásságát szakmai díjakkal értékelték, hogy csak az egyik legfontosabbat emeljem ki (mivel egyéni díj): 2012-ben a Gyermekszínházak Biennáléján megkapta a legjobb írói, dramaturgiai munkáért járó Békés Pál-díjat *A hétfejű tündér* és a *Hamupipőke* izgalmas adaptációjáért és a *Szemenszedett mese* szellemes szövegű, önálló darabjáért.

Az adaptáció szótári jelentése: átalkít, átdolgoz, alkalmassá tesz. Az adaptáció tehát egy már meglévő műnek (szövegnek) az ismétlése, mégpedig variált ismétlése, melynek célja a gondolatok aktualizálása vagy konkretizálása. Linda Hutcheon az adaptáció kettős természetére hívja fel a figyelmet: produktumként és folyamatként írja le a fogalmat.¹

¹ Hutcheon, Linda: *Elmélkedés az adaptációról. Mit? Ki? Miért? Hogyan? Hol? Mikor?* Kuklis Katalin ford. Kalligram, 2014/12. 101.

A formai entitásként vagy termékként elgondolt adaptáció egy bizonyos mű vagy művek bejelentett transzpozíciója, amely érintheti a médiumot (esetünkben az irodalmi szöveg alapja lesz a látványelemekkel, akusztikai hatásokkal megalkotott színházi előadásnak), illetve a műfajt (itt az elbeszélő, epikus mese narratívája drámai dialógusokban bontakozik ki). Az adaptáció mint alkotási folyamat Hutcheon szerint voltaképpen újraértelmezés, melynek célja lehet a kisajátítás vagy a megőrzés is. A befogadók az adaptációkat palimpszesztusként élik meg más művek emlékein keresztül. Gérard Genette másodfokú szövegnek, hypertextusnak nevezi² a transztextualitás e változatát, melynek megalkotása és befogadása egy elsődleges szöveghez (hypotextus) kötődik. Sokan másodlagosnak, származtatottnak, kulturálisan alsóbbrendűnek tartják az adaptációt. Van olyan befogadói elvárás is, amely számon kéri az eredeti műhöz való hűséget. Ezzel szemben Linda Hutcheon szerint az adaptáció önálló mű. Vonzóvá teszi a variált ismétlésből fakadó élvezet, ahogy a rítus kényelme vegyül a meglepetés pikantériájával.³

Gimesi Dóra egy interjúban arról beszélt, hogy a bábszínházi alkotófolyamatban a dramaturgnak kezdettől fogva együtt kell gondolkodnia a rendezővel és a tervezővel, hiszen a vizuális koncepció és a báb technikája az előadás legmeghatározóbb eleme, ezek döntenek el, mit és mennyit beszéljen az adott figura. A szöveg voltaképpen harmadlagos. Korábban éppen ezért kevésbé törődtek a dialógusokkal, csupán az utóbbi években vált fontossá, hogy minőségi szöveg

hangozzék el bábszínpadon is.⁴ Hasonló véleményen van a drámaíró Tasnádi István is a gyermekközönségnek szánt darabokról: olyan referenciákat kell használni, amiket megértenek, de ez nem „lefelé” fogalmazást jelent, nem bugyuta szövegeket kell írni, hanem a gyermekek világához kell igazítani a történetet, kifejezetten figyelve az érzelmek kinyilvánítására.⁵

A bábszínházak általában meseadaptációkat tűznek műsorra, nagyrészt „klasszikus” meséket a magyar népmesekincsből, illetve a Grimm fivérek mesegyűjteményéből. Ennek oka részben a gazdasági megfontolás: az egyelőre nagyobb számú konzervatív gondolkodású szülő vagy pedagógus ugyanis szívesebben vált jegyet, bérletet a bevált, jól ismert történetekre. Ugyanakkor megfigyelhető az a tendencia, hogy irodalmi meséket, kortárs műveket is rendszeresen színpadra állít szinte minden társulat (Lázár Ervin, Zalán Tibor, Varró Dániel, Boldizsár Ildikó meséi egyre nagyobb teret hódítanak).

Ez a kettősség jellemző Gimesi Dóra forgatókönyveire is, ami nyilván a megrendelő színházi intézmény igényeit tükrözi. A fiatal dramaturg készített magyar népmese-átdolgozásokat (például *A mindentlátó királylány*, *Rózsa és Ibolya*, *Tünderszép Ilona és Árgyélus királyfi*), a Grimm-gyűjteményből öröközöket (*Hamupipőke*, *A brémai muzsikások*) és kevésbé ismertet (például a *Szemen-*

² Genette, Gérard: *Transztextualitás*. Burján Mónika ford. Helikon, 1996/1–2. 82–90.

³ Hutcheon: i. m. 99.

⁴ Papp Tímea: *Gimesi Dóra és a szakma csodái*. 2011. augusztus 3. http://fidelio.hu/bobita/interju/gimesi_dora_es_a_szakma_csodai (Letöltve: 2014. november 14.)

⁵ Sz. Deme László: *Eltalálni a megcélzott korosztályt. Interjú Jeli Viktóriával és Tasnádi Istvánnal*. 2010. január 26. http://fidelio.hu/bobita/interju/tasnadi_istvan_jeli_viktoria_interju (Letöltve: 2014. november 14.)

szedett mese az *Egyszemke, Kétszemke, Háromszemke* című mese alapján), valamint irodalmimese-adaptációt (Lázár Ervin, Boldizsár Ildikó tollából, sőt saját meséből is). A hypotextus gyakran nem is egyetlen szöveg, hiszen egyrészt a népmesék eleve különböző változatokban és átdolgozásokban ismertek (ezt a *Rózsa és Ibolya* esetében Gimesi fel is tünteti: forrásai különböző népmeseváltozatok, valamint Arany János, Arany László és Lakatos Menyhért irodalmi feldolgozásai), másrészt az idegen nyelvű mesék különböző műfordításokban lelhetők fel (a Grimm-mesék például Rónay György, illetve a legutóbbi impozáns gyűjteményben Adamik Lajos és Márton László jóvoltából olvashatók magyarul). Harmadrészt – szerzői mesék esetében – Gimesi akár több történetből szerkeszti meg az előadás forgatókönyvét (például *A hétfejű tündér* Lázár Ervin *Nagyapa és a csillagok*, *Rácegresi és Pácegresi*, *Virágszemű*, illetve *A hétfejű tündér* című meséjét fogja össze, vagy az *Amália* Boldizsár Ildikó *Boszorkányos mesék* című kötetéből válogat).

Ha az adaptációra úgy tekintünk, mint az ismétlés művészetére, amit a variáció tesz izgalmassá, akkor a vizsgált tárgy szempontjából az ismétlés általában az alaptörténetre vonatkozik, melynek sémája szinte minden mesében hasonló: egy pozitív tulajdonságokkal felruházott hős akadályokba ütközik, de legyőzi ezeket, s elnyeri méltó jutalmát, a boldogságot. A variáció vonatkozhat az idő és tér módosulására, például Gimesi a Grimm-fivérek *Hamupipőkéjét* a mesei időtlenségből egy konkrétabb történelmi-társadalmi, sőt földrajzi környezetbe helyezi: Hamupipőke biciklin közlekedik, a *Kincses szigetet* olvassa, apja az ausztrál gyarmatokra megy kiküldetés-

be, a mostoha a Towerbe akarja záratni a törvényszegőket. Fordított helyzet áll elő akkor, amikor saját meséjének, a *Csomótündérnek* kortárs problémáját (a házassági válságot, a válást, az elvált szülők gyerekének kiszolgáltatottságát) helyezi mesei időtlenségbe. Variatív technikát leggyakrabban a szereplők megválasztása jelent: az eredeti mese figuráit bővítheti (például az Árgyélus-történetbe beilleszti a Favágó, a Mókus, a Sötétség királya szereplőt), szűkítheti (például Árgyélusnak nincsenek fivérei), szerepeit összevonhatja (ugyanott a Tündéranya átváltozóképesége folytán többféle alakot ölt), a névtelen hősöknek nevet adhat (Hamupipőke mostohatestvéreinek névadása a hasonlóságra és felcserélhetőségre vonatkoztatható szójátékon alapul: Amália, Emília), beszélgetésükkel plasztikusabbá teheti a figurák jellemét.

A mese narratíváját a dramatizált szövegekönvben a dráma kizárólagos nyelvi formációi, a Név és a Dialógus, valamint a szerzői instrukció váltja fel.⁶ Maga a történet az alakok közötti interperszonális viszonyokban létezik,⁷ a dráma állandója pedig a jelen időben változó viszonyok⁸ – állapítja meg Bécsy Tamás. Ezeknek eredünk nyomába a továbbiakban. Gimesi Dóra három bábszínházi szövegekönvét vizsgáljuk nyelvi műként, vagyis a Linda Hutcheon-i értelemben produktumként (miközben persze tudatában vagyunk annak, hogy paradox dolog leválasztani a szöveget a színházi előadásról, mely a maga komplexitásában teljes, vagyis nem függetleníthető látvány- és akusz-

⁶ Bécsy Tamás: *Mi a dráma?* Budapest, 2002, Béda Books Kiadó. 207.

⁷ Bécsy Tamás: *Kalandok a drámával. Magyar drámák 1945–1989*. Budapest, 1996, Balassi Kiadó. 25.

⁸ Bécsy Tamás: *Mi a dráma?* 10.

तिकai elemeitől, azaz a bábtechnikától, a rendező koncepciójától, a színészek játéktól, a kellékektől). Az adaptációt mint aktualizálási folyamatot elemezve kitérünk a történetek újraírását motiváló értelmezésre. Az adaptációkat Hutcheon ajánlata alapján önálló műnek tekintjük, miközben olykor kikacsintunk az adaptált szövegre is.

Tündérszép Ilona és Árgyélus királyfi

(Bemutató: Mesebolt Bábszínház, Szombathely, 2010; rendező: Kovács Géza, tervező: Boráros Szilárd)

A nemzetközileg elterjedt Árgirus-mesetípus a magyar népmesekincsbe is beilleszkedett, s nemcsak több változatban él, hanem különböző műfaji átiratokban született újjá. Hogy csak a legismertebbeket említsük, ilyen Gersei Albert XVII. századi széphistóriája (*História egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündér szűzleányról*), valamint Vörösmarty 1831-ben kiadott *Csongor és Tünde* című színjátéka (amit hol regés színműnek, hol filozófiai költeménynek, hol lírai drámának neveznek), mely egyben a magyar mesejáték modellje is. Ennek a varázsmesének alaptörténetében különböző világszférák tárulnak fel, a realitás és a fantasztikum keveredik. A téma minden változatban azonos: a boldogságkeresés. A képzelt tündérvilág szépséges lányalakja és a földi királyfi egymásba szeret, de ellentétes világrendjük megakadályozza, hogy egymáséi lehessenek. A fiú a lány keresésére indul, akadályokat győz le (külső ellenfeleket és olykor belső démonokat), majd magával viszi Ilonát földi birodalmába.

Gimesi adaptációja követi a történet szerkezetét, bizonyos mesei motívumokat

beépít (például aranyalmafa, három ördög a bűvös tárgyakkal, Ilona haja, Árgyélus aluszékonysága), de áthelyezi a hangsúlyokat. A felütésben azonnal megmutatja a két világszférát, tehát befogadóját nem fokozatosan vonja be a földi kertből a mesei térbe, valamint a hősök motivációjára is fény derül kivetített gondolataikból: Ilona egy felhőn lógatja a lábát unalmában, és nyíltan beszél arról, hogy sokkal izgalmasabbnak találja az embereket, köztük Árgyélust, mint tündérpajtásait. Árgyélus viszont fordítva gondolkodik: az eget kémleli, jól ismeri a csillagképeket, és szívesebben lenne csillagász, mint uralkodó. Mindketten elvágynak tehát abból a térből, világrendből, amelybe születtek. Ilona a kezdeményező; Tündéranya tiltása ellenére kapcsolatot teremt a halandó fiúval: könnye hullócsillagként Árgyélus kertjébe pottyán, ebből születik az aranyalmafa (tehát a fa eredetét is magyarázza, ez gazdagítja, poétikussá teszi a történetet). A fa itt is a szerelmi találkozás (sőt egyesülés) helyszíne. Árgyélusnak azonban nem az éjről éjre eltűnő almát kell őriznie, hiszen a csodafának még a létezése is kétségbe vonódik (lebegtetve van, hogy csak ő látja-e, vagy király apja és a szereplői kört bővítő Favágó is), hanem az eget és a földet összekötő fát (vagyis az álma- it, illetve magát Ilonát) kell megvédenie a földi veszélytől, apja pusztító szándékától. A király elmarasztalja álmodozó fiát, holdkórosnak tartja (vagyis uralkodásra alkalmatlannak). A kezdőkép egyik fontos felismerése a felnőtté válás problémája tehát, amit egyfelől a szülőknél való megfelelés kényszere (a szülői hivatás – tündérség, illetve uralkodás folytatása), másfelől az ellenszegülés igénye (szabályok felrúgása) befolyásol. A gyerekek önmegvalósításra törekednek,

ami feszültséget okoz: a szülők ugyanis félnek attól, hogy utódaik önállósulnak, vagyis elszakadnak tőlük (ennek következtében magukra maradnak), ráadásul csalódnak gyermekükben, hiszen nem az általuk elképzelt úton járnak. Ezek a problémák a gyermek befogadókban rezonálhatnak, akár van előzetes tudásuk a mese tartalmáról, akár első alkalommal szembesülnek vele.

Gimesi adaptációjának egyik legösszetettebb figurája Tündéranya, aki új szereplő az előzményszövegekhez képest. Ilona számára példaadó személy, aki folyton ismételteti a tündérelét és -morál szabályait. Ilona ugyanolyan unott engedelmisséggel mondja fel a leckét, mint ahogyan a szigorú nevelődés alatt álló kamaszok szajkózzák szüleik intelmeit, hogy aztán – titokban vagy nyíltan – rendre ellenálljanak. A gyermekét féltő, gondoskodó anya nem akarja, hogy lánya feladja tündérségét (vagyis halhatatlanságát), ezért akadályozza földi-emberi érzelmei megszületését. A lány azonban csak látszólag fogad szót, hiszen az érzelmeket nem lehet parancsokkal regulálni. Tündéranya alakváltásra is képes: Árgyélusék kertjébe vénséges vajákossasszonyként érkezik, a királyt (vagyis szülőtársát) győzőgeti arról, hogy a csodafa a fia és birodalma vesztét okozza. A király vén rongynak, varangynak, banyának, szipirtyónak szólítja; ezek a kifejezések az ártó, rontó boszorkány toposzához tapadnak, s bár felvilágosult uralkodónak mutatja magát, aki nem hisz a boszorkányságban, mégis szöveget üt a fejébe a vartyogás. Az apa és a fiú csatájából Árgyélus kerül ki győztesen, amikor megakadályozza a fa kivágását, majd felvállalva szerelmét útra kel a lányért. Az apa még nem tudatosítja, hogy fia felnőtté vált, önállóan

dönt saját sorsa felől; ennek bizonyítéka, amikor a nagy kalandra induló fiú után szól, hogy vacsorára otthon legyen.

A felnőttlét egyik állomása az ördögök varázstárgyainak megszerzése, amihez Árgyélus elsősorban az esztét használja. Ebben Gimesi adaptációja követi a hagyományokat. A bocskor, ostor, köpönyeg varázserejét azonban Tündéranya megtöri: nem engedi, hogy Árgyélus megérkezzen a vágyott Tündérországba. A fiú álomba, vagyis tetszhalott állapotba zuhan, ezért Ilona a felébresztéséért könyörög. Anyja azonban ravasz cselet eszel ki: Árgyélus állhatatlanságának, hűtlenségének bizonyításával próbálja lányát kiabrándítani. Fiatal lány alakjában mint rivális igyekszik elcsábítani Ilona kedvesét, meghozza Ilona szemé előtt. Átváltozásával és magatartásával egy másik nőtipust, a végzet asszonyát testesíti meg (ebben az alakváltozatban a *Csongor és Tünde* Ledér nevű figurájának emléke sejlik fel). Női praktikái azonban nem válnak be, Árgyélus kitart szerelme mellett, megindító szerelmi vallomása meggyőzi az anyát összetartozásuk rendíthetlenségéről. Tündéranya női viselkedésmintákat is kínál Ilonának: leginkább az anya-szerep bontakozik ki; az is látszik azonban, hogy a túlzottan féltő gondoskodás, a veszélyek elhárítása, az ellentmondást nem tűrő tekintély érvényesítése nem válik minden esetben a lány javára, sőt komoly akadályokat jelent neki érzelmei megélésében, vállalásában (érdemes belegondolni az előadást befogadó gyermek, illetve a gyermekét színházba kísérő anya reakcióiba!). Az anya-szerep mellett megemlíthetjük a különböző praktikákat bevető női magatartásokat (a csábító nő, illetve a vajákos boszorkány figuráját). Alakváltásai arra is alkalmasak, hogy rajtuk keresztül Tün-

déranya előrevetíthesse (akár elrettentő példaként) lánya számára a halandóság stációit: sugárzó szépségű gondtalan fiatalság, felelősségteljes és gondterhes anyaság, az időskorhoz kapcsolódó testi romlás várja Ilonát, ha Árgyélust választja. Végül az is példaértékű, ahogyan elfogadja lánya döntését.

Árgyélus ugyan szavakkal kifejezte érzelmei szilárdságát, ám tetteivel újabb bizonyítékokat kell gyűjtenie: tovább kell vándorolnia. Álmai birodalmába azonban a Sötétség királyának országán át juthat el (ez a figura Vörösmarty Éjkirálynőjét asszociálja!). Árgyélus ebben a tartományban úgy érzi, egy helyben topog, nem halad előre (ebben az emberi szándékok, tettek hiábavalóságának érzékelésével szembesülünk). Az átkelés halandó számára lehetetlen feladat, hiszen ez a pusztulás, a semmi territórium. Árgyélus vándorútja éppen emiatt nem csupán egy kaland, hanem szimbolikus életút is: a gyermekkor idilli, biztonságos kertjéből a férfikor (égi-földi vagy szellemi-érzelmi és testi) megpróbáltatásain át az elmúlás szakadéka felé tart. Vagyis az apafigurák (hiszen szellemi értelemben a Sötétség királya is apafigura) feltárják előtte a lét törvényszerűségeit. A pusztulástól Ilona menti meg azzal, hogy tündérlétének (vagyis a halhatatlanságnak) feladásával kiváltja – még ha ideiglenesen is – Árgyélust a sötétség fogságából, s követi párját a földi birodalmába.

Érdemes kiemelni a forгатókönyvben a haj motívumát. A forrasszövegekben Ilona hajtincsének levágása okozza a bonyodalmat, a szerelmesek elválását. Gimesi Dóra adaptációjában inkább összekötő szerepe van: Ilona holdsugarat fon aranyhajába, s ez a díszítőelem hívja fel az eget vizsgáló Árgyélus figyelmét, így álmai lányalakja valóra válik, volta-

képpen ennek köszönhető az egymásra találás. A tündérhaj varázseszköz is, nemcsak esztétikai szerepe van; ahogy Tündéranya fogalmaz: befonja a végtelent, hatalmas és határtalan erővel tölti fel a tündéreket. A haj továbbá a menekülés eszköze: a sötétség szakadékából Ilona hajlétráján másznak fel a szerelmesek. Ez azonban áldozattal jár: Ilona kénytelen megválni legfőbb díszétől. Árgyélus viszont biztosítja, hogy maradéktalanul elfogadja megváltozott külsejét, vagyis rövid hajjal is tetszik neki.

Gimesi poétikus dalbetétekben gazdag, pátoztól teljes egészében mentes szöveggönyve abban erősíti meg a befogadókat, hogy fontosak az álmok, vágyak, hinni kell a megvalósíthatóságukban, nem szabad megtorpanni az akadályok előtt, a boldogság valójában nem egy készen kapott állapot, hanem áldozatvállalás, lemondás, küzdelem, vagyis tettek árán érhető el. Az egyik legfontosabb cselekedet pedig az érzelmek megélése, felvállalása.

HAMUPIPŐKE

(Bemutató: Vojtina Bábszínház, Debrecen, 2011; rendező: Kuthy Ágnes, tervező: Mátravölgyi Ákos)

A *Hamupipőke* története Gimesi Dóra újraírásában leginkább abban tér el a Grimm-mesétől, hogy sokkal konkrétabb időben és térben, egy reális, hétköznapi világban zajlanak az eseményei (ahogy ezt fentebb már jeleztem), valamint elmarad belőle a transzcendens elem: az anya nem küld elárvult lányának közvetlen segítséget a túlvilágról a sírjára ültetett mogyoróbokor segítségével. Gimesi Hamupipőkéje apjáért rajongó szertelen kamasz, aki csupa fiús tulajdonsággal ren-

delkezik, például matróz szeretne lenni, hogy körbeutazhassa a világot. A kezdőképben biciklizni tanul és kalózosat játszik az apjával. Az önfeledt idill azonban megszakad, mert az apa bejelenti, hogy kiküldetésbe megy, ahová lányát nem viheti magával. Búcsúzóul egy cipőt ajándékozik Hamupipőkének, amelyet anyja viselt, amikor megismerkedett az apjával. A cipő tehát egyrészt emléktárgy, mely egy szerelmi kapcsolat eredetére utal, az apa ajándékaként pedig az apa–lány kapcsolat megerősítésének biztosítéka. Másrészt az anyát megtestesítő ruhadarab: Hamupipőke rögtön felpróbálja (ahogy a lánygyermek szívesen lépnek anyjuk cipőjébe, mintegy azonosulva a felnőttel), bár nem tud járni a magas sarkú cipőben – vagyis nincs még felkészülve a felnőtt nő szerepére. A cipő a mese fontos kelléke, hiszen később a lány felismerését, azonosítását szolgálja, viselése pedig a nővé válás folyamatára utal.

A történetbe szinte berobban a tekintélyt parancsoló Mostoha, aki arra vállalkozik, hogy szigorú erkölcsi normák szerint megnevelje szabados mostohalányát. A konfliktus oka látszólag az, hogy Hamupipőke kamaszosan lázad a számára rendkívül kényelmetlen, személyiségét korlátozó szabályok ellen, melyek olyan eszményi hölgyé akarják formálni, aki ragaszkodik az udvari etikethez, csinosan öltözik, jól táncol. A vadóc Hamupipőke olvasmányélményeiben keresne menedéket (*Kincses sziget!*), ám ebben is akadályozzák, hiszen a könyv a mostohák hamis látszatokra építő világában arra jó csupán, hogy fejre helyezve a helyes testtartást gyakorolják vele. Ellenkezése és ügyetlensége előbb verbális agressziót vált ki a Mostohából és mostohanővéreiből, majd – a forrásszöveg-

ből jól ismert módon – száműzik az őt megillető társadalmi osztályból: szolgává fokozzák le. Vagyis a Mostoha a lányai riválisát lehetetleníti el. Az apa halálhíre csak fokozza a gátlástalanságot a megalázási technikákban. A négy szereplő dialógusai szellemes szójátékokra épülnek, a mostohák egyre ellenszenvesebbé válnak, Hamupipőke öntudatossága, dacos magatartása pedig nem szánalmat, hanem elismerést és szurkoló együttérzést vált ki a befogadóban. A lányról ugyan korábban megtudjuk, hogy tiltakozik a konvenciók szabályozta lányszerep ellen, utálja az etikettet és a „lányos dolgokat” (szép ruhák, tánc, bájoltság), mégis felismeri, hogy a bál fordulópontot jelenthet reménytelennek mutakozó sorsában. Ráadásul ez is alkalom a mostohával való szembeszegülésre; ezúttal felülkerekedik (immár felnőtt gondolkodásra valló) érvelésével, hiszen alattvalói kötelességeire hivatkozva készül a bálba.

A színpadi meseadaptációk lehetőséget adnak az összetett jellemformálásra. Ez történik a királyfi esetében, akiről az eredeti mesében szinte semmi nem derül ki. Gimesi figurája ezenfelül merőben eltér a mesék általában kifejezetten férfias (fizikailag erős, bátor, vállalkozó szellemű, határozott) királyfiaitól: kissé félnék, szinte feminin lelkületű fiatalembernek látszik, aki éppen most tért vissza külföldi egyetemi tanulmányait befejezve szülőföldjére, hogy apja méltó utódjává, országának felkészült uralkodójává váljon. Ehhez a szerephez hozzátartozik a házasság kényszere. Ez a királyfi azonban fél a női nemtől, tapasztalatlan, nem érti a lányok vihogását, óvakodik a szeszélyektől, s tart attól is, hogy rosszul dönt a feleség kiválasztásában. Szorongásait komor nyikjával osztja meg, aki új szereplő.

Az ő figuráját alkalmazva a dramaturg az eredeti történetet ráadásul vígjátéki helyzettel, szerepcserével toldja meg: a mostohák a komornyikot nézik királyfinak, szinte üldözik a társaságukkal, miközben az álruhás Hamupipőke és a komornyikruhában és -szerepben feloldódó királyfi egymásra talál. Találkozásuk fizikai és szellemi ütközés: Hamupipőke biciklijével elgázolja az eléje toppanó királyfit, emiatt válogatott gorombaságokat váganak egymás fejéhez. Vagyis évődnek, ahogy a tizenéves kamaszok húzzák egymást, amivel voltaképpen rokonszenvüket palástolják, később pedig majd átadják magukat fellángoló érzelmeiknek. Az álruha lehetőséget ad arra, hogy feltételek nélkül vállalják önmagukat, és kiderüljenek közös pontjaik, érdeklődési területeik, például a távoli tájak vonzása, az utazás vágya, a kalandszomj.

Kapcsolatuk legalizálására szolgál a topánka-jelenet. A királyfitól jóval talpraesettebb, életrevalóbb komornyiknak segítő szerepe van, hiszen gyámoltalan gazdájának ő hívja fel a figyelmét arra, hogyan találhatja meg szerelmesét. A lányos házhoz a fiatalemberek már társadalmi szerepüknek megfelelő öltözkében érkeznek. A királyfi a cipőpróba előtt felismeri a rongyos, szutykos Hamupipőkét. A lányt viszont megtéveszti a látszat, ezért ismét érdekei ellen vét (vagyis folyamatosan lázad), amikor általános megdöbbenésre kijelenti, hogy nem lesz a királyfi felesége, mert mást szeret. A királyfi felfedi kilétét, minden jóra fordul, még a halottnak hitt apa is hazatér, s nászútra az immár felnőtt, érett fiatalok a vágyott Pápua Új-Guineába utaznak az apa háromárbocos hajóján.

Hamupipőke története nemcsak a nevelődés, felnőtté fejlődés, hanem az

egyéniséggé válás folyamatát példázza: a főhősök nem fogadják el sztereotip szerepeiket, küzdenek az önmegvalósításért, túl tudnak lépni a társadalmi akadályokon is. Tanulságos a fiatal kora ellenére egyenes, szilárd jellemű Hamupipőke és a csupán látszatokra adó, mindig érdekből cselekvő, változékony viselkedésű Mostoha összehasonlítása: követendő vagy bizonyos értelemben elvetendő például szolgálhatnak a befogadók számára, illetve felismertetnek velük jellegzetes magatartástípusokat, melyekkel közvetlen környezetükben nap mint nap találkozhatnak.

CSOMÓTÜNDÉR

(Bemutató: Ciróka Bábszínház, Kecskemét, 2013; rendező: Kuthy Ágnes, tervező: Mátravölgyi Ákos)

A *Csomótündér* Gimesi Dóra saját meséje, mely a Pozsonyi Pagony gondozásában 2013-ban megjelent mesekönyvének címadó szövege. A tündérmese modern változata is a párválasztást teszi meg tárgyává, mint a *Tündérszép Ilona és Árgyelus királyfi* vagy a *Hamupipőke*, de kétségbe vonja a „boldogan éltek, míg meg nem haltak” záróformula érvényességét. Ezzel a napjainkban oly gyakori jelenségnek, a házasságok válságának és a családok felbomlásának ered a nyomába. A gyermek befogadót segíti a problémával való szembesülésben és annak (lehetőség szerint traumamentes) feldolgozásában. A (báb)színházi adaptációban a címszereplő alakja módosul: az eredeti mesében a Csomótündér vénséges, Apollónia nevű anyó, a színpadi változatban (a ruházat leírásából sejthetően) névtelesen marad (szerepkörével azonosított)

férfi. A Csomótündér a mesebeli országban fontos társadalmi szerepet tölt be: ő a felelős az egymásnak teremtet párok összekötéséért. A házasságkötés rítusának profán helyettesítése, a cipőfűzők összecsomózása remek és szellemes ötlet (a cipőfűzők kibogozhatatlansága ismerős a gyermek befogadó számára, hiszen hétköznapijait gyakorta megkeseríti a fűzőkkel való bíbelődés...).

A mese narratív szerkezete a forgatókönyvben átalakul. Kerete a Csomótündér által tartott egyetemi előadás, melynek demonstrációs elemeivé válnak az eredeti történet eseményei. A történet íve ezáltal folyton megtörik, a töréspontok funkciójuk szerint lassítják a probléma kibontását, lehetőséget adva a kritikus helyzetek, konfliktusforrások kifejtésére, pontosítására. Az emlékezés szertelensége következtében az időrend lineáritása felborul, jelen események keverednek múltbeli történésmozzanatokkal, ez azonban nem nehezíti a befogadást.

A Csomótündér a történet bizonyos pontjain narrátorként, máshol rezonőrként szerepel. Miközben ismerteti a csomótündér feladatait, olykor összekacsint a felnőtt befogadóval: például utal a más kultúrákban azonos funkciót betöltő Ámor-párhuzamra, illetve ironizál a házasságok monotonitásán (a mesei záróformula kecssegető ígéretével szemben dögunalom várja a párokat), vagy éppen (a rabság/szabadság kérdésének felvetésével) elbizonytalanítja az öröksomó funkcióját. A házasság váltságát a gyermek a szülők gyakori (titkolt vagy kevésbé leplezett) veszekedésén keresztül tapasztalja meg, és számtalanszor – félreértve a felnőttek viselkedését – magát okolja értük. Az eredeti mese narratívájában nincs szóváltás, a szín-

padi változatba viszont Gimesi a műfaji lehetőségeket kiaknázva beilleszt olyan hétköznapi, banális okokból kipattanó vitákat, melyek ismerősek lehetnek a gyermek befogadónak, és megerősítik őt abban, hogy nem miatta kerülnek konfliktusba a szülők. A Csomótündér tovább oldja az esetleges lelkipurdalást azzal, hogy beismeri: a mesebeli pár konkrét esetében őt terheli a tévedés felelőssége.

A Gimesi-mese (mind a prózai, mind a dramatikus változat) kiváló alkalmat teremt arra, hogy bemutassa a felnőttek esendőségét, gyenge oldalait. Ilyen a Csomótündér tévedhetetlenségének megkérdőjelezése (a tévedhetetlenség hangsúlyozottan felnőtt attribútum, amit igen könnyű leleplezni, ezt a gesztust ezúttal éppen a gyermek hajtja végre), valamint ilyenek a szülők mindennapi gyarlóságai és apróbb-nagyobb mulasztásai, főképp az alkalmazkodásképtelenség, az empátia és tolerancia hiánya, a makacsság és önzés – mindezek gyakran válnak a kapcsolatok megromlásának okaivá. A párkapcsolat kiüresedését a színpadi változatba illesztett *Csend dala* érzékelteti; a szülőpár és a kisfiú duettje egyszerre megindító és vicces. A válás szituációja éppen a probléma pontosítása, a folyamatos reflexió és a humor jóvoltából válik érthetővé, elfogadhatóvá valamennyi szereplő számára, így elkerülhetővé tehető a tartósabb érzelmi válság.

Az eredeti meséhez képest új elem, hogy a Csomótündér a tévedés beismerése után nemcsak lemond funkciójáról (nyugdíjba vonul), hanem keresi az alkalmas embert, akire átruházhatja a feladatot. Méltó utódját éppen a szülei válásától csalódott, önmaga identitásában elbizonytalanodó és jövőjét illetően

meglehetősen szkeptikus Kismenyusban találja meg. A záróképben már ő áll a katedrán, és éppen azt magyarázza, hogy a válás nemcsak veszteséggént értelmezhető, hiszen az új kapcsolatokból kialakuló mozaikcsaládokban számos előnyhöz juthatnak a gyerekek. A történet végződhetne persze azzal is, hogy a Csomótündér (varázsképpességét bevetve) újra összehozza az egymástól elhidegült szülőket, azt példázva, hogy rendbe lehet hozni a megromlott viszonyt. Gimesi zárófordulatot illető döntése viszont éppen azt a gondolatot indíthatja útjára a befogadóban, hogy el lehet fogadni a kapcsolatok felbomlását, semmi rendkívüli nincs a válásban, valamint fontosabb az őszinteségre és a kölcsönös megértésre építő harmónia egy új viszonyrendszerben, mint a kölcsönös bosszantásra és bántásra alapozó látszat-idillhez való

ragaszkodás egy működésképtelen kapcsolatban.

Gimesi újragondolt színpadi meséi bárátságos világokat tárnak fel, melyekben biztonságosan közlekedhetnek a gyermek befogadók, s önmagukkal találkozhatnak (szembesülhetnek) a gyermeküket színházba kísérő szülők. Történetei rendkívül tanulságosak, miközben rendre elkerülük a didaktikussá válás buktatóit. A forgatókönyvek erénye a feszes szerkesztés, a szójátékok invenciózussága, a különböző nyelvi rétegekből merítő beszédmód, a feszültségeket kiválóan oldó humor. Az ismerős történetek a variatív ismétlődés során számos meglepetést tartogatva egyidejűleg gondolkodtatnak is, gyönyörködtetnek is, szórakoztatnak is. Erdemes megismerkedni velük akár olvasás, akár színpadi előadás által.

PETRES CSIZMADIA GABRIELLA

EGY MESEKÖNYV, AMI KOMOLYAN VESZI A MESÉT

TAMÁS ZSUZSA *MESÉK*
A TELJESSÉGHEZ CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Tamás Zsuzsa *Mesék a Teljességhez* című mesekönyve méltó folytatása az író 2013-ban megjelent *Macskakirálylány* című kötete szemléletmódjának: mindkét szöveg a tündérmese szüzségéből, szerepköreiből, toposzaiból építkezik; a mesei világkép kozmikus rendjének közvetítésére törekszik; és lírai beszédmódja, szelíd humora mellett véresen komolyan veszi a mesemondás tevékenységét. A *Mesék a Teljességhez* talán még az előző kötetnél is bátrabban merítkezik meg a mese mágikus világában, hiszen arra vállalkozik, hogy versbetétein keresztül ismert népmeséket és Andersen-meséket mondjon újra. A szubjektív nézőpontból történő meseszövések komplex világot vonnak a kerettörténet szereplői köré, és a mese önismeretben betöltött szerepéről, gyógyító hatásáról, személyiségformáló erejébe vetett hitéről tanúskodnak. A szöveg kulcsát a mesemondás tradíciójának fontossága, az archaikus történetek szülőről gyermekekre történő átadása képezi, ami ráébreszti a történet szereplőit (és az olvasót is), hogy a személyiség csak a mesét befogadó és mesét átadó narratív identitás megteremtésével teljessé lehet ki.

A kötet alapvetően a tündérmese tradíciójából építkezik, azonban finoman

magába olvasztja a kortárs irodalmi mesék szemléletbeli, nyelvi és tematikai sajátosságait is. A népmese megidézése a hagyományos szereplők megjelenésében (például király, boszorkány, óriás, aranyhal); varázseszközök (aranytojás, láthatatlanná tevő köpeny, utat mutató fapapucs) és antropomorfizált tárgyak, állatok (kommunikáló varázstoll, beszélő ló, Tűzmadár) szerepeltetésében; az utat bejáró, próbatételeket kiálló hős nyomon követésében, a racionális és irracionális világ elválasztásában és mágikus terek képezésében (palota – Nagy Víz, Kétely Erdeje, Békés-láp), de legfőképpen a mesei világkép, a jó győzedelmeskedésébe vetett hit közvetítésében figyelhető meg. Ám nemcsak a beágyazott történetek, hanem a keretmese is szívesen építkezik népmesei toposzokból (például gebéből paripa válik), szófordulatokból („Kegyelem árva fejemnek!” – 42.), sőt, intertextuális hálót alakít egy-egy ismert mesével (például a *Csipkerózsikával*).

A mesekönyv ugyanakkor nem zárkózik el egy-egy tematikai tabu megjelenítésétől sem (a szülői gondoskodást fizikai szinten is ábrázolja, amikor feltárlukozva ír a büfiztetésről, pelenkázásról, ürítésről – 5., 115.), alkalmanként a népmesei klisék kiforgatásával az irónia esz-

közéhez nyúl („Összevesztek. Ők! A kis királylány legboldogabb édesanyja és édesapja” – 15.), másutt pedig lírai vagy metaforizált nyelven szólal meg („hideg volt a magány, amely ráborult” – 52.). A kortárs gyermekirolalom befogadó-központú irányultságára reflektál a mesekönyv nyelvi humor iránti érzékenysége, ami a népmesei szófordulatok paródiájaként funkcionál (a Tűzmadár azt kérdezi a királytól: „Mit keresel itt, ahol a madár se jár?”), a gyermeki gondolkodás mintájára az állandósult szókapcsolatok szó szerinti dekódolására törekszik (például Sosemfélt kapubetörését így kommentálja: „Hajlamos vagyok fejfel menni a falnak, vagyis ajtóstul rontani a házba, még ha palotáról van is szó” – 10.), illetve frappáns szópárbajok vezetésében figyelhető meg („Édes gazdám, most nézz a lábam alá!” – „Te meg nézz a lábad elé!” – 21.). A többnyire jó arányérzékkel adagolt szójátékok a cselekmény sűrűségének és a mesék töménységének feloldására szolgálnak, ám a játékosságon túl metaforikus módon felvetik az egymás mellett való elbeszélés, a félreértés, illetve megértés tevékenységének problematikusságát.

A mesekönyv legszembetűnőbb kortárs jellegzetessége a kerettörténet két főszereplője, a király és a királyné megformálásában rejlik, akik kimozdulnak a tündérmesei szerepkörükből – uralkodó pozíciójuk helyett a hétköznapiságuk, szülői aggodalmuk és szeretetük kerül előtérbe. A mese lehántja róluk a funkciójukhoz tapadó fennköltiséget, és bepilantást enged a hétköznapi problémáikba (kialvatlanság, vitázás, csomagolás stb.). A királyné ugyanakkor az útnak indító szerepkörét integrálja magába, mivel ő lesz az, aki felismeri a gyermek szívéhez vezető utat, a mesélés fontosságát, és – a tündérnagymama leszármazottjaként,

a mágikus világ titkos ismerőjeként – ösztönösen érzi, hogyan kell segítenie férje átváltozását a család harmóniájának megteremtése érdekében.

A szöveg tulajdonképpen hőse a király: az ő jellemfejlődését, valódi utazásával párhuzamos belső útjárását követhetjük nyomon a történet folyamán. A kezdetben gyermeki lelkületű (kiskakasos bögréből kakaózó) és cselekvésre képtelen (feleségirányítás alatt álló), szülőségre – és egyben uralkodásra – alkalmatlan férfiből a mesekönyv végére valódi hős, döntéshozásra képes király és gondoskodásra érett apa válik. A király fő problémája, hogy a többi szereplővel szemben beavatatlan személy, aki kívül rekedt a mesei világon, nem érti a csoda működését, határsértésként éli meg a varázstárgyak meglevenedését, sőt, a csoda ijesztő hatást gyakorol rá. Gyakran észre sem veszi az orra előtt zajló varázslatos eseményeket (ilyen például a csengő-bongó fa levelének leszakítása), vagy képtelen megfelelő módon élni a csoda adta lehetőséggel (például elpazarolja az aranysíp segítségét). Kirekesztettségét önmaga is érzi, azonban képtelen felismerni, hogy a tevékenységét jellemző értetlensége („értett minden szót, mégsem volt biztos abban, hogy mindent jól értett” – 64.) éretlenségével függ össze. A tépelődő, bizonytalan antihéroszból a mesék befogadása igazi hőst – szülőt farag. Ebben az értelemben „apakönyvről” beszélhetünk, hiszen a szöveg elején megjelenő, gyermekével kommunikálni képtelen, síró csecsemőjét nem értő szülő a mesélésen keresztül veszi fel gyermekével a kommunikáció fonalát, vagyis a szülő-gyermek közös kommunikációs nyelve maga a mese lesz. A fizikai értelemben történő szülővé válás tehát nem elegendő a bensőséges szülő-gyermek kapcsolat kialakításához, a mesekönyv

tanúsága szerint hosszú és szövevényes utat kell bejárni a valódi szülővé éréshez.

Az útjárás célját egy-egy életmese megismerése képezi. A fentebb már említett beágyazott történetek olyan újramondott mesék, amelyek átveszik a mágikus tárgy szerepét – a segítők ugyanis a történetek átadásával segítik hozzá a főhőst a problémája leküzdéséhez. A szöveg érdekessége, hogy szinte mindegyik segítők megajándékozza a királyt egy-egy varázstárggyal is, ám ezek csupán a részakadályok leküzdését szolgálják, és kizárólag egyszer használatosak. A varázstárgyakat tehát a főhős feláldozza a mesékhez való hozzáférés érdekében, hiszen a valódi értéket a mesei narratíva képezi. Így alakulnak át a varázstárgyat adományozó segítők életmeséket továbbadó bölcsekké, hiszen ők pontosan tudják, hogy mesemondó mintájuk a király szülővé érésének egyetlen esélyét jelenti. A mese terapeutikus hatása tehát nemcsak a királylány gyógyítására terjed ki, hanem a mesegyűjtő, vagyis a király lelkét is átforgalmazza. Az én-szövegekként prezentált, versformában előadott mesék az archaikus mese-

mondás tevékenységét idézik meg, és feloldják a mese ő-elbeszéléséből fakadó személytelen narrációt. Az ismert narratívák élettörténet-töredékekként, tanúságszövegekként hangzanak el, ezáltal közvetlenebb hatást gyakorolnak a befogadókra: hol tragikus sorsszerűséget, hol pedig derűt sugároznak magukból, és olyan komplex témákat érintenek, mint a családi identitás kérdése, a nagyragyag, az önfejlődés vagy a szertelenség problematikája. A kerettörténet élénk kommunikációt folytat a beágyazásokkal, a mesehallgatók kommentárokkal tűzdelik a befogadott történeteket – így válik a mesehallgatás életvezetéssé, tevékenységmintává.

Tamás Zsuzsa mesekönyve szövegszerkesztési és narratív szempontból is jól átgondolt szöveg, ám az olvasót a mese iránti tisztelete és transzformáló funkciójába vetett hite ragadja meg leginkább. Gyermeknek és felnőttnek is értékes olvasmány, amit Ilyés Juli varázslatos rajzai teljesítenek ki igazán.

(*Tamás Zsuzsa: Mesék a Teljességhez. Illusztrálta Ilyés Juli. Naphegy Kiadó, Budapest, 2014, 128 oldal, 3990 Ft*)

STEINMACHER KORNÉLIA

HALLANI A NAPLEMENTÉT

A *HIHETETLEN MESÉK KÖNYVE* CÍMŰ KÖTETRŐL

A *Hihetetlen mesék könyve* egy vajdasági gyermeklap, a Jó Pajtás 2012-es mesepályázatára beküldött pályamunkák közlésre javasolt szövegeit tartalmazza. A mesegyűjtemény címét a szerkesztők az első helyezett alkotásaiból kölcsönözték, ugyanis Csík Mónika műveiben a *Hihetetlen mesék könyve* tárja a szekrény mélyében lakó kis lények elé történeteit. A kötet olvasói tekinthetnek erre a kötetre úgy is, mint egy életre kelő tárgyakkal teli mesevilágból valóban „megelevenedő” mesekönyvre. Egy remek címadó ötlet foglalja tehát keretbe a vajdasági meseírók alkotásait, ahol amatőr és hivatásos, kezdő és rendszeresen próbálkozó, idősebb és fiatal szerzők meséi egyaránt szerepelnek.

A pályamunkák tematikusan és szerzők szerint csoportosítva szerepelnek a kötetben. A szerkesztők a könyv első felében az első két helyezett, Csík Mónika és Basity P. Gréta, valamint M. Krekity Olga szövegeiből válogattak.

Csík Mónika mesefüzérében az állandó „kerettörténet” főhősei a szekrény mélyén élő, emberi, pontosabban gyermeki tulajdonságokkal, érzelmekkel és képességekkel felruházott, megelevenedő tárgyak, ételmaradékok és kisállatok. Fiókbéli birodalmukba keveredik egy felejtésre ítélt varázslatos mesekönyv, ami a kallódó jószágoknak elkezd felolvasni

történeteit, amelyek egyfajta útmutatásul szolgálnak számukra. A mesekönyv meséi „megfelelnek” a szekrénylakók konfliktusaira, gondjaira, ahogy valamilyen képp a szekrénylakók gondjai is ismerősek lehetnek a mesét hallgató gyermekek számára.

Amellett, hogy a mesefüzér fontos morális értékeket közvetít, a mai gyermekkönyvek többségétől eltérően erősen elmozdul a didaktikusságtól: elsősorban nem kész megoldásokat kínál fel, s nem is a jó és a rossz cselekedetek, döntések közötti különbségre koncentrálnak. A rossz érzések, a félelmek, a szomorúság, a fájdalmak természetességéről, az önelfogadás fontosságáról szól, nem mellőzve azért azt sem, hogy felmutatja az esendőség és a valóban változtatásra szoruló problémák közti különbséget. Azt, hogy a mesefüzér középpontjában önmagunk elfogadása áll, az a sajátosság is erősíti, hogy a „mesehősök” mind fizikai, mind természetbeli mivoltukban rendelkeznek valami olyan hiányossággal, ami által épp érdekessé, bájosakká, szerethetőkké és egyediekké lesznek. Büdi, a fél pár zokni, Kajla, a törött gomb, a három lerágott almacsutka, Dugófej, a félős parafa dugó, Rágcsa, a falánk ruhamoly, és Sipirc, az ügyetlen kiséger dialógusa-in keresztül pedig igazán jól érzékelhető e mesei világ páratlan kidolgozottsága.

Ugyanis nem csupán a mese reagál a szekrénylakók vagy a gyermekek mindennapjaira, s nem csupán a szekrény lakóinak esendősége tanítja a gyermeket önfogadásra: a mesék hallatán feltett kérdések, ötletek, vélekedések természetében is felfedezhetjük a gyermeki reakciók jellemzőit. Nem véletlen, ugyanis Csík Mónika tehetsége, értő érzékenysége mögött komoly tapasztalat is áll: *Mákvihar* című verseskötete kapcsán számos rendezvényen beszélgetett a gyermekekkel, s ezek a beszélgetések valószínűleg hozzájárultak ahhoz, hogy e mesefüzér ennyire a gyermekek nyelvén íródjon meg, ennyire a gyermekek igényeinek megfelelően jöjjön létre. Mindeközben korosztálytól függetlenül is mindenki számára szerethető és kedves lehet.

A mesék követhetőségéhez az a ketős összefoglaló is hozzájárul, ami elsőre talán túlzásnak hat, ebben az esetben azonban kifejezetten szerencsés választás: egy mese röviden összefoglalja a korábbi és az aktuális történet eseményeit is: ami egyaránt adja a felidézés, a bekapcsolódás lehetőségét, miközben felkelti az olvasó érdeklődését.

Mindenkinek és mindenkire szóló, szerkezetileg remekül felépített, ötletes, humoros, a nyelvi megformáltságot, a karaktereket és a történetet tekintve egyaránt jól kidolgozott mesék ezek, amelyek egy teljes kötetet is megérdemelnének. Szerzőjük számos gyermeklapban publikált és publikál, s a gyermekirodalom terein is rendelkezik már önálló kötetekkel. 2011-ben *Mákvihar* címen jelentek meg gyermekversei, *Pópopó és Totyka* című mesefüzérét pedig 2014-ben adták ki.

A második helyezett, Basity P. Gréta meséiben, a *Helán Csibe* című mesefüzérben megteremtett világ abszurditásának foka merész vállalkozás: ez az elbeszél-

ői stílus egy szűkebb réteg érdeklődését tudja felkeltetni. A mesék inkább szólnak gyermekekről felnőtteknek, mint gyermekeknek. A történetekben érvényesített alogikus beszédmód olykor jó érzékkel játszik rá egy kisgyermek álomelbeszéléseire, beszédmódjára. Az ötletes névadások és karakterek tekintetében Basity P. meséi is sokat ígérőek, s a hagyományos mesemondástól való elrugaszkodása, újíto igénye s az újítás módjában rejlő lehetőségek is alátámasztják a díjazás és az írás folytatásával kapcsolatos biztatás indokoltságát. Ugyanakkor ez a stílus önmagában is kockázattal jár: lehet nagyon szeretni is, de lehet nagyon idegenkedni is tőle.

Az alogikus beszédmódnak is megvan a maga ritmusa, kerete, amit ezekben a mesékben még nem sikerült mindig megtalálni. A mesebeli túlzások, halmozások olykor olyannyira elnyújtottak, hogy hatásukat veszítik. A szándékolatlan töredezett, darabos történeteken olykor érződik az erőltettség. A harmadik mese – ami Marci Bandi Legénykérő, egy macacs macskáról szól – vállalja a legkevesebbet: előnyére és erényére, mert ebben az esetben ki tudja kerülni a választott stílus veszélyeit. Basity P. alkotásai mindenestre kiemelkednek a kötet szövegei közül, szerzőjük idővel önálló kötetet is érdemelhet.

A harmadik, egyben utolsó szerzői csoportosítás M. Krekity Olga alkotásainak adott nagyobb teret. A természet iránti emocionális érzékenység áll e mesék középpontjában. A történetek az ember- és állatszereplők közötti alá- és fölérendeltségi viszonyokon keresztül mutatják be az állatok kiszolgáltatottságát, az élővilággal szembeni helyes és helytelen emberi tetteket. Itt az állatvilág tagjai emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, ugyanakkor a mese narrátora az,

aki „beszél az ő nyelvükön”, így lépve fel közvetítőjükként. Az „állatok nyelvén való beszéd” képessége valójában a helyzetükbe való teljes beleélés képességét, a teljes egymásra hangoltságot jelenti. Ez a romantika irodalmának sajátos hagyományát idézi, ami a magyarországi irodalomban a puszták népének volt a kiváltásos jellemzője, s ehhez hasonlóan itt is egy tanya mindennapjaiba tekinthetünk be. Itt azonban hiányzik a kölcsönös függés ábrázolása, a kiszolgáltatottság egyoldalú, a hangsúly pedig azon van, hogy az állatok válsághelyzeteinek bemutatásán keresztül az emberi élet válságairól való beszédre nyíljon lehetőség. A Fekete István és Milne világának elemeit és hangulatát idéző történetek joggal kaptak nagyobb teret a gyűjteményben.

A tematikus válogatás is tartalmaz igazán kreatív, humoros, hatásos, szerkezetileg jól felépített meséket. Ilyen például Takács Ilona meséje, a *Pöttömke*, ami a harmadik helyezést elért Balogh István *Szerelmes buszok* című meséjénél jobb ráérzéssel mutatja be a gyermek-nagyszülő kapcsolatot, vagy az Irsai Rita által írt *A huncut és a ravasz róka*, ami talán a kötet legkomikusabb jelenetét tartalmazza az odújukba wifit bevezető, a Facebookon Vörös Roli néven regisztráló rókák „tyúkexpedíciójának” beszámolójában. Igazán szívmengető történet Szollár Annától *A mosolyerdő titka* is, ahol a megteremtett varázsvilágba szótt tanulság mértéke is helyén van, s az üzenet is figyelemreméltó: a jó és rossz tetteket és azok következményét felülírja a bűnbánat, a kiengesztelés és a megbocsátás ereje. Kifejezetten ötletes, szerethető és bájos még az „úragondolt” aranyhal (Csóka Ferenc: *Az aranyhal*), Ippiriri, a kis házi kedvenc (Kocsis Lenke: *Hazahívó varázslat*), vagy a királylánynak dadogva

bókoló szegénylegény (Pálity Tamara: *Dadogós Jankó*) meséje.

A kötet tematikus válogatása azonban összességében rendkívül egyenetlen, tartalmaz kevésbé élvezhető, túlzóan didaktikus történeteket is, amelyek nyelvi- leg gyakran szembetűnően igénytelenek is, s inkább a kötet koncepciójának, középpontba helyezett üzenetének, problémájának felelnek meg, mintsem a kortárs gyermekirodalom kritériumainak. Ennek az elsődleges üzenetnek a kijelölése ugyanakkor valóban a kötet egyik legnagyobb érdeme, aminek komoly aktualitása van. A hagyományos mesék világa a modern technikával méreti meg magát a történetek jelentős részében. A mesebeli átváltozás itt sokszor az átalakulóban lévő világhoz köthető, a modern technológia gyermekre gyakorolt hatását és annak veszélyeit jelképezi.

Ugyanakkor ott a mindenre érzékeny és mindenre nyitott gyermeki fantáziába vetett remény is, a képzelőerő megjelenítése, ami fogékony a technikán túli világ befogadására. A kötet legjobb pillanatai azok, ahol a gyermeki fantázia világa sajátos valóságként reprezentálódik, és nem lepleződik le: Csík Mónika egyik meséjében úgy tűnhet, hogy a kislány valóban a tengert zárta a szekrényébe. A gyermeki látószögön, a kiskamasz hitén keresztül (*Az aranyhal*) mutatkoznak itt meg a jelentéktelennek, természetesnek tűnő dolgok igaz értékei: a gyermeknek mesét olvasó felnőttet is ráébresztheti ez a kötet a mindennapokban rejlő varázusra – könnyen felébredhet benne a vágy, hogy maga is lehunytt szemmel „hallgassa” a naplementét (*Az aranyhal*).

[Bence Erika – Sági Varga Kinga (szerk.): *Hihetetlen mesék könyve. Illusztrálta Dodony Anikó. Forum, Újvidék, 2012, 126 oldal, 2500 Ft*]

BODNÁR GYULA

A BODROGKÖZ ÉVSZÁZADAI MAI VERSEKBEN

KULCSÁR FERENC *KEREK VILÁG
KÖZEPÉBEN* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Nem tudok nem személyes lenni, valamelyest. Kulcsár Ferencsel, a *Kerek világ közepében* című, *Bodroközi versek kicsiknek és nagyoknak* alcímű nemrégiben megjelent könyv szerzőjével ugyanis földiek vagyunk, bodroköziak. Pontosabban, felső-bodroköziak, ahol csupán egy kisebb és egy nagyobb, szorosan egymásba kapaszkodó cipónyi domb, népnyelven a Kishegy és a Nagyhegy emelkedik ki a sík tájból. Szőlőtermő mindkettő, és éppen ezek azok, amelyek elválasztják vagy inkább összekötik az én szülővárosomat, Királyhelmecet, Kulcsár Ferenc szülőfalujával, Szentessel, amely bizony „szent helyen van – ótemploma szent hegyen van. Hegy tövibe’ borospince, benne hegylé – ezer icce”. Elbaktatva eme szent hegy, az annyiszor és annyi-féleképpen megénekelt Lingó mellett – mely a szó igazi értelmében valójában annyira sem hegy, mint a két helmeci, de közvetlenül Szentessalva fölött húzódik, alighanem a Nagyhegy millióéves kővé dermedt lávafolyamának maradványaként –, talán megpillanthatjuk, amint éppen „Megy a bika Helmec felé, rázza farát ezerfelé. Úzik, hajtják agyba-főbe, vágják a fát az erdőbe”. Ez az erdő pedig – még mindig a két, egymástól jó futás-

nyira található település között vagyunk – nem más, mint az Erős. Annak idején anyámmal megfordultunk néhányszor a fái alatt, melyek bőven ontották a makkot, szedtük a disznónak, felrémlik egy régi erdőszéli majális emléke, de tragédia helyszíne is az Erős, „sűrű mélyén” megölték Ábelt, az „örök embert”, ahogy Kulcsár Ferenc *Bálám számára* című korábbi kötetéből tudjuk.

Közös bodroközi ismerősünk van ugyancsak számos, halottak és élők egyaránt, hiszen csak egy esztendő köztünk a különbség, Kulcsár Ferenc javára, azaz ő a fiatalabb. „Venyigén szőlőfürt: teremtem ezerkilencszáznegyvenkilencben” – írja magáról. És már itt is a legfontosabb, a nyelv, szülőföldünk nyelve, szavai, a *láptó, dücskő, druga, tehen, pulya, turó, lapcsánka, góré* – ez utóbbi például a Csallóközben a csöves kukorica raktározására használt szellős, keskeny házszerű építmény, a Bodroközben ugyanakkor száraz kukoricakórót jelent. Csodálkozott is csallóközi apósom, amikor anno az egyik gyógyfürdőben mondta neki a bodroközi szobatársa: – Jóu lenne mán hazamenni, kívágni a góré. – Az após bámult, tűnődött, góré kívágni... Megjegyzem, egyike ez a ritka eseteknek,

amikor egy csallóközi vagy bodroglközi tájnyelvi, illetve annak tetsző kifejezés vitára is gerjesztő egybevetése esetén az értelmező szótár a csallóközinek ad igazat, azt tartja helyesnek, urambocsá! köznyelvnek. Persze a mi szülőföldünkön, vagy ahogy költőnk használja, szülőtte földünkön, mondták, mondják azt is, hogy *megyek nálatok, vótam hozzátok*, mégis büszkén emlegetjük, a művelt magyar köznyelv alapja az északkelet-magyarországi nyelvjárás, melyet a közeli Széphalmon Kazinczy is beszélt.

Kulcsár Ferenc a múlt idők homályából kihozta a Bodroglköt a napvilágra, elének terítette az egész buja tájat természeti, tárgyi, szellemi, nyelvi kincseivel, hagyományaival egyetemben, remélem, nemcsak az én öröömre, hanem a világra is. Bebizonnyítva, nem mintha bármit is be kellene bizonyítania, hogy nemcsak hatalmas verskatedrálisokat, óriás aranyorgonákat képes megépíteni a nyelvből, de szeret is, tud is vele játszani. Költőnk eddigi pályája során írt verset, esszét felnőtteknek, mesét gyerekeknek, megint verset kamaszoknak. Most először történik meg, hogy külön jelzi: *Bodroglközi versek kicsiknek és nagyoknak*, tehát valamennyi korosztálynak. És valóban. Elég csupán belelapozni, csupa játék, csupa zene, csupa humor árad felénk. Akaratlanul is újfent eszébe jut az embernek Tózsér Árpád elhíresült, sokat idézett megállapítása, miszerint: „Kulcsár Ferenc par excellence költő: akkor is költő lenne, ha soha egy sor verset sem írt volna le.” Persze, és hál’istennek, leírt. Csak ebben a legújabb könyvében mintegy kétszázötven látott napvilágot, kilenc ciklusban. A poeta ludens jelenik és szólal meg ebben a vidám akusztikájú kötetben, vagyis a játékos költő, aki mint-ha füttyörésző sihederként, zsebre vágott

kézzel barangolna a Bodroglköz történelmi földjén, s közben árokpartra le-leülve, egy ültő helyében csak úgy könnyedén papírra vetne egy-egy verset. Talán nem is annyira túlzás ez, hiszen hónapok alatt készült el ez a könyv. Amely persze nem attól bodroglközi, hogy (gyermek)irodal-munkban, tudomásom szerint először, végre bodroglközi falunevekre írt strófák is sorjáznak lapjain, illetve egyéb helyszínek, dűlőnevek, használati eszközök, természeti jelenségek a verselésre indító motívumok. Aki ismeri Ág Tibor egyik utolsó népzenei gyűjteményét, a *Tiszán innnen, Bodroglközben* címűt, az akár úgy is érezheti, hogy egyik-másik ciklusban gyermekjátékok, népdalok, dudanóták, csujjogatók szövegét olvassa, névnapköszöntőket, falucsúfolókat, feleselgetőket. Változó verselési formában, ritmusban, rímképletekben. Népköltészetet, a szeretet nyelvén. Igen, a néplélek is ragyog ebben a könyvben, és ami át-meg átjárja elejétől végéig, az a szülőföld iránti mélységes szeretet. „Verseiben-énekeiben Bókuska (a könyv szerzőjének gyerekkori alteregója – B. Gy. megj.), az álmaiban a Bodroglközbe hazaszálló kisfiú regél a gyerekkor örök, mozdulatlan égboltjáról; dalaival megelevenítik a régésrégi századokat, a honfoglalás idejét, az ősi mesterségeket és megélhetéseket; lefestik a bodroglközi folyók, dombok, nádasok és lápok, a homokhátak és tavak világát; megörökítik a vadvirágokat és madarakat, az énekeket és táncokat, az ünnepeket, szokásokat, legendákat és hiedelmeket; a népi humort és a gyerekkor játékait, a szerelmeket és örök álmokat szedik rigmusokba és strófákba...” – olvashatjuk a könyv hátsó borítóján. Kulcsár Ferenc egyik első nagy opusára, az 1975-ben született *Emelje könnyű szél* című versére gondolva, azt hiszem,

a költő most tette valójában meg azt a bizonyos „benső honfoglalást”: „S a lélek mondja tán / keringő lengő útjain, ösvénye porán: / elvonuló, szálló nemzetét / legmélyén is fölfedezte már... / Emelje könnyű szél, verdeső madár. / Emelje könnyű szél, verdeső madár.”

Ez a benső, de eme kötet révén kívülről is követhető honfoglalás nem lehetett volna sikeres hiányos fegyverzetben, előzmények nélkül. Kulcsár Ferenc első bodroközi könyvét tulajdonképpen már 1984-ben megírta, a Madách Kiadónál ekkor jelent meg *A kigyókő*, melyben, Balassa Iván *Lápok, falvak, emberek* címmel napvilágot látott tájmonográfiájának történetei nyomán, szülőföldjének tündérmeséit, mondáit, regéit költötte át és gyűjtötte egybe. Ennek előszavában írja: „Tudom, hogy a szülőföldet örökké mondhatom, se elejét, se végét nem láthatom, de varázserőként van bennem jelen, ezért számomra kiapadhatatlan és végtelen. De azt is tudom, a szülőföld tegnap ültetett fa, s ha nem gondolnánk, nem öntöznénk, holnapra kiszáradna. Nem teremne többé gyümölcsöt, elhalnának a gyökerei, s hamarosan betegen, korhadtan dőlné ki...” Az eddig említett nevek kívül, Bogoly Jánostól Magyar Zoltánon át Petőfi Sándorig és még tovább, visszafelé az időben, hosszú azoknak a forrásoknak a sora, akik, illetve amelyek a Bodroköz fél évszázadának személyesen megtapasztalt történései mellett a tájegység régmúltjáról is meséltek a költőnek, aki nem felejtett el *Szójegyzéket* összeállítani a kötet végére a versekben előforduló olyan kifejezésekből, melyek a köznyelvben ma ritkán vagy egyáltalán nem szerepelnek, legalábbis már nem oly gyakran, mint a múltban, amikor mindennaposak voltak, vagy ahogy még manapság is, a hanglejtés, a diftongusok.

Mindezt a kincset szép kötetbe költöztette Gyenes Gábor, a kötet tervezője és illusztrátora. Bár egy-egy oldalon általában több verset kellett elhelyezni, jó ízléssel készült munka, a színvilágot is beleértve. A rajzok pedig megleptek, sőt lenyűgöztek, jóllehet találkoztam már korábban a grafikus néhány alkotásával, illusztrációjával. Egyfajta távolságtartás jellemzi itt őket, mégis szervesen, kellő intelligenciával igazodnak a szövegekhez, nem tapossák szét őket. Olvastam valahol, Gyenes Gábor urbánus grafikus, ha nem is a szó urbánus kontra népi értelmezési mezejében. Én inkább az építész látásmódját emelném ki, aki az optikai-geometriai megoldásokat, a távolságot, mélységet, közelséget alkalmazva úgy dolgozik a térrel és a térben, hogy benne az embert, állatot vagy éppen a szövegben ugyancsak főszereplő természeti vagy épített tárgyi motívumot emeli a középpontba. Gyenes Gábor egyébként mintha valamennyi helyszínen személyesen megjelent volna, az egyedi látásmód alkalmazásán belül is annyira hitelesek illusztrációi. A Tice hídja a leleszi templommal, a kiséresi borospincék sora, a királyhelmecei Csonka-vár, de ha már Királyhelmece, lehessek annyira lokálpatrióta, hogy azt mondjam, a 101. oldalon olvasható és a részben már idézett *Megy a bika Helmece felé* alatti kép a kedvencem. Kölyökkorom számtalan pillanatának, mozzanatának megidézője. Ez a bika ugyan itt már megérkezett Helmece, sőt már a főutcán néz vissza ránk, miközben én kétoldalt látom az egykori kenyérboltot, a Slovan vendéglőt, ruhaüzletet. És visszaemlékszem az ötvenes évek elejére, amikor, hiába volt város városom, tehenek vonultak a főutcáján, reggel ki a legelőre, majd sűrűvéskor haza, kolomppal a nyakuk-

ban bekanyarodva mindegyik a saját utcájába, gazdájának udvarába.

Ez is a Bodrogek volt, melyről, lakóinak évszázadairól, gyermekkorának univerzumával együtt Kulcsár Ferenc jelet kívánt hagyni a szó erejével. Aligha kell külön hangsúlyoznom: sikerült. És bár költőnk *A Tisza és a Bodrog közti föld* címmel írt utószavának elején gyerekeinek és unokáinak ajánlja könyvét, mint

jelet, ne feledjük: a *Kerek világ közepében* alcíme szerint *Bodrogek versek kicsiknek és nagyoknak*. Mindenütt, ahol magyarul olvasnak ezen világon. Függetlenül attól, hogy mennyire kerek manapság ez a világ.

(Kulcsár Ferenc: *Kerek világ közepében. Bodrogek versek kicsiknek és nagyoknak. Illusztrálta Gyenes Gábor. AB-ART, Ekecs, 2014, 120 oldal, 10 €*)

SZERZŐINK

A. Dobos Éva (1955): műfordító (Oslo, Norvégia); **Ayhan Gökhan** (1986): költő, kritikus (Budapest, Magyarország); **Balázs Imre József** (1976): költő, irodalomkritikus, szerkesztő, irodalomtörténész (Kolozsvár, Románia); **Bánki Éva** (1966): író, műfordító, irodalomtörténész (Budapest, Magyarország); **Benke András** (1991): költő (Székelykeresztúr, Románia); **Bodnár Gyula** (1948): költő, publicista (Nagymegyer); **Fischer Botond** (1982): költő (Nagykároly, Románia); **Gyürky Katalin** (1976): kritikus, irodalomtörténész, műfordító (Debrecen, Magyarország); **Halmi Annamária** (1989): irodalomtörténész (Budapest, Magyarország); **Heilmann Cecília**: műfordító; **Imre Viktória**: műfordító; **Ilyés Zsolt** (1990): költő (Csíkszereda, Románia); **Kálmán C. György** (1954): irodalomtörténész, kritikus, publicista (Budapest, Magyarország); **Lackfi János** (1971): költő, író, műfordító (Zsámbék, Magyarország); **Molnár Beáta** (1991): költő (Marosvásárhely, Románia); **N. Tóth Anikó** (1967): író, szerkesztő (Ipolság); **Ondrejčák Eszter** (1985): irodalomtörténész, szerkesztő (Budapest, Magyarország); **Petres Csizmadia Gabriella** (1981): irodalomtörténész, pedagógus (Hidaskürt/Nyitra); **Steinmacher Kornélia** (1987): irodalomkritikus (Zánka, Magyarország); **Szadur, Nyina** (1950): orosz író (Moszkva, Oroszország); **Z. Németh István** (1969): költő, író, szerkesztő (Csicsó); **Zödös Zsolt**: műfordító

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – Molnár-Könyv (Galántai út [Hypernova])
 KOMÁROM – Madách-könyvesbolt (Jókai utca / Jókaiho)
 ÉRSEKÚJVÁR – Kultúra Könyvesbolt (Mihály bástya 4. / Michalská bašta 4.)
 GALÁNTA – Molnár-Könyv (Fő utca 918/2. / Hlavná 918/2. [Univerzál])
 KIRÁLYHELMEC – Gerenyi Könyvesbolt (Fő utca 49. / Hlavná 49.)
 NAGYKAPOS – Magyar Könyvesbolt (Fő utca 21. / Hlavná 21.)
 NYITRA – Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék – Közép-európai Tanulmányok Kara. Konstantin Filozófus Egyetem (Dražovská 4.)
 POZSONY – A Pozsonyi Magyar Intézet könyvtára (Védcölöp út 54. / Palisády 54.)
 SOMORJA – Molnár-Könyv (Fő út 62. / Hlavná 62. [VÚB mellett])
 TORNALJA – Tompa Mihály Könyvesbolt (Béke utca 17. / Mierová 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – Írók Boltja (Andrássy út 45., 1061)

KÖVETKEZŐ SZÁMUNKBAN

*„a régi utca
itt éltem le a gyerekkoromat
életem régi kopott díszlete
ezt a díszletet én találtam ki
nem festették újra a kapukat
a kapuk előtt a padokat
a nénit az ablakban
a kutya szürkén ugat
megkötve a bódénál
én feledkeztem meg róla
a busz továbbhalad
nem gondolok rá többet”*

Gužák Klaudia: *én vagyok*

„megállt

*a folyosó fénye rávetődik
a kórterem csempézett falára
sziluettem új élettől dagad
mindenre emlékszem
ahogy melleim ringtak
a lökésekre
forró volt minden
vagy te és van ez a másik
téged mi akartunk ezt valaki
más
hideg fém nyalja mellbimbómat
sziluettemből valami hiányzik
kortyolsz
kifogyott
sírsz”*

Hajtman Kornél: *Tragédia 2.0*

„Nem is, mert arról szól, hogy volt egyszer egy, aki kapta magát, beleadott apait-anyait, és olyan alaposan nekilátott, hogy hét határon túl nem lelni párját, és ezt már nem tűrhette zokszó nélkül, félt, hogy olyat tesz, maga is megbánja, nekibúsult hát, hej, Uram, teremtöm, most már jaj szegény fejemnek, ugyan mitévő legyek, s hát, lássatok csodát, uccu neki, fuss, esze nélkül tovaszaladt, és még ma is szalad, ha meg nem nyerte vagy el nem veszítette az olimpiát.”

Lackfi János:

A világ legeslegrövidebb meséi

„Szerintem nem baj, hogyha egy mese tartalmaz valamiféle becsomagolt erkölcsi tartalmat vagy didaktikus mondanivalót. De csak akkor, ha ez harmonikusan következik a történetből, tehát olyan tanulság, amit az olvasó maga tud levonni a mese megismerése után. Végül is az üzenet csak akkor rögzül, hogyha mi magunk csodálkozunk rá.”

Vig Balázs

(„Mekkora a súlya egy puszinak?” –

Ondrejčák Eszter beszélgetése

Vig Balázssal)

